

DÅ NOREGS MÅLLAG VART SKIPA

Referat frå målmannsstemna 4.–5. februar 1906

Målmannsstemna fyrste helga i februar 1906 var ei av dei viktigaste hendingane i nyare norsk språkhistorie. Dette var fyrste gongen målfolket kom saman til eit representativt landsmøte og samla seg om eit program retta mot styresmaktene. Møtet vart i utgangspunktet kalla saman for å vedta kva krav målrørsla skulle stilla til dei politiske partia framfor stortingsvalet hausten 1906. Fyrste punkt på programmet vart sidemålsordninga i gymnaset som Stortinget vedtok året etter. Etter midnatt den fyrste møtedagen vart Norigs maallag skipa etter framlegg frå Johannes Lavik. Mållaget har sidan den gongen vore hovudorganisasjonen for den nynorske målreisinga.

Dette heftet inneheld den grundigaste dokumentasjonen om målmannsstemna i 1906 som så langt er utgjeven. Attåt avisstykke og avisreferat frå dagane kring møtet, finn ein her også dei tidlegare upubliserte handskrivne referata frå møtet. Heftet er til glede både for alle som er interesserte i historia til målrørsla og norsk språk i det heile, og for forskarar på jakt etter dokumentasjon.

Noregs Mållag
ISBN 82-7339-053-5

DÅ NOREGS MÅLLAG VART SKIPA

Referat frå Målmannsstemna 4.–5. februar 1906

Då Noregs Mållag vart skipa

REFERAT FRÅ MÅLMANNSTEMNA 4.-5. FEBRUAR 1906

Ved Oddmund L. Hoel

Noregs Mållag
Oslo 2006

© Noregs Mållag

www.nm.no

Printed in Norway

ISBN 82-7339-053-5

BOKBUNAD: Arild Torvund Olsen

TRYKK OG INNBINDING: Oslo Forlagstrykkeri

OPPLAG: 600

Marius Hægstads tale er henta frå www.aasentunet.no med løyve frå Nynorsk kultursentrum.

Lars Rottem Krangnes har skrive inn møtereferata.

Oddmund L. Hoel har skrive innleiing og merknader, stått for tekstredigeringa, utarbeidd utsendingslista og skrive inn bakgrunnsdokumenta.

Biletet på s. 18 er levert av Nynorsk kultursentrum.

Heftet er også publisert elektronisk på nettstaden til Noregs Mållag, www.nm.no.

Fleire hefte kan tingast frå Noregs Mållag, Boks 474 Sentrum, 0105 Oslo
Telefon 23 00 29 30, e-post nm@nm.no

⌘ Innhald

Innleiing	7
Bakgrunnen for målmannsstemna	11
Bakgrunnsdokument	19
Initiativet	19
Kunngjeringar	22
Avisomtaler	25
Referat frå møtet sundag 4. februar	31
Hovudtalen av Marius Hægstad	31
Ordsifte om valprogrammet	43
Vedtak – valprogrammet	65
Fråsegner	70
Norigs mållag vert skipa	71
Val av formann og styre	74
Referat frå møtet måndag 5. februar	79
Lover for Norigs mållag	91
Utsendingane	93
Innleiing	93
Utsendingslista	99
Litteratur	106

✻ Innleiing

I arkivet til Noregs Mållag på Riksarkivet ligg ein brun konvolutt med handskrivne og maskinskrivne referat og helsingstelegram frå målmannsstemna i februar 1906. Olaf Almenningen har nytta dokumenta i arbeida sine om den tidlege historia til samskipnaden (1981 og 1984), men dei må likevel seiast å vera lite kjende og er aldri prenta. Bakgrunnen for dette heftet var ynsket om å gjera desse referata tilgjengelege i det store jubileumsåret til Noregs Mållag.

Arkivreferata er ufullstendige, uordna og ber tydeleg preg av å vera kladdar. Då dei mange fragmenta var reinskrivne og systematiserte, viste det seg at det omfattande referatet som *Den 17de Mai* prenta i dagane etter målmannsstemna, jamt over var meir samanhangande og vel så utfyllande som arkivreferata. Likevel er det mange unntak. Både avis- og arkivreferata er samandrag av innlegga på stemna og ikkje stenografiske referat, så det kan vera store nyanseskilnader i måten det same innlegget er referert på. Ein del innlegg – mellom anna det meste av ordsifta under vedtakspunktet og valet – vart heller ikkje refererte i avisa. Det same gjeld drøftingsmøtet andre stemnedagen trass i at *Den 17de Mai* lova å koma attende med eit lengre referat. Me har difor valt å ta med både avis- og arkivreferata frå stemna.

I tillegg er ein del bakgrunnsdokument tekne med. Det gjeld artiklane der Klaus Sletten og Arne Garborg tok initiativ til ei målmannsstemne, den offisielle innbydinga og kunngjeringar frå arrangørane i dagane før stemna. Vidare har me teke med nokre avisstykke frå *Den 17de Mai* og *Gula Tidend* som gjev samandrag og vurderingar av målstemna og nokre stemningsbilete. Stemna vart òg omtala i mange andre aviser, men dei er ikkje tekne med.

Til slutt står utsendingslista så komplett som det har vore mogleg å gjera henne saman med ei lita innleiing, mellom anna med nokre statistiske opplysningar.

REDIGERINGSPRINSIPP

Det er på eit tidspunkt gjort ein freistnad på å gjera referata i arkivet noko meir oversynleg ved å paginera ein del. Dette var likevel ikkje mykje til hjelp sidan fleire av sidene var feilnummererte og pagineringa dermed ikkje er kronologisk. For at arbeidet skulle bli mest mogleg oversynleg, har me difor splitta opp dei ulike kladdane i elleve ulike fragment (Fa, Fb osv). Eitt av dei (fragment f) er maskinskrive, resten er handskrivne. Avskrifta er gjort på grunnlag av kopiar som Riksarkivet har teke, og originalane på Riksarkivet ligg der like uordna som før.

Det går fram av ein lapp at Jørgen Midttun og Jon Mannsaaker vart valde til møteskrivarar, men dei var truleg fleire. Me har ikkje gjort nokon freistnader på å finna ut kor mange som skreiv, og kven som skreiv på kva tidspunkt. Me veit heller ikkje kven som skreiv referatet som stod i *Den 17de Mai*.

For å gje ei mest mogleg fullstendig framstilling av stemna, er både avis- og arkivreferata tekne med i heilskap. Lesaren må såleis bera over med ein god del gjentakningar og overlappingar.

Rekkjefølgja på innlegga er rekonstruert på grunnlag av dei ulike fragmenta. I dei få tilfella der det har vore vanskeleg å slå fast rekkjefølgja, er dette opplyst. For å gjera det mest mogleg oversynleg, har me valt å splitta opp dei ulike fragmenta og organisera heile referatet kronologisk. Alle referat av det same innlegget er såleis samla på ein plass. Gjennomgåande har me sett referatet som gjev den mest utfyllande framstillinga med vanleg skrift. Tekstbitar frå andre referat er sette med lita skrift og har kjeldetilvisingar ved kvart sitat – sjå lista over symbolbruk og avstytingar nedanfor.

For å letta lesnaden er det nytta *å* for *aa* bortsett frå i personnamn. I staden for understreking og sperra skrift er det nytta *kursiv*. I dei handskrivne referata er avsnittsinndeling somme stader sløyfa. I referatet er det nytta fullt namn i korrigert form, og dette er markert med at dei er sette i skarpe

[klammer]. Både i arkiv- og avisreferata var mange talarar berre oppførte med tittel og etternamn, og mange namn var misskrivne. Alle overskrifter er sette til av utgjevarane utan at det er særskilt markert. Unntaket er overskriftene på tekstane i kapittel 3 og 4 som er dei originale avisoverskriftene

Ut over dette er all tekst både frå aviser og handskrivne referat attgjeven slik han stod med alle misskrivingar og tilnærma lik teiknsetjing, og det skulle gå klårt fram kvar opplysningar er lagde til.

SYMBOLBRUK OG AVSTYTTINGAR

- < > står kring tekst som er overstroken i originalen
- [] står kring tekst lagd til i denne utgjevinga, både kring utfyllingar for å letta lesnaden og merknader
- [sic] står etter misskrivne ord og former (men ikkje alle)
- [?] står der tydinga av teksten er usikker
- [...?] står der tekst manglar, anten fordi sida manglar, eller fordi teikn, ord eller liner er uleselege

Fa ... Fk viser til dei elleve ulike fragmenta av arkivreferatet

D6.2.06 viser til *Den 17de Mai*, 6. februar 1906 (og andre datoar)

KJELDEOPPLYSNINGAR

INITIATIVET: Avisinnlegga av Sletten og Garborg er henta frå *Den 17de Mai* og har elles ikkje vore prenta før. Brevet frå Sletten til Garborg ligg i brev. 140, Handskriftsamlinga, Nasjonalbiblioteket i Oslo, her attgjeve etter Haugland 1971, s. 44–45.

KUNNGJERINGAR: Innbydinga 16.1.1906 er attgjeven fleire stader, mellom anna i NM 1915, s. 1–2, Eskeland 1956, s. 59, Haugland 1971, s. 146–147, Almenningen (red.) 1981, s. 24 og Almenningen m.fl. 1981, s. 49. Her er ho attgjeven etter originalen i *Den 17de Mai* til liks med dei andre tidlegare uprenta kunngjeringane.

AVISOMTALER: Hovudreportasjen frå stemna i *Den 17de Mai*, 6.2.1906, er tidlegare attgjeven i noko redigert form i NM 1915, s. 6–10, her etter originalen. Dei andre stykka frå *Den 17de Mai* og *Gula Tidend* er ikkje prenta tidlegare.

HOVUDTALE AV MARIUS HÆGSTAD: Her henta frå www.aasentunet.no som har lagt originalartikkelen i *Den 17de Mai*, 6.2.1906, til grunn for si avskrift. *Den 17de Mai* gjev truleg att Hægstads originalmanuskript frå stemna. Tala er tidlegare prenta i Almenningen (red.) 1981, s. 13–23.

REFERAT FRÅ MÅLMANNSSTEMNA: Korkje avisreferatet frå *Den 17de Mai* eller dei hand- og maskinskrivne arkivreferata er tidlegare prenta i større utdrag. Originalane ligg i arkivet til Noregs Mållag, PA-0602, Riksarkivet i Oslo.

LOVENE: Er prenta ei rad stader, mellom anna i NM 1915, Eskeland 1956, Haugland 1971, Almenningen m.fl. 1981 og Almenningen 1984; her etter *Den 17de Mai*, 6.2.1906.

UTSENDINGSLISTA: Sjå innleiinga til kapitlet.

✻ Bakgrunnen for målmannsstemna

Det finst ein omfattande litteratur om målmannsstemna 4.–5. februar 1906. Noka offisiell møtebok vart ikkje laga, men Noregs Mållag gav i 1915 ut heftet *Norigs maallag 1906–1914* som kan reknast som den autoriserte landsmøteboka og arbeidsmeldinga for dei fyrste åra. Her har Edvard Os gjeve ei fyldig omtale av 1906-stemna på grunnlag av referata i *Den 17de Mai* (s. 1–10). Stemna er òg grundig omtala i fleire jubileumsskrifter (Eskeland 1956 og Almenningen m.fl. 1981, dessutan Almenningen m.fl. 2003, s. 83–86 om Studentmållaget si rolle). Det ligg òg føre to omfattande forskingsarbeid om målmannsstemna av Kjell Haugland (1971) og Olaf Almenningen (1984), og den følgjande framstillinga byggjer i all hovudsak på desse to arbeida.

Meininga med det følgjande er ikkje å gje ein utdjupande analyse av kva som hende denne februarhelga i 1906, men å gje ei kort innføring som kan tena som ei viss rettleiing for den som gjev seg til å lesa dokumenta i dette heftet.

EIN LANDSSAMSKIPNAD FOR MÅLFOLKET

For ettertida er målmannsstemna framfor noko kjent fordi Noregs Mållag vart skipa her, men det var ikkje intensjonen til dei som stod bak stemna. Som ein kan sjå av bakgrunnsdokumenta og referatet, kom ikkje tanken om ein fast målsamskipnad opp før i innlegget til Johannes Lavik etter tala til Hægstad, og det var Lavik som pressa på for å få gjennom skipinga mot slutten av møtet.

Tanken om eit landslag for målreisinga var likevel ikkje ny. Alt kring 1870 vart ideen kasta fram fyrste gongen, og utover i 1880- og særleg 1890-åra var det jamt nokon som tok til orde for eit landslag, særleg i det

sterke hovudstadsmiljøet i målrørsla. I åra frå 1899 vart det organisert fylkesmållag som dekte det meste av landet, og no kom debatten om eit landslag opp med ny styrke, denne gongen reist av tillitsvalde i nokre av fylkesmållaga. Ein viktig bakgrunn var at den kvasse målstriden som følgde etter Bjørnstjerne Bjørnsons åtak på målreisinga i oktober 1899, sette nye krav til mobilisering av opinionen.

Når det likevel ikkje vart organisert nokon demokratisk landssamskipnad for målfolket i desse åra, hadde det hovudsakleg tre grunnar. For det fyrste hadde ein institusjonar som eit stykke på veg fylte funksjonen. Med *Den 17de Mai* (1894) fekk målrørsla eit slagkraftig landsfemnande organ, og frå 1895 tok organisasjonen *Målkassa* gradvis over rolla til Det norske Samlaget (1868) som uoffisiell landsorganisasjon for målrørsla. I januar 1900 kom òg Norsk målkontor i stand som eit fellestiltak mellom Målkassa og Samlaget, mellom anna for å organisera agitasjonsverksemda i målrørsla. Norigs ungdomslag (1896) hadde dessutan målsaka som fremste arbeidsoppgåve og fylte såleis til ein viss grad behovet for ein brei medlemsorganisasjon i målrørsla.

For det andre var den organiserte målrørsla framleis veik – for veik til å bera ein landsorganisasjon, meinte mange. I 1905 var truleg berre kring 80 lokale mållag i arbeid, og mange fylkesmållag hadde meir enn nok med å halda seg i live. For det tredje, og kanskje viktigaste, var leiande krefter i målrørsla sterkt imot ein landsorganisasjon av dei to nemnde grunnane. Dette galdt særleg miljøet kring *Den 17de Mai*, dagsavis 1898–1901 og den klårt sterkaste institusjonen i målrørsla. Redaktør Rasmus Steinsvik var frå midt i 1890-åra til 1906 den leiande strategen og sterke mannen i målrørsla, og han gjekk ikkje berre kraftig imot alle ynske og krav om eit landslag for målsaka, men la òg ved fleire høve eit effektivt lok på heile debatten i si eiga avis. Dette var det einaste organet der ein reell debatt om dette spørsmålet kunne vore ført, og ingen andre miljø i målrørsla var sterke nok til å organisera eit landslag uavhengig av og kanskje i strid mot *Den 17de Mai*-miljøet.

At målrørsla i høgste grad hadde ei reell landsleiing sjølv om ein ikkje hadde ein formell landssamskipnad, kom klårt til uttrykk i samband med målmannsstemna. *Den 17de Mai* var organet for alle viktige meldingar

og kunngjeringar om stemna, mange av dei usignerte. Det var Klaus Sletten, formann i Norigs ungdomslag og leiar for Norsk målkontor, som tok det offisielle initiativet til stemna i tett samarbeid med Arne Garborg. Det var Marius Hægstad, formann i Samlaget, som heldt hovudtala, og han opplyser sjølv at det var styra i Samlaget og Målkassa som bad han om det. Og det var formannen i Målkassa, advokat Fredrik Voss, som var ordstyrar. I eit av dei attgjevne avisstykkja av Johannes Lavik, leiaren for vestlandsopposisjonen og redaktør i *Gula Tidend*, finn ein eit tydeleg hjartesukk over at hovudstadsmiljøet styrer alt.

Det hadde vore ei målmannsstemne tidlegare, sist i juli 1898 i Bergen. Initiativet kom frå ein medlem i Vestmannalaget, sakføraren (og fjellklatraren) Kristian Bing. Kring 300 deltakarar møtte, men dei kom hovudsakleg frå vestlandsfylka, og stemna vekte lita interesse i hovudstadsmiljøet og fekk dermed eit klårt regionalt preg. På bergensstemna hadde Bing teke til orde for eit landslag for målreisinga, den gongen utan å få støtte frå leiarane for målrørsla vestafjells, medrekna Johannes Lavik. Bing lanserte planen sin på nytt i *Den 17de Mai* i 1899 (9.6.) etter at leiaren for målfolket på Agder, Torgeir Berulvson, hadde teke til orde (2.6.) for eit “Sudmannalag” etter mønster av det nyskipa Austmannalaget. I den samanhengen etterlyste han òg eit “Norigs maallag”, noko Bing fylgde opp i sitt innlegg. Av dei mange innlegga før 1906 om organisasjonsspørsmålet, skal ein merka seg desse av fleire grunnar. Artikkelen til Sletten 11. januar 1906 opnar med ein referanse til 1898-stemna og initiativet til Bing som den gongen ikkje fekk gjennomslag. Dette var dessutan truleg fyrste gongen namnet “Norigs maallag” vart kasta fram, og Berulvson og Bing lanserte den organisasjonsmodellen som i det store og heile vart realisert i 1906. Berulvson spela vidare ei sentral rolle i å forma ut lovene på 1906-stemna i samarbeid med Lavik, som då hadde kome på heilt andre tankar enn i 1898.

MÅLMANNSTEMNA KJEM I STAND

Bakgrunnen for målmannsstemna var eit ynske i det leiande målmiljøet i hovudstaden om å utnytta den nasjonale bølga frå 1905 til ein offensiv for målsaka. Hausten 1906 var det stortingsval, og som dei attgjevne

bakgrunnsdokumenta fortel, var det målkrava til det nye Stortinget som var den direkte motivasjonen for å kalla inn til stemna. Tidspunktet vart valt fordi Venstre skulle ha landsmøte i Oslo dagen etter, måndag 5. februar. Sidan 1883–84 hadde hovudstrategien til målrørsla vore å vinna fram gjennom Venstre, og slik var det framleis.

Debatten om korleis målrørsla kunne ri på 1905-bølgja, kom i gang berre ei veke etter folkerøystinga om styreforma med eit stort allmannamøte som Studentmållaget skipa til i Turnhallen i Oslo 23. november. I Studentmållaget var det stemning både for ei målstemne og å skipa ein landsorganisasjon, men hovudinnleiar Rasmus Steinsvik meinte ein fekk arbeida slik ein hadde gjort. Kring årsskiftet var det speulasjonar i pressa om målfolket ville skipa eit eige politisk parti slik det hadde kome i stand eit fråhaldsparti i desember og eit landmannsparti og eit kyrkjeparti på nyåret. Det var såleis eit høgst relevant spørsmål Oddmund Vik stilte under skipinga av Noregs Mållag då han lurte på om Lavik ville ha eit nytt parti. Men tanken om eit eige landsmålsparti vart vraka alt på eit møte i hovudstaden 5. januar der fleire framståande målfolk var, og ingen tok dei følgjande vekene til orde for det.

Medan målfolka venta på datoen for landsmøtet i Venstre, fekk dei uventa drahjelp frå partiet til Johan Castberg, De forenede norske arbeidersamfund. Landsmøtet til partiet på Hamar tidleg i januar vedtok samrøystes å setja opp “Det norske sprogs gjenreisning” på valprogrammet og vart dermed fyrste norske partiet som programfeste ein “målpost”. Republikanaren Castberg hadde samarbeidd tett med Studentmållaget og dei andre leiande republikanarane i målrørsla fram mot folkerøystinga i november, og trass i at partiet hadde basisen sin i Hedmark og Oppland, var fleire sentrale målfolk leiande i partiet, som O.A. Eftestøl og Gunnar Skjærbek. Som det går tydeleg fram av artikkelen til Klaus Sletten 11. januar, var programvedtaket til arbeidardemokratane utløysande for initiativet hans til ei målmannsstemme. Gjennom ordsiftet på stemna finn ein òg jamleg referansar til “austlandsarbeidarane” og “hamarmøtet”. Me finn òg Castberg som ein av underskrivarane på innbydinga til stemna.

Dei neste dagane skjedde ting svært raskt. Den 13. januar støtta Garborg initiativet til Sletten i eit innlegg i *Den 17de Mai*. Same dag

skreiv Sletten til Garborg at venstremøtet no var sett til 5. februar. Han bad Garborg skriva ei innbyding til målstemna og kalla inn til møte på mållkontoret om ettermiddagen 15. februar. Alt dagen etter kunne *Den 17de Mai* prenta innbydinga til stemna, underskriven av 54 framståande målfolk og politikarar. Den viktigaste underskriftsinnsamlinga må ha vore gjort på Stortinget, for heile 35 av dei var stortingsrepresentantar.

GJENNOMFØRINGA AV STEMNA

Om kvelden laurdag 3. februar heldt Bondeungdomslaget fest for dei utsendingane som hadde kome fram i Møllergata 20, og sundag var det gudsteneste i Johanneskyrkja klokka 13 med preike på nynorsk av Peter Hognestad.

Sjølve utsendingsmøtet vart halde i Turnhallen og opna sundag klokka 17. Dei to annonserte sakene var “Kva skal me krevja av våre politiske parti til neste val?” med innleiing av Marius Hægstad og “Målarbeidet ut over landet” med innleiing av Henrik Kaarstad. Alt før saka om valprogrammet var ferdig, viste det seg at innleiinga til Kaarstad måtte utsetjast til dagen etter. Då Johannes Lavik kom med framlegget om å skipa ein landsorganisasjon, vart det òg eit lite ordsките om det burde utsetjast, men det fall på grunn av venstremøtet dagen etter. Møtet vara difor heilt til klokka to natt til måndag, berre avbrote av ein halvtimes pause klokka 21.

Den vidgjetne hendinga der lyste gjekk og møtelyden song “Millom bakkar og berg”, var i eittida på natta, og ein finn det i referatet på slutten av vedtakspunktet (s. 67). Skipinga av Noregs Mållag og valet må såleis ha skjedd mellom 01.15–30 og møteslutt om lag 02.00.

Måndagsmøtet tok til klokka 10 og må etter referatet ha halde på i mange timar det òg. Ein skal merka seg at det også her vart gjort fleire vedtak, både fråsegner og supplerings av varalista til styret.

USEMJA OM VALPROGRAMMET

Hovudsaka på stemna var utforminga av eit valprogram for målrørsla. Det var i stor grad avklart i det føregåande avisordskiftet, særleg i *Den 17de Mai*. Det var Steinsvik som her (18. og 25.1.1906) formulerte kravet om ‘norsk’ stil til artium som Hægstad målbar i tala si. Avisordskiftet før stemna vart

for omfattande å ta med i dette heftet, men motsetnadene kom tydeleg fram under stemna.

Hovudspørsmålet var om ein skulle krevja (obligatorisk) stil/prøve i nynorsk på alle gymnas eller om ein skulle krevja nokre 'heilnorske' skular der mest mogleg av undervisninga gjekk føre seg på nynorsk. Lavik målbar her krava som Vestlandske mållag hadde formulert i eit styremøte 13. januar. Med orda til redaktørane Steinsvik og Lavik stod det om ein skulle 'måkløyva landet' eller 'måkløyva mannen'. Det store fleirtalet på stemna ville måkløyva mannen, og i fleirtalsflokkjen gjekk usemja på om ein skulle krevja at ein av dei to stilane til artium skulle skrivast på nynorsk, eller om ein skulle nøya seg med å krevja ei tilleggsprøve (stil eller attforteljing) for å gjera kravet lettare å få gjennom. Ordsiftet var temmeleg forvirrande, og hovudinnleiar Hægstad vingla mellom ulike standpunkt. Men fleirtalet fall ned på å krevja at den eine skriftlege prøva skulle vera på nynorsk, altså Steinsviks opphavlege krav (s. 69). I tillegg var ein del andre krav framme, som sidemål i mellomskulen og prøve i nynorsk til embetseksamen, og noko av dette vart òg vedteke.

ETTER MÅLMANNSTEMNA

Den fyrste tida etter stemna gjekk det betre med sidemålsstilen enn med Noregs Mållag. Oddmund Vik reiste kravet frå målmannsstemna på venstremøtet dagen etter, og med stort fleirtal vedtok møtet at post 5 på venstreprogrammet skulle lyda "Fortsat arbeide for reisningen af det norske mål bl. a. ved, at den ene skriftlige prøve til artium bliver på landsmål." Framlegget til program vart så sendt på høyring i partiorganisasjonen, og på eit nytt landsmøte 7. mai vart målposten vedteken i same form mot 12 røyster. Før valet lanserte samlingsregjeringa til Christian Michelsen sitt eige valprogram, og her stod det, noko meir kamuflert, at ein ville sikra "at ungdommen erhverver fyldestgjørende kundskab i begge sprog" (Hem 2005, s. 378ff). Dette var formulert av utanriksminister Jørgen Løvland som sette stillinga si inn på at regjeringa skulle gjennomføra artiumsstilen. Dette var med på å sikra eit breitt politisk fleirtal då Stortinget vedtok sidemålsstilen for gymnasen våren 1907. Det som då fekk fleirtal, var det kravet målmannsstemna hadde røysta ned: ein lett stil i det andre målet

som tilleggsprøve for dei kandidatane som skreiv bae stilane til artium på same mål. Som ei overgangsordning dei fyrste fem åra var det høve til å velja attforteljing som tilleggsprøve. Likevel var det ein klår politisk siger for målrørsla, og det mest iaugefallande var at heile 13 av 31 Høgre-representantar røysta *før* (11 av 54 venstrerepresentantar røysta *mot*).

Noregs Mållag var den fyrste tida derimot, med Ivar Eskelands (1956, s. 73) mykje siterte ord, mest “å likna med eit slag komet som synt seg på lag kvart 3. år på den politiske himmelkvelven. Det var ikkje fyrst og fremst eit *arbeidslag* – ingen hadde kravt at det skulle vera *det*.” Som referatet frå måndagen syner, kalla formann Hægstad inn til styremøte på tysdagen, og då oppmoda styret alle mållag om å melda seg inn. Men det ser òg ut til å vera det einaste styret gjorde før det neste utsendingsmøtet på Voss sist i juni 1908 i samband med landsstemna åt Norigs ungdomslag. Den neste ordinære målmannsstemna var i Oslo sist i januar 1909 der Jørgen Løvland tok over som formann.

Organisatorisk var leiinga i Noregs Mållag framleis lite å rekna med, men Løvland la ned ein enorm innsats i agitasjons- og reiseverksemda. Han gjekk av som statsminister våren 1908 og var frå hausten 1908, alt før han gjekk på som formann, målrørsla sin frontfigur i den nye sterke riksmålsoffensiven som sette eit tydeleg preg på stortingsvalet 1909. Det var i Løvlands formannsperiode Noregs Mållag for alvor vann seg eit namn og vart ein samfunnsaktør, noko som ikkje minst kom til uttrykk kring den tredje målmannsstemna i januar 1912. Det vart symbolisert av at det fyrste biletet av eit årsmøte i Noregs Mållag vart teke her (s. 18), og det var i samband med dette møtet at den spontane festtala til statsminister Wollert Konow utløyste den einaste norske regjeringskrisa som så langt har kome på målspørsmålet.

Formannsperioden til Løvland la i neste omgang grunnen for ei meir systematisk oppbygging av organisasjonen som vart leia av Nikolaus Gjelsvik, formann 1912–15, og den fyrste tilsette skrivaren Edvard Os (1913–26). Med dåtidas språkbruk gjennomførte dei endringa frå eit ‘politisk lag’ til eit ‘arbeidslag’, og ved inngangen til 1920-åra hadde så Noregs Mållag i det store og heile fått den forma me kjenner i dag.

MÅLMANNSTEMNA 1912: Dette er det fyrste kjende biletet frå eit årsmøte i Noregs mållag, og det er teke i den store salen i Nobelinstituttet, truleg under ettermiddagsmøtet 27. januar 1912. På talarstolen ser ein avtroppande formann Jørgen Løvland. Biletet stod i *For Bygd og By* (4.2.1912) med følgjande bilettekst: "Målmannsstemna i Oslo. Kring 90 utsendingar frå ymse mållag i lande vart samla til landsmøte i Oslo mot slutten av siste månaden. Som ein kann sjå på bilæte var fleire av våre mest kjende målfolk møtte fram: Løvland, Hægstad, Gjelsvik, Koht, Hovden, Eskeland, Braaten, adv. Voss, Sletten, Steinsvik, Anth. Norstraum, Svinndal, Midttun, Johs. Lavik og fleire."

Fotograf: Narve Skarpmoen (1868–1930) frå Rollag i Numedal, ein av dei store fotografane i Oslo tidleg på 1900-talet og sentral i norskskdoms- og bygdelagsmiljøet.

Biletet er temmeleg ukjent. Då Kringkastingsringen flytte i 2005, dukka eit dårleg avisklypp med biletet opp i eit gammalt klypparkiv som truleg var overteke frå *Norsk Tidend*. På baksida stod med handskrift at det var frå skipinga av Noregs Mållag i 1906, og det vart lagt til grunn i fleire publikasjonar som kom kring jubileumshelga til Noregs Mållag i februar 2006 (td. i Grepstad 2006, s. 134). Men så byrja fleire å grava, og den endelege stadfestinga kom frå Ivar Aasen-tunet der dei fann biletet i *For Bygd og By* 1912.

✚ Bakgrunnsdokument

Initiativet

[Den 17de Mai, 11.1.1906]

MÅLMANNSTEMNE

På den fyrste landsstemna i Bergen gjorde K. Bing framlegg um at det skulde haldast slike stemnur tridje kvart år. So kunde målmennerne rådleggja um arbeidsmål og arbeidsvegar, og stå samstelte når eit krav vart reist. Og av landsstemnune kunde ein samskipnad veksa.

Men K. Bing fekk ikkje medhald. Då som no var målmennerne uhuga på alt som samskipnad kan nemnast. Og dei som sidan hev slege frampå um dette, hev alltid vorte som ei røyst i øydemarki.

Det er ei gamal trudomssetning at einast den frie og naturlege framvokstren, den som gjer seg sjølv, kan hjelpa målsaki. Difor må ein ikkje brjota den riksmagt som held dansken uppe her i landet og stengjer landsmålet ute. Difor er det og ei tvangsråd som aldri skulde vore freista, at dei *etter lovi* skal læra å lesa landsmål i alle skular. Ei lukke for den lovpriste frie framvokstren er det då at denne lovi hev sove i 13 år.

Verst av alt er det å setja nye krav til styresmagterne eller til dei som målmenn skal heita. Då vert det “brand i rosernes leir”. Og dei varlåtne tel ifrå og døyver ned alt rop som vil stiga frå dei urøynde og bråfuse. For større ros kan ikkje ein målmann få en den, at han av berre bljugskap lèt det bånnet døy som han skulde varda og vakta.

Her er den steinen på brui som gjer oss større mein en alt rixmålsstrævet. Me må ikkje reisa noko krav og samla oss um det. Det vilde vera eit brot på den målmanns-tradition som kvar av oss skal hava religiøs vyrdnad for. Me må ikkje taka noko av romantiken burt frå målsaki. Me

må framfor alt ikkje føra ho inn i dagsens strid og segja: her er den saki som avgjer mi stemneleid.

Eg vil ikkje lasta dei som hev bore på ein romantisk kjærleik til landsmålet i dei lange år då medvitande målmenn var sjeldsynte. Dei må få lov til å glida fram på den djuplogne straumen og dyrka sine heilage minne frå gamle dagar. Ære vere alle dei trugne, um dei ikkje til stridsmenn vart fødde.

Men me stend i eit nationalt tidsskifte. Det skal me nytta. Og so lyt me få lov til å gå på der nye vegar opna seg. Kan ikkje alle dei stillfarande og varlåtne fylgja, so fær dei trøysta seg med, at burt frå det gamle grunnlaget vil ingen vika.

*

Det er austlandsarbeidarane som no vekkjer oss so uventa. Dei hev kjent at ein framstigsflokk som skal vinna noko på lengdi lyt stå på fullnorsk grunn. So tek dei stiget heilt ut og gjer målreisingi til det store og samlande nationale fyremål. Og "Dagbladet" vert ottefullt og tel målmennerne til å "udforme praktiske forslag til fremme af sagen". Det kjenner det på seg, at "vinstre" ikkje kan lata "demokratane" vera åleine um denne programsaki.

Skulde so ikkje målmennerne kjenna si kallstid og nytta den magt dei no hev til å setja sine krav og få kravi godkjende av dei politiske parti? Skal me reindyrka det varlåtne målmannsvæsen og halda oss fornæmt ifrå den nationale arbeidarflokken og seia: det var ingen som bad deg draga målsaki inn i valstriden? Me kunde koma til å trega på at me ikkje nyttar den kans som byd seg.

Men då må det vera sjølvgeve at målmennerne ikkje kan ganga som einstødingar kvar for seg, ein i aust og hin i vest. Me kan ikkje få uppatt det som hende i den siste målstriden, at dei fremste fyretalsmennerne våre vitna imot kvarandre. Me kan heller ikkje få uppatt det som fyrr hev hendt, at målmenn i tinget gjorde framlegg som dei utanfor talde ifrå av all magt.

Me må vita kva me vil, og me skal stå saman som ein mann når saklista er oppsett. Difor trengst det ei rådleggjing av målmenn frå alle landsluter. Berre ei *landsstemne* hev rett til å peika ut dei fyremåli som tingmannsemni skal binda seg til å fremja, um dei vil at målmennerne skal røysta på dei.

No er det so mange mållag kring i landet at det ingen vande skulde vera å få valt utsendingar. Og tok ein stemna dagane framfyre vinstrelandsmøtet (høgre skal hava møte samstundes segjer dei, og det vilde høva framifrå), so måtte det etter måten vera lett å få ei samling av dei fremste målmenn i bygd og by.

Avhaldsmennerne hev vore fyre vare. Dei hev halde sitt landsting, og dei hev ikkje tenkt å leggja seg på latsida.

Skal so ikkje me målmenn freista å rugga ut or hiet og tenkja på at no er den nye arbeidsdagen komen for oss. Og den skal me nytta “med magt og midler og med midler og magt”.

Ei målmannsstemme er det fyrste. Og snart må ho koma.

Klaus Sletten

[Den 17de Mai, 13.1.1906]

LANDSMØTE

Storleg rett hev Klaus Sletten: Politisk hev målsaki altfor lite vori. Det heng vel ihop med, at det var so mykje fyrebuingsarbeid som laut til, fyrr alt rett kunde koma i gang.

Men no skulde dette arbeide vera so vidt gjort, at me kunde koma lenger. Og då det dertil hev laga seg so, at me endeleg kann tenkje på anna enn svenskestrid, skulde ein no kunne vente greid norsk framgang. Meir enn ein hev i desse tidir set seg um etter den nye bondefylkingen som burde koma no, og som sjølv sagt vilde setja den norske saki upp millom dei fyrste på arbeidslista.

Men i staden for bonden kom arbeidaren. Og det arbeidaren på austlande, som vel fåe hadde tenkt var so langt framme i dette spørsmåle. Dette kann elles spå godt for framtidi, som i det heile kjem til å vise at bonde og arbeidar hev sams sak lenger enn dei sjølve hev tenkt; og i alle tilfelle viser det, at norskdomen er folkesak meir heilt ut enn mange hev vilja vita.

Det må då no vera full grunn til å få saman eit landsmøte som det Sletten skriv um. Og vart denne tanken sett i gang frå bondeungdoms side, kunde det spå godt for det samarbeide som no er innvarsla.

Arne Garborg

[BREV FRÅ KLAUS SLETTEN TIL ARNE GARBORG 13.1.1906]

Rådleggjing um målmannsstemna er sett til *måndag* (15–1–) *kl. 6 på målkontoret*. Vinstremøtet er tillyst no; det skal vera 5. februar, so me treng skunda oss. De lyt gjera so vel å skriva eit utkast til innbjoding, so det kann koma i DEN 17DE tysdags morgon.

Kunngjeringar

[Den 17de Mai, 16.1.1906]

MÅLMANNSSTEMNA

Underskrivne byd målmenner frå heile landet saman til møte i Oslo sundag den 4. februar kl. 5 til å rådleggja um dei krav som målmennerne må setja til riksmagterne, serskilt til det nye stortinget.

Me bed mållag og målmanns-lag velja utsendingar til møtet.

Oslo, den 16. januar 1906.

Thore Aaen, tingmann.
N. Aanesen, advokat.
Sven Aarrestad, form. i D. n. totalistlag
Arne Arnesen, tingmann.
J. Berge, tingmann.
H. E. Berner, borgarmeister.
M. Bjørnaali, tingmann.
Aa. Bryggesaa, tingmann.
J. Castberg, tingmann.
Erik Enge, tingmann.
P. Fjermstad, tingmann.
M. Foshaug, tingmann.
H. K. Foosnæs, tingmann.
Thore Foss, tingmann.
Fredrik Fraas, tingmann.
A. Galtvik, tingmann.
Arne Garborg.
N. Gjelsvik, dr. jur.
Th. Godal, sokneprest.
A. Andersen Grimsø, tingmann.
G. N. Grivi, tingmann.
Hartvig Halvorsen, sokneprest.
Andr. Hansson, tingmann.
Rs. Hansson, lækjar.
Fr. Havig, tingmann.
Nils Hestnes, tingmann.
Jakob T. Hoff, tingmann.

Eivind Hognestad, tingmann.
Peter Hognestad, prest.
J. Hougen, tingmann.
Marius Hægstad, professor.
J. Lind Johansen, tingmann.
Halvdan Koht, universitetsstipendiat.
W. Konow, tingmann.
Ole Langeland, tingmann.
Edv. Liljedahl, tingmann.
Thore Myrvang, tingmann.
Oscar Nissen, lækjar.
A. T. Omholt, overrettskfører.
Anfin Refsdal, tingmann.
M. J. Rongved, tingmann.
Hans Ross.
Gunnar Rysstad, tingmann.
A. Seippel, professor.
Nils Skilbred, tingmann.
Klaus Sletten, form. i Norigs ungd.lag.
Rasmus Steinsvik, bladstyrar.
Carl Stousland, tingmann.
A. Strengenhagen, tingmann.
Bernt Støylen, styrar av presteskulen.
I. J. Svendsbøe, tingmann.
Ivar Tveiten, tingmann.
Fredrik Voss, advokat.
O. K. Ødegaard, tingmann.

[Den 17de Mai, 18.1.1906]

MÅLMANNSTEMNE

vert det då her i Kristiania sundag 4. februar. Dette er ei svært lagleg tid; for måndag, 5. februar, hev både høgre og vinstre landsmøti sine. Målmennene kann då velja sine utsendingar millom desse, der dei ikkje ser seg syn med å senda eigen mann.

Sjølvsagt må ein vera var i det tilfelle og ikkje velja andre en slike som er sikre målmenn. Kan ein ikkje finna ein fullgod målmann millom dei politiske utsendingane, gjer ein best i å la vera.

Kjende målmenn kan møta um dei ikkje er valde av noko mållag.

Møtestad vert kunngjord her i bladet seinare.

[Den 17de Mai, 23.1.1906]

MÅLMANNSTEMNA

Fyrebuingstidi vart stutt; no gjeld det um å nøyta seg. Di følgare møtet vert, di større age vil det stå av kravi frå målmannsflokken. Denne eine gongen lyt målfolki freista finna kvarandre på eit *landsmøte*, so arbeidsvegen kan verta greidt utstaka framfyre vali.

Målmenn frå heile landet er innbodne til møtet. Som det fyrr hev vore nemnt i "Den 17de Mai", kan då kjende målmenn møta utan fullmakt frå noko lag. Både mållag og andre lag, som arbeider for målreisingi (ungdomslag t. d.) kan senda sine menn.

Laurdag 3. februar kl. 8 um kvelden tek stemna til med *fest i bondeungdomslaget* (Møllergaden 20).

Sundag kl 1 *gudstenest* ved presten *Peter Hognestad* i Johanneskyrkja.

Kl. 5 um ettermiddagen *utsendingsmøte* i Turnhallen, St. Olafs gt. 25, fjorde høg.

Utsendingane til stemna må gjera so vel å melda seg, so snart råd er, til Norsk målkontor, Øvre Slotsgt. 29. Der fær dei og sine inngangsmerke til festen *fritt*.

[Den 17de Mai, 3.2.1906]

MÅLMANNSSSTEMNA. OVER HUNDRAD UTSENDINGAR

Til igårkveld hadde det meldt seg 105 utsendingar til målmannsstemna. Truleg kjem det endå fleire som fyrst i siste liten er valde.

Når ein hugsar på kor stutt tidi var, vert dette eit uvanlegt stort frammøte. Ingen hadde venta noko slikt.

Dette store frammøtet syner, at målreisingstanken no er sterkt uppe over heile landet. Frå vestlandet møter det berre nokre få. Grunnen er sjølvsagt ikkje, at dei der er mindre med; men dei fekk for seint bod um møtet, og vegjerne er for lange.

Ikveld samlast utsendingane (dei som rekk fram so tidleg) til fest i *Bondeungdomslaget*, Møllergata 20.

Gudstenest i Johanneskyrkja imorgo kl. 1; presten Hognestad preikar.

Utsendingsmøtet vert opna i turnhallen kl. 5. Alle bør då vera komne; for møtet vert sett med ein gong. Emne: Kva skal me krevja av våre politiske parti til neste val? Professor *Hægstad* er fyrste talar. Når ein er ferdig med dette emnet talar lærarskulestyrar *Kaarstad* um målarbeidet ut over landet.

Hermed bed me utsendingane vera velkomne til stemna!

⚔ Avisomtaler

[Den 17de Mai, 6.2.1906]

MÅLMANNSSSTEMNA. I 17 UTSENDINGAR.
NORSK STIL, KRAVET SAMRØYSTES VEDTEKE.

Målmannsmøtet i turnhallen no sundag var eit av dei gildaste møte me nokon gong hev havt. Frå alle kantar av landet var det møtt kjende menn fram, 117 alt i alt. Desutan møtte det her frå byen so mange kjende og ukjende at den store salen vart overfylt. Me hev fyrr nemnt namnet på størsteparten av utsendingane. Av kjende menn her frå byen såg ein desutan kyrkjeråden Chr. *Knudsen*, som av forsamlingi fekk takk og hyllest for det han fekk gjort i den stutte tidi han sat for kyrkjestyret. – Mange tingmenn var ogso møtt fram, og andre kjende menn.

Til ordstyrar for møtet vart vald formannen i målkasse-styret, advokat Fr. *Voss*, som fyrst bar fram takken til riksråd Knudsen og deretter gav ordet til professor *Hægstad*. I eit overmåte greidt og godt foredrag la professoren fram dei grunnar som hadde gjort, at han no vilde be forsamlingi vera med på kravet um ein norsk stil (eller ei “skriftleg prøve” som det heiter i lovi) til studenteksamen. Ein vil finna talen ein annan stad i bladet.

Som ein kunde venta vart ordsiftet um dette emnet både langt og grundigt. Møtet byrja kl. 5, og fyrst leid fram mot kl. 1 um natti kom spursmålet under avrøysting med det utfall, at framlegget frå professor Hægstad vart samrøystes vedteke.

Når striden vart so lang, kom ikkje dette av, at folk var *imot* dette kravet. Men der var mange som meinte, at kravet var *for lite*. Fremst på denne sida stod bladstyrar *Lavik* frå Bergen (“Gula Tidend”), lærar *Hæreid*, millomskulelærar Torgeir *Bjørnaraa* og fleire.

På den andre sida var det nokre som meinte, at um kravet i seg sjølv

var rimelegt, so kunde det melda seg vanskar, når kravet skal setjast ut i livet. Det vilde vera klokast å ta eit mindre steg fyrst, som kunde letta overgangen til dette større stiget. Dei vilde berre krevja ei skriftleg prøve (attforteljning) til studenteksamen. Fremste talsmennene på denne sida var stipendiat Halvdan *Kohr* og skulestyrar *Refsdal* ("Hauges Minde").

Men det gjekk her som det hev gjenge på fleire underhandsmøte fyrr: når spursmålet vert dryft tilendes, viser det det [sic] seg, at grunnane for kravet um ein stil på nynorsk til studenteksamen er so sterke og klåre, at motstanden minkar og folk samlar seg um dette eine.

*

[Resten av referatet er teke inn under dei einskilde punkta nedanfor.]

[Gula Tidend, 6.2.1906]

FERDABREV

[Av Johannes Lavik]

Kl. 12: Godt Veer. Framifrå Reiseveer.

Kl. 5: Ja Veret vert godt.

Kl. 7.20 frå Bryggja, ja berre Veret vilde no vara.

Kl. 7.25 på Puddefjorden: Nedburd.

Kl. 7.30, innantil Kvarven: Vallesletta.

Kl. 7.45: Liggja og damla. Skruen stille.

Kl. 7.50: Tjukkaste Snjofok. "Det var bra, me ikkje kom ut", segjer Kapteinen. "Hardt Babord". "Ret Ror". "Hardt Styrbord." "Rett Ror." Kor mange Skipslengder det er tillands – umoglegt å segja. Men ein ser ein Myrkning av Landet.

Kl. 7.55: Venda. Upp med ei Laupa og Kartkalkulationar. Båten vend. "Korleis ligg han no?" "Aust til Nord." "Steady." Skruen slær sagte.

Kl. 8.05. "Steady Aust til Nord." Halv Fart.

Det gjeng 10 Minutter, 1 Kvart. Myrkning av Landet. Stundom stend Skruva, so halv Fart.

Kl. 8.30:[sic] "Merkjelegt me ikkje skal sjå Fyret på Kvarven. Helda lenger upp mot Askøy. Me er for nær sydre Land."

No, der er endeleg Kvarvefyret.

Kl. 8.15: Driva endå ved Kvarvefyret. “Veit De Kursen, Los, fra Kvarven til Moloen?” “Ja.” Snjotjukni minkar. “Driva ved Kvarveneset. Her er tryft, Styremann. På Sudsida kann ein her gå lite under Heidi.”

“Allright, Kaptein.”

“Eg gjeng og fær Mat.”

Kl. 8.40. Drivet ved Kvarven 45 Minutar. Blaut Snjoslaps. Inn. Ei Stund stille. Skruen tek til å slå. No er me vist i Fart. – – Kva er dette. Kvarvefyren på vinstre Hand. Jau då! Skavl fyr Baugen.

Kl. 9. Kvarvefyren kverv burt. Me er på Fart utetter. Der er Fyret på Hjelteskjer. Der er Knarrevik. Stundom halv Fart. Framum Vatlestraumen.

Ja, eg som trudde, eg skulde liggja heima i Bergen i Natt.

Kl. 7.50 Morgonen etter i Stavanger. Upp her i eit Erend. So på Jarnvegsstationen. Angra på det. Låg Båten ved Bryggja endå, gjekk eg umbord atter.

Jæderbana kjenna me. Høveleg fyr eit Fatigland som Noreg.

Men du Verdsens Rike, kom til Eikersund og sjå denne Borgi, den nye Stationen. Bergensstationen er mest Husmannshytta mot dette. Og soleis er det ved Flekkefjordsbana heile Vegen. Kvar Station eit Palads, og Flekkefjordsstationen, Kruna på alt.

Våre Bønder forbyggja seg, men kva er dei mot “Staten”. Det er Gut som kann byggja.

* * *

Me kom tvo umbord frå Bergen, skulde til Møtet. Fyrr oss er komen ein Kjenning frå Lindås. “Skal me treffast her? Kor langt skal du?” “Solangt som du, vonleg”.

“I same Erend?”

“Ja – frå – – Mållag.”

“No dette Møtet må vera vigtugare en sume trudde i Bergen.”

“Kann – – Mållag kosta dette?”

“Ja – det som det orkar. Det meste. – – No det meste laut Manden leggja sjølv. Han måtte vedgå det.

Dette var gildt. Der er likevæl vonfulle Merkje og. Vilje til å “ofra”, der dei sjå det er verdt Offer.

MÅLMANNAMØTET. SER-TELEGRAM TIL "GULA TIDEND"

[Av Johannes Lavik]

Oslo, 3. Februar.

Det vert noko yver 100 Mann på Sendemannsmøtet; men Mengdi herav er buande i Oslo. Frå Bergenskanten møter berre *Lavik* og *Hirth* frå Bergen, *Fjellanger* frå Lindås, *Saakvitne* frå Ulvik, ein frå Tysnes og ein frå Lærdal. Frå Romsdalen og Kristianssund møter 12, endå sume av deim er buande i Oslo.

Mengdi av Sendemennene hava ingi Plan, då Saki ikkje hev voret framme i Lagi til alvorlegt Ordsifte, so Møtet kjem til å fylgja den Leid Førarane herinne peika ut, og det vert å krevja 1 norsk Stil til Artium; for det er den einaste klåre Tanken ein høyrer. Hægstad skal fyreorda, og han kjem til å gjera Framlag um dette.

Her er eit Mylr av Menneskje på Kaffistova idag.

Oslo, 5. Februar.

Gilde i Bondeungdomslaget. Preik

Yrande fullt på Gildet i Bondeungdomslaget Laurdagskvelden. Tilstades var både Bispar, Professorar, Kunstnarar, Tingmenn og elles ei Mengd med landskjende Folk. Formannen i Bondeungdomslaget, Klaus *Sletten*, held Helsingstala. *Lammers* song, og *Eldegard* las upp.

Seinare vart det dansa fagre Folkevisedansar. Det var fleire store Ringar attantil einannan.

Sundag held Peter *Hognestad* Høgmessesegudstenesta på Norsk i Johanneskyrkja.

Oslo, 5. Februar.

Sendemannsmøtet. 1 norsk Stil til Artium. Noregs Mållag skipa.

Til Sendemannsmøtet var komne 117, Innbjodarane irekna. Møtet vart halde i Turnhalli. Ordstyrar Advokat Fredrik *Voss*, son åt Skulestyrar Voss. Professor *Hægstad* målbar Programspursmålet. Han gjorde Framlag um ei skriftleg Prøva på Nynorsk til Artium. Det vil segja ei Atterforteljning elder

noko i den Leid på Norsk; men ikkje nokon av sjølve Stilarne. Desutan gjorde han (etter Uppmoding av Halvdan *Koht*) Framlag um Prøve i Nynorsk fyr alle Embættskandidatar som alt hev teket Eksamen Artium. Johs. *Lavik* gjorde Framlag um Umskiping av *minst* 1 Studentskule og Stord Seminar (helst fleire) so Upplæringi vart på Nynorsk. Subsidiært gjorde han Framlag um, at ved Kristiansand, Stord og Levanger Lærarskular skal det ved Lærarskifte berre utnemnast slike som kunna og er bundne til å *tala* Målet, soframnt sovorne hava meldt seg.

Rasmus *Steinsvik* gjorde Framlag um at den eine Stilen til Artium skal skrivast på Nynorsk.

Adjunkt *Holter* fyreslog sovoret Tillegg til Hægstad sitt Framlag, at Prøva ogso skulde gjelde ved Millomskulen; men Hægstad gjekk seinare yver til Steinsvik sit Framlag, den Luten av det som vedkom Artium. Koht tok då upp Hægstad sit fyrste Framlag.

Ordsiftet varde frå 5 til 9, so ein halv Time Kvild og etterpå Framhald til vel Midnatt, då dei gjekk til Avrøysting.

Lavik sitt Hovudframlegg vart avstyrd mot 9 Røyster. Varaframlegget mot 18 R. Hægstad og Steinsviks Framlag, Fyrsteluten, vart vedteket mot 5 R. som var fyr Kohts. Siste Lusten vart vedteket samrøystes. Etter Framlag av *Støylene* og *Hognestad* vart samrøystes vedteket ei Bøn til Kyrkjestyret um at det norske Ritualet måtte koma snart, at 50 nye Blixsalmar måtte verta godkjende til Kyrkjebruk, og at Kandidatarne på det praktisk teologiske Seminar få Upplæring i å bruka Norsk til Kyrkjebruk.

Johs. *Lavik* gjorde etter Samråd med fleire Framlag um å skipa “Noregs Mållag” og lagde fram Fyrebilsloger som skulde vera galdande til fyrste Sendemannsmøte. Dette vart samrøystes vedteket. Til Formand vart vald *Hægstad*, og dei andre 4 i Stjorni vart Johs. *Lavik*, Dr. jur. N. *Gjelsvik*, Adjunkt *Holter* og Høgskulestyrar Ingv. *Forfang*.

Møtet slutta burtimot Kl. 2 i Nat.

[Den 17de Mai, 10.2.1906]

IKKJE 117 MEN 134.

“Gula Tidend” fortel, at det til målmannsstemna møtte 117 utsendingar, *millom desse innbjodarane*.

Dette er eit mistak. Dei 117 var umframt innbjodarane.

Der møtte elles ikkje berre 117, men 134. Derimot var ikkje alle desse utsende frå noko mållag; nokre fåe, som Saakvitne frå Ulvik, møtte utan å vera utsending.

Helder ikkje hev "G. T." rett i, at størsteparten var frå Kristiania. 18 var frå Kristiania; dei andre var utanbys ifrå.

⌘ Referat frå møtet sundag 4. februar

Til ordstyrar for møtet vart vald formannen i målkasse-styret, advokat Fr. Voss, som fyrst bar fram takken til riksråd Knudsen og deretter gav ordet til professor Hægstad.^[D6.2.1906]

Skrivarar:^[Fd]

Olav Midttun, Austagder ungdomslag [må vera meint Jørgen Midttun]

Jon Mannsaaker, Bondeungdomslaget

⌘ Hovudtalen av Marius Hægstad

[Den 17de Mai, 6.2.1906]

Høgyvrde innbjodarar og utsendingar.

Dette møtet er tilstemnt til samråding um kva me målmenner no bør krevja at riksmagterne skal gjera for det norske mål; og nokre av innbjodarane – styret i Det Norske Samlaget og Målkassa – hev bede meg å gjera ei innleiing til rådleggjingi.

Det vil då høva i ei stutt yversyn å draga fram i minnet det som storting og riksstyring fyrr hev gjort for denne saka på den umkverven som her alltid vil vera den viktugaste, våre skuleloger.

Den fyrste gongen målsputsmålet for ålvor var uppe i stortinget var i 1878, då det etter eit ordsifte i tvo møte samrøystes vart vedteke å beda riksstyret syrgja for at det kom inn i undervisningsplanarne, at “undervisningen i almueskolen skulde meddeles på barnets talesprog, såvidt mulig”.

Dette vedtaket hev havt mykje å segja for talemålet i skularne og hev ogso vakt mange til ettertanke um sjølvle målsaki, men som bokmål eller skriftmål var norsken like ille stelt.

I 1885 hadde saki arbeidt seg so langt fram i folkemeiningi at det vart fleire lange ordskifte um dette emne i stortinget. Og den 12te mai 1885 vedtok stortinget med 78 røyster mot 31: “Regjeringen anmodes om at træffe fornøden forføining til at det norske folkesprog som skole- og officielt sprog sidestilles med vort almindelige skrift- og bogsprog”.

Kyrkjestatsråden – Elias Blix – gjekk i same møte med på dette vedtaket på den sverdrupske regjering sine vegner.

Dette var det fyrste stig riksmagterne gjorde til å reisa uppatter det norske mål i bok og skrift. Dei tvo mål skulde verta jamstelte, soleis at det skulde stå fritt for kvar og ein å nytta det eine eller andre til offentlegt bruk. Sameleis skulde dei tvo mål vera jamstelte i skulelogerne, som i slutten av 80-åri var i umarbeiding.

I 1891 kom då ogso landsmålsparagrafen inn i folkeskulelogi. Denne paragrafen jamsteller landsmålet med det vanlege bokmål i alle folkeskular, og er so kjend at det trengst ikkje her å lesa han upp.

I 1902 kom den nye logi for lærarskularne, ogso her er landsmålet jamstelt med “bokmålet”, munnleg og skriftleg.

Dermed hev riksmagterne gjeve dei tvo mål same retten heilt til topps i folkeskulen, so det på denne sida for det fyrste ikkje synest vera anna å krevja enn at styringi hev tilsyn og umsut med at logerne vert haldne. Det er ein kjend ting, at i lang tid hev mange skular i by og bygd vore mykje likesæle med logi, so dei ikkje hev lært borni å lesa landsmål, når skulestyret hadde valt “bokmålet” til undervisningsmål. Men dette held no på å retta seg, etter departementet hev mint skulestyri um sin skyldnad.

Heilt upp annarleis er det i den høgre skulen, millomskulen (ell middelskulen) og gymnasi og ved universitetet.

Millomskulen og gymnaset – som er dei eg no vil tala um, fekk ei ny log i 1896.

Logi um “norsk” i millomskulen krev:

“At eleverne læser tydelig og udtryksfuldt såvel landsmålet som det almindelige bogmål, kan gjøre rede for udvalgte stykker af litteraturen i

begge mål samt med orden og tydelighed i sprogrigtig form skriftlig kan behandle en lettere opgave.”

Som ein ser er dei tvo mål ogso her heilt jamstelte i sjølve logteksti, ja landsmålet fær endå den æra å vera nemnt fyrst. Men undervisningsplanen og endå meir gamall vane og misbruk hev teke magti frå logi i desse skularne.

Undervisningsplanen er forunderleg på dette punkt. Soleis segjer han: “For læsning i landsmål er i loven sat det samme mål for læsning i det almindelige bogmål – –”. Dette er sant nok, og ein skulde då tru at dei i alle fall i byarne måtte lesa heller mykje landsmål i millomskulen til å nå det mål som i logi er sett. Men det meiner ikkje planen. Tvertum segjer han: “Af et godkjent udvalg gjøres der ved examen rede for et pensum på mindst 80 sider, hvoraf ikke mindre end 20 sider af landsmålsliteraturen.” Etter dette siste kunde ein mesta tru at dei held landsmålet for å vera so lett, at når elevarne berre fær 20 sider av det, so hev dei nått same mål her som i “bokmålet”. For meir enn dei stakars 20 sidorne vert det visst ikkje lese i millomskular, medan det er sjølvsgat at av bokmålet les dei mykje meir enn dei 60 sidor som dei legg upp til eksamen, [umframt] at alle skulebøkerne og all munnleg lærdom er på same mål.

Um skriftelege øvingar på landsmål eller grundig kunnskap um korleis landsmålet er bygt, er der i dei aller fleste millomskular no ikkje tale. På dei fleste stader er vel heller ikkje talemålet fritt i desse skularne. Planen segjer: “agtpågivenhed ligeoverfor elevernes tale vil være en nødvendig betingelse for at opnå ren og naturlig læsning –” og “inden den enkelte skole bør man blive enig om en ensartet fremgangsmåde, og det således vedtagne bør alle lærere kjende og respektere under sit arbejde for at vænne disciplene til korrekt tale”. Samstundes viser dei til det “dannede talesprog”.

Det er sjølvsgat at i denne skulen med all den upptemjing og oppskuling der er i “riksmål”, må landsmålet for deim som kjem frå heimar eller folkeskular, som er bygde på heilnorsk grunn, verta utskjemt. Hev det so likevel hendt – trass i alt dette måltyningsarbeid – at ein slik gut hev vunne å halda uppe sitt eige mål og våga seg til å skriva den norske oppgåva til avgangseksamen på landsmål, hev det vore eit oppstyr og eit bråk med vringling og protesterung frå censurkomiteen, klagemål frå foreldri og andre,

og ei telegrafering att og fram med kyrkjedepartementet som um det var eit brotsverk som var gjort, og ikkje berre det, at ein norsk gut i ein norsk millomskule hev skrive den norske stilen på norsk mål.

Slike er vilkåri no i millomskulen for landsmålet. Reknar me at denne skulen i det heile hev umkr. 600 norsktimar, og at dei brukar 1 time på kvar sida av landsmålslesnaden, so hev nynorsken 20 timar i denne skulen og norsk-dansken 580 timar, umfram heile læretidi elles.

Kor lukkeleg vilde ikkje det norske målet vera um det berre fekk sitja jamsides med tysken i den norske millomskulen. Han hev rett både til å tala og skriva.

Lat oss sjå korleis tilstandet er i gymnaset, som skal byggja høgre upp på grunnlaget, som elevarne hev fenge i millomskulen.

Den nye skulelogi frå 1896 set upp som mål for lærnaden i “norsk”:

“At eleverne har gennemgået og kan forklare et udvalg af den på oldnorsk, landsmålet og det almindelige bogmål skrevne litteratur, i forbindelse hermed har erhvervet kjendskab til vort sprogs historiske udvikling og kjender litteraturens historie i dens hovedtræk samt på en med hensyn til indhold og form tilfredsstillende måde skriftlig kan behandle opgaver passende for deres alder og udvikling. De skriftlige opgaver kan affattes såvel på landsmålet som på det almindelige bogmål, dog skal eleverne gives fornøden øvelse i skriftlig brug af det almindelige bokmål. På den sproglig-historiske linie skal være gennemgået et omtrent dobbelt så stort udvalg af den oldnorske litteratur som realliniens samt et udvalg af fremmed litteratur i oversættelse.”

Det nye i denne logi er millom anna at landsmålet fekk rom i gymnaset, og her som i logi for millomskulen vert det endå nemnt fyrst i upprekningi.

Her er der ogso med greide ord sagt at elevarne *kann* skriva oppgåvorne på landsmål. Men med dette er det so mykje vanskar og krokar, som eg sidan skal visa, at vegen for dei aller fleste er stengd. Skriv dei bae oppgåvorne på landsmål, må dei dessutan hava vitnesburd frå ein skule, at dei hev “fornøden øvelse i skriftlig brug af det almindelige bogmål”. Derimot treng dei ikkje slik vitnesburd for landsmålet sin part, um dei skriv bae oppgåvorne på “bokmål”.

I denne skulen er soleis jamstellingi ikkje eingong haldi uppe i formi.

Likevel var det mange av oss som gledde seg til at det skulde verta betre dagar for nynorsken ogso i gymnasi etter den nye skulelog. Men dei som stelte med gjennomføring, visste å laga det so at gleda vart stutt.

Motstandarane av landsmålet, som vart nedrøysta i stortinget, fekk sin mun att i undervisningsplanen og reglementet, som er gjort soleis at det mesta er snutt upp ned på den meining som fleirtalet i stortinget hadde.

I reallina og latinlina er der no umkr. 500 norsktimar, dei kallar, i den språkleg historiske lina umkr. 570. Av desse fær gamalnorsk og landsmål tilsaman umkr. 88 timar, medan det vanlege bokmål fær 400–500 timar. Og der er all grunn til å tru at landsmålet på mange gymnas hev eit mykje mindre timetal enn det er sett i planen.

Det segjer seg sjølv at det hev vore logi si meining at sjølve norsken – gamalnorsk og landsmål – skulde få ein større sess i den høgre skulen enn han hadde fyrr, men undervisningsplanen hev laga det so at desse tvo norske læreemne tilsaman hev mindre timetal no enn gamalnorsken ei tid hadde åleine. Og likevel er der no i det heile 80 a 150 timar meir til norsken enn etter den eldre skulelogi av 1885. Kva hev dei då gjort med alle desse nye timarne? Dei hev lagt deim til “bokmålet”.

Og ikkje nok med dette, men planen er bygd på ein slik måte at det er mest uråd å kontrollera arbeidet med landsmålet. Soleis segjer planen: “man vil rigtigst kunne bestemme et vist årligt timetall og overlade til læreren at medtage oldnorsk og landsmål, når det synes bedst at passe.” På denne måten slepp dei setja upp landsmålet på timetavla og det ligg i henderne på den einskilde lærar etter hans eige sjølvtykkje å taka landsmål, når han vil. Men so kjem eksamen, segjer du, og det vil visa seg um eleven kann noko eller ikkje. Men for dette veit reglementet god råd, for der stend i § 9 um prøva i norsk i millomskulen bl. a.: “Man lader examinaden læse av et eller et par stykker af dette pensum etc.” Les han då upp eit stykke på bokmål, kann ingen koma deim nær.

Upplæring i det å skriva landsmål hev eg ikkje høyrte at der er ved noko gymnas, og i alle fall er det sjeldsynt vara. Planen segjer m.a. um dette: “det forudsettes, at i regelen ingen indlader sig på disse øvelser, medmindre et bygdemål er hans barndomssprog.” – Derimot stend der ikkje noko um at

ingen bør innlata seg på å skriva “bokmålet” minder han hev eit “bymål til barndomsmål”.

Det heile timetal som landsmålet hev i alle klassor tilsaman i gymnaset er etter undervisningsplanen 45. Men det er ikkje etter planen meiningi, at ein skal bruka alle desse til å verta kunnig i sjølve landsmålet. Nei, etter denne same plan skal lærarane i desse timarne ogso gjeva elevarne yversyn yver “landets nuværende sprogtilstande”, og um dette kann det vera mykje å segja, serleg for ein lærar som legg vegt på at elevarne hev den eine “rette” meining um dette. So skal elevarne etter planen lesa bygdemålsprøver og kunna påvisa “de viktigaste skjelnemerker mellem bymål og landsmål samt mellem bygdemålnes hovedgrene indbyrdes”. Og so dess umfram få “en kort oversigt over vort sprogs udvikling”.

Av dei 400–500 norsk-danske timar er det sjølvgeve at dei ikkje hev råd til å overlata tid til noko av dette. Det må gå av dei fatige 45 landsmålstimar.

Med sperra trykk segjer planen med greide ord: “Grammatik benyttes ikke,” korkje i gamalnorsk eller landsmål. I alle dei andre mål hev dei grammatik i den høgre skule. I middelskulen tek dei til med grammatik etter lærebok alt frå guten kjem inn i 1ste klassa, og driv på heile tidi til han gjeng ut or skulen, so dei er ferduge med den ting, fyrr dei kjem i gymnaset. I tysk og engelsk “fortsetter den grammatiske undervisning”, i fransk sameleis. Berre i gamalnorsk og nynorsk er grammatik utestengd.

Kva slags lærnad det vert i landsmål og gamalnorsk utan grammatik, serleg i gamalnorsk, som er eit formrikt mål, treng ikkje påvisning. Det vert halvgjort arbeid eller fusk, og det er eit spursmål, um det pædagogisk set ikkje er verre enn inkje, i alle fall i skular der dei ikkje hev framifrå vituge og dugelege lærarar, som kanskje sjølve kann retta på mishøvet.

Og kva vyrndad skal elevarne få for desse tvo mål, som det ikkje eingong er umaken verdt å lesa grammatik i? Slike er vilkåri for det norske mål i den høgre skule. Det som stortinget hev sett i høgskule i logi, det hev undervisningsplanen sett i skamkroken. Og dansken som me helder skulde minka på, hev ikkje berre det same rom som fyrr, men hev ogso fenge mesteparten av det nye rom som var etla til norsken.

Fylgja av dette er då ogso den, at studentarne ofte kjem til universitetet

utan noko slag greid kunnskap i gamalnorsk og landsmål. Stundom er dei reint fortulla, ein student bar seg soleis mykje for det at han hadde lese so lite av “målsproget” i gymnaset. Og dei studentar som skal studera mål lenger fram, hev ikkje noko skaplegt grunnlag i det dei fyrr hev lært.

Eg vil gjerne at ingen skal mistyda mi skildring, og eg vil difor understrika dette, at det er undervisningsplanen som er mest skuld i tilstandet, og korkje logi eller lærarane, um det endå visst ikkje er so få lærarar som er lite norskllynde i målvegen og som difor gjer so lite dei kann for norsken.

Som lærar ved universitetet i landsmål hev eg tilføre til å verta kjend med desse ting, og eg hev ogso alt i 1900 sendt ei utgreiding til kyrkjedepartementet med ein kritik yver undervisningsplanen, men utan nokon verknad.

I den utgreidingi meiner eg tydeleg å ha påvist at undervisningsplanen med omsyn på norsk og dansk i den høgre skulen hev snutt upp ned på logi.

Etter dette eit par ord um tilstandet ved universitetet. Eg vil då segja at personleg som lærar i landsmål hev eg ingen ting å klaga yver. Eg hev fullt og fritt råvelde innanfor mitt embætte og brukar utan hinder norsk mål munnleg og skriftleg, på kathedrer og ved eksamensbord, ved universitetet og i vitskapssekskapet. Det er ogso mi røynsla – i alle fall i det historisk-filosofiske fakultetet, som eg høyrer til og som er det talrikaste – at målmannen og vitskapsmannen fær heilt upp same retten, når det gjeld vitskapen, t.d. i stipendiespursmål. Dei fer då ikkje etter anna enn evnor og dugleik.

Men i sume andre måtar er det ikkje som eg tykkjer det burde vera.

Soleis fær kandidatane ikkje lov til å skriva oppgåvorne på landsmål utanfor den som dei skriv til meg, og som må vera på det mål. Der er endå ei fyresegn um at oppgåvorne skal vera skrivne på det mål som dei er gjevne på. Dette, som bør so vera, når det gjeld prøvor, der kandidaten skal syna at han kann skriva eit visst mål, (t.d. tysk, fransk) hev dei ogso gjort gjeldande for oppgåvor der det ikkje spørst um å leggja slik kunnskap for dagen, t.d. boksoga, vanleg sogar, landkunna og gamalnorsk. Tvo kandidatar som i 1904 var uppe til embættseksamen i gruppa “historie og geografi”

sende inn søknad um å få skriva oppgåvorne på landsmål, for di dette fall deim lettast å bruka, men dei fekk berre det svaret at oppgåvorne skulde dei skriva på det mål som dei vart gjevne i. Kandidatane sende då på nytt lag ein søknad og bad um at oppgåvorne måtte verta gjevne i landsmåls form. Men på dette fekk dei det svaret, at professorane ikkje såg seg “i stand til imødekomme andragendet”. So laut dei skriva på dansk.

For ei tid sidan hev 150 studentar søkt um rett til å bruka landsmålet ved embætseksamen. Denne søknaden skal universitetet no segja sin meining um. Kor det gjeng veit eg ikkje. Men det finst professorarar som orsakar seg med at dei kann ikkje lesa landsmålet (!).

Det er eit tidarteikn at kravet no alt kann vera so sterkt ved universitet, trass i alle dei hindringar som vert lagde i vegen for norsken frå den fyrste timen barnet set seg på benken i millomskulen og til den vaksne mannen skriv si oppgåva til embætseksamen.

Kor reint annarleis vilde ikkje tilstandet vera, um norsken fekk hjelp og studnad heile denne vegen i staden for hindringar av alle slag? Eg tvilar ikkje på at me då snart skulde nå fram til fullt sjølvstende ogso i bokmålsvegen.

Og no meiner eg at tidi er komi til å krevja eit umskifte i måltilstandet i den høgre skulen, ein revisjon eller umarbeiding av log og undervisningsplan, som kann føra fram vårt eige mål til full jamstelling med dansken i den høgre skulen, som det alt er gjort i folkeskulen.

Alle grunnar talar for dette.

Ser me utyver landet, so er dei ikkje so rett små dei flokkar som alt no i folkeskulen fær full opplæring på landsmål. Desse flokkarne aukar med kvart skuleår som lid og med kvar ny skulekrins som tek i bruk sitt eige mål til undervisningsmål. Men so snart nokon frå desse flokkarne skal inn i den høgre skulen, fær han ein knekk, eit brot i sin vokster, for han må på alle punkt umsetja seg sjølv til eit anna mål. Den høgre skulen byggjer på ein annan grunn, som er framand for honom. Det skal mykje til å verta heilvaksen på denne måten, og endå meir til å verta jamvaksen, og landsguten fær mange vanskar å dragast med, som byguten ikkje kjenner. Eg spør det norske landsfolk, um det ikkje skulde vera tid no å retta på dette, so vilkåri vart meir eins for landsgutar og bygutar i dei høgre skular.

Lat oss sjå vidare utyver landet. I dei fleste ungdomsskular byggjer dei no morsmåslærna den på landsmål, og når me tek undan nokre amtskular her på austlandet, hev dei vel på alle ungdomsskular no tilføre til å læra å skriva landsmål. Desse skularne hev alt verka so lenge at mange av elevarne er vaksne og komne ut i livet. Dei held då fram med å skriva sitt eige mål, nynorsk, som dei hev lært. So skriv dei til presten, han mislikar det, og stundom segjer han at han ikkje skynar det. Dei sender dokument på norsk mål til skrivaren til tinglesing: han sender dokumentet attende, og um han ikkje tverneittar å tinglysa, bed han i alle fall um å få dokumentet “oversat på et sprog, som han forstår”, for norsk hev den lærde norske embætsmann ikkje lært. Det hev endå hendt at ein skivar som endeleg hadde tinglyst eit slikt dokument, baketter skreiv til den som hadde kravt det, at han ikkje kunde borga for at domumentet vart korrekt avskrive i protokollen, for det var ikkje nokon ved kontoret som kunde dette målet. So kjem det bygdefolk til skrivaren og bed um å få skrive ei kontrakt eller ei skjøyta, men dei vil hava det på sitt eige mål, han svarar at det kann han ikkje. Og kor mange flokar og mistydingar er der ikkje på forhøyri omkring i landet, for di skrivaren og vitni ikkje skynar kvarandre? Eg trur at den som vilde samla slike sogor, skulde kunna få fyllt ei diger bok.

Det vert eit prestekall ledigt. Kyrkjelyden skriv til kyrkjestyret og bed um å få ein prest som kann landsmålet, ikkje berre for di dei ynskjer å høyra preika på det målet, men for di dei kjem den presten nærmare som kann deira eige mål. Og so hev dei teke i bruk sitt eige mål i folkeskulen og hev alle religionsbøker på landsmål: katekisma, forklåring, salmar, bibelsoga, og kjem det då ein prest som ikkje kann landsmål, so spør han og legg ut på dansk, og borni som hev fenge all lærdomen på norsk, vert fortulla og veit ikkje kva dei skal svara. Det vert ei kluft millom kyrkjelyden og presten. Men bøni til kyrkjestyret nyttar lite, so lenge det ikkje er grundig lærnad å få i norsk i den høgre skulen eller ved den theologiske embætseksamen.

Eg kunde halda på soleis lenge. På alle kantar møter me krangl og vringling og murring frå offentlege tenestemenn, som ikkje hev lært norsk mål, endå på posthusi og telegrafkontori kann ein høyra um slikt. Sameleis i det militære. Ein høgre militær sende nyst attende eit lite brev på kringum 4 uskyldige linor på landsmål, han forstod ikkje det målet.

Og dette vert verre og verre for kvar tid, ettersom nynorsken vert meir og meir dyrka og fær eit større tilfang av ord, som ein lyt læra um han skal kunna skyna deim, og etter som det vert fleire og fleire folk som tek i bruk vårt eige mål. Enno er det på ein måte verst for folket. Men det vil ikkje vera lenge, fyrr det vert verst for embætsmannen, skal det gå som no det gjeng. Folket vert modigare og modigare, di fleire dei vert som hev lært å skriva sitt mål, og di sterkare målsansen vert. Og vert det ikkje stelt so at embætsmenneskene fær læra grundigt norsk, kann dei koma til å verta skikkeleg brydde, når dei kjem ut i bygderne.

Alt no kann me då ogso høyra embætsfolk som klagar seg for det at dei ikkje hev lært landsmål. Endå offentleg er slik klage frambori.

Kravet um at embætsmenneskene må vera kunnige i norsk mål er soleis alt no so sterkt, at det lyt eit umskifte til av reint praktiske grunnar.

Men der er ogso andre grunnar til å krevja eit umskifte i den høgre skulen, og som ikkje veg mindre enn desse.

Ungdomen i den høgre skulen bør ikkje lenger stå utanfor påverknaden av dei rike kulturemne som ligg gøymde i vår eigen nasjonale folkedikting på folket sitt eige mål med røter so gamle som folket sjølv i dette landet. Heller ikkje utanfor den unge friske nynorske bokheimen som er bygd på det same heimlege grunnlaget, og som stendigt veks. Alt no hev landsmålet samla um seg mesta alle yngre forfattarar av bondeætt, og bokriket eig so mykje godt at dei endå i grannelandet les utval av det på ungdomsskularne, i Danmark ogso i den høgre skulen. Det må vera høvelegare og rettare at dei norske millomskular les nynorske forfattarar og norske folkevisor, enn at dei les Øhlenschläger og danske folkevisor.

Og endå eitt. Me hev teke burt dei klassiske mål latin og gresk frå den høgre skulen. Ute i verdi tykkjer mange dette var vågsamt gjort, for dei fleste er einige um at det latinske målstudium er eit framifrå daningsmiddel, og sume held det endå for umissande for den høgre uppseding. Når me likevel tok det burt, var det mest for di det tok so mykje tid frå andre læreemne, som ungdomen i vår tid hev rettkome krav på å få kunnskap um, og for di me sjølv hev eit gammalt, formrikt og heilstøypt mål i gamalnorsken med ein bokheim rik på egte folkeleg dikting. Det målet kunde i mange måtar fylla ut den oppgåva latinen hadde og dessutan reinsa og styrkja

folkehugen og auka elsken til heimlandet, samstundes med at dette studium vil krevja mykje mindre tid enn latinen, for di gamalnorsken ligg oss so nær.

Men korleis hev me stelt med dette? I staden for at gamalnorsken – når latinen var avteken – skulde havt eit mykje større rom i den høgre skulen enn fyrr, hev me gjort romet mindre. Elevarne fær ikkje eingong greida på korleis det målet er bygt.

Det var på høg tid at ein av våre fremste politikarar for nokre dager sidan ropar ut i stortinget at gamalnorsk er det ypparste daningsmiddel me hev. – Ja, tingen er den, at i gamalnorsken hev me røterne til det norske mål og i den gamalnorske bokheimen hev me røterne til det norske folk si saga. I desse røter hev me grunnlaget for dei tvo store *hovudemne* for all ålmenn moderne daning: *morsmålet* og *soga*. Men då må me ogso i den høgre skulen taka gamalnorsken i samanheng med det, som han er roti til, det vil segja det norske folkemål, nynorsken, og ikkje som eit framandt mål utan samanheng med livet.

Men korleis hev dei teke det? På sume gymnas hev ikkje elevarne eingong fenge lov til å lesa høgt upp gamalnorsken, dei skulde umsetja til dansk med eingong.

Eg meiner soleis at alle grunnar talar for ein umskipnad av skulelogi for dei høgre skularne med omsyn på norsklærnaden: praktiske grunnar, pædagogiske og nasjonale. Heile vår vokster vert skakk og skeiv på denne kanten, um me skal halda fram i same stemna som no.

Den høgre skulen må fylgja med tidi på dette umkvervet um ikkje dei viktugaste åndelege livsorgan i folket skal verta endå meir kløyvt.

Her er endå eit lite døme på kor meiningslaus skipnaden no kann vera. På lærarskularne er dei tvo mål jamstelte, og alle elevlar lærer å skriva baa mål. Men studentar som kjem inn på lærarskulen er fritekne for norsk – dei hev sin eksamen ved universitetet i dette læremne – og med di dei ikkje hev lært å skriva landsmål i den høgre skulen, kjem desse elevlar til å gå ut som lærarar i folkeskulen utan den kunnskap som logi elles krev.

Det er den høgre skulen som hev å gjeva den største opplysning i landet. Frå den gjeng studenten inn på universitetet, og sidan ber det ut på mange vegar. Mange gjeng inn i andre skular: tekniske skular, krigsskulen o.fl., mange vert embætsmenn, sume vitskapsmenn. Når dei so kjem ut i

livet, fær dei fleste av deim mykje å segja i dei krinsar dei liver og arbeider i. Dei vert sedde upp til, og folk høyrer mykje etter kva dei segjer og meiner. Dei fleste fyregangsmenner i vitskap og lærdom, kyrkjeleg og verdsleg, kjem frå desse flokkarne, mange av dei politiske ogso. Det skulde då ikkje trengast å påvisa, kor viktugt det er at desse flokkarne hev lært å kjenna og vyrda og elska det som er vår dyraste eigedom, den nedervde gode kultur og det nedervde norske mål, som ingen i verdi kann strida med oss um at det er vårt eige.

Det er då berre på slikt grunnlag at ein nasjon kann nå so langt fram som det er evnor i nasjonen til å nå. Men då er det ogso eit rettkome krav at den høgre skulen må vera bygd på dette grunnlaget.

Dette er so viktugt for heile vårt folk sin åndelege vokster, at eg veit ikkje noko som i denne samanheng er viktugare.

Av dei mange krav som offentleg er framhaldne frå målmenner og som venteleg ogso vil koma upp på dette møte til ordskifte, meiner eg difor at dette er det viktugaste, at den høgre skulen vert umskipa. Og som ei praktisk einskild form for dette kravet vil eg leggja fram eit utkast til vedtak som er uppsett i samråd med nokre av dei fremste målmenner og som lyder:

Til å føra lenger fram jamstellingi av landsmål og det vanlege bokmål i den høgre skulen krev møtet, at det vert skriftleg prøva i landsmål til studenteksamen.

Det segjer seg sjølv at riksmagterne gjer dette på den måten, at norskundervisningi både i millomskulen og i gymnaset vert umskipa, so dei tek til å skriva landsmål alt i millomskulen med ei lett prøva til avgangseksamen. Sameleis meiner eg at det segjer seg sjølv at i den millomtidi som vil gå fyrr dei fyrste flokkarne etter den nye skipnaden når fram til artium, bør alle som gjeng upp til embætseksamen, serleg theologar og juristar, hava ei tilleggsprøva i nynorsk.

*

Landet vårt er no på nytt lag sjølvstendigt og fritt i den politiske vegen. I so måte hev me etter mange tap og mykje liding vunne heim atter til det ærefulle rom millom folki som me hadde den tid me reknar for den lukkelegaste i vår saga. No stend det att å veksa fram til sjølvstende i bokvegen og målvegen.

Gledelegt var det å sjå at Hamarmøtet sette upp på programmet sitt atterreising av det norske mål.

Målmennerne er ikkje noko politisk parti. Det er som nordmenner me set upp kravi våre. Elles eig me heime i alle parti. Det som me då her vert samde um, vil kvar innanfor sitt parti arbeida for. Me veit det gjeld ei sak som med full rett hev vorte kalla den største folkesak i vårt land.

Ordskifte om valprogrammet

[Den 17de Mai, 8.2.1906]

[JOHANNES LAVIK] Etter Hægstad sin tale fekk bladstyar Johs. Lavik ordet.

Fyrr han kom inn på sjølve programsaki, vilde han be sendemennerne, at dei ikkje gjekk frå kvarandre, fyrr dei hadde skipa ein fast organisation. Eit sovore målting som iår laut ein ha kvart einaste år.

Tal[aren] heldt med Hægstad i, at dei høgare skulane laut umskipast. Men det var ikkje nok, um elevane lærde å *skriva* ein stil til avgangsprøva. Det hadde mindre på seg å få riksmålsfolki til å *skriva* målet. Det som det galdt um, var at våre *eigne* fekk bruka det heilt. Kor mange var det til dømes som tala norsk i ting og kyrkje? Og koss tala dei det? Det var oftast vandt med norske endingar. – Meinte, ein laut underbyggja målarbeidet på ein annan måte. Embætsmennerne vilde ikkje bruka det i dagleg tale, um dei lærde å skriva det. I uplæringi i framande mål krevst det no, at læren *talár* desse måli. Skulde ein ikkje kunne krevja det same for norsken? Ein laut koma ifrå dette snakket um, at me hadde tvo *morsmål* i landet. Eitt laut me ha, og det fekk vera norsken. Tal[aren] kom tilslutt med framlegg um, at Kr[istian]sand, Stord og Levanger seminar, og minst ein millomkule og ein studentskule skulde gjerast fullnorske soleis at all uplæringi vart på norsk. Til naud kunne han og gå med på å laga framlegget sitt so, at det på desse vestlandskulane ikkje skulde utnemnanst andre nye lærarar enn sovorne som tala landsmål. – Tanken hadde vore framme fyrr. Vestlandske malla hadde sett upp på saklista si: Umskiping av lærarskulane i Stavanger, Stord og Levanger og minst ein studentskule, so at all upplæring vart på landsmål. – Og so fekk ein krevja, at staten ikkje gav tilskot til andre ungdomsskular en dei som gav uplæring på landsmål.

[LAVIK] Han vilde ha ein organisation. Var samd med, at det trongst umskipnad i dei høgre skular. Tykte likevel ikkje at det gjekk *djupt* nok. Det er ikkje hovudtingen ved målreisingi, at folk vert tvinga til å svara på ei oppgåva på landsmål. Me må setja kravet sterkare til oss sjølv. Når målsaki no kom inn i politikken, so galdt det å *underbyggja*, fyrebu dette politiske arbeidet. I undervisningi um framande mål krev dei no at lærarane talar det mål som han skal læra frå seg. Me må ikkje få two morsmål her i landet. Bondeungdomen vert på skularne knekte frå år til år – og lyt bruka fleire år til å byggja uppatt det som vart tynt. Hå oss er det ikkje som i andre land at dei som hev lært mest, talar best norsk. [...] Me kan ikkje få two morsmål. Det eine vert “bisprog”. Me må ikkje gå herifrå og byggja på two mål. Det spyrst ikkje um å gjera so mykje, men det må verta gjort på rette måten. Talaren vilde at me skulde krevja at undervisningi i norsk i dei høgre skular skulde vera på målet. Det galdt å slå fast principet. Han vilde ha ein [sic] fullnorsk gymnasium, millomskule og tri lærarskular (Kristiansand, Stord, Levanger). Dei lærarar som ikkje kunde verta standande fær pengar til dei kjem i andre stillingar. Han gjer framlegg: Lærarskulane i Kristiansand, Levanger og Stord vert heilnorske. Ikkje statstilskot til andre ungdomsskular på bygdene enn dei som tek undervisning på norsk.^[Fg]

[LAVIK] Me hev spurt oss sjølv um me ikkje skal få oss berre eitt mål. Kunde me ikkje få opplæring på heilnorsk. Me må ta saki frå rette enden. Me må ta saka [sic] frå den enden som fører fram og som der er hjelp i. Morsmål og opplæringi må vera eitt. Det som trengst er umskiping av høgre skulen, so me lærer tala morsmålet vårt. Det gjeld få principet sett upp. Umskiping av eit seminar og ein studentskule med millomskule soleis at opplæringi vert heilt på norsk. Framlegget frå Vestmannalaget si stjern: Stord, Kristiansand og Levanger og ein studentskule på heilnorsk grunn. Er dette for stridt, er det ein annan veg: *Subsidiært*: Ved Kristiansand, Stord og Levanger lærarskule skal [dei] ved utnemning av nye lærarar dei tilset etter lovi forplikta seg til å bruka landsmål i undervisningi si, når læraren elles er dugande. Det må som lov. Ingen ungdomsskule skulde få statstilskot mindre opplæringi vart på *landsmålet*. Stortinget hadde ikkje underbygt vedtaka sine um målet, difor gjekk det soleis som det er gjenge.^[Fh]

[LAVIK] vilde ha noko nytt fram. Han vilde ikkje reisa heimatt fyrr ei målsskipnad var komen istand. Sendemennene <trengde> skulde ikkje gå frå einannan fyrr me hadde skipnaden. L[avik] var samd med Hægstad, men han totte ikkje det førde langt nok fram. Han trudde ikkje det var nok at me lærde skriva nynorsk, han meinte ein måtte læra å målføra seg òg i tale. Det er djervt, trudde han nok. Men det fyrste krav måtte vera *at me kunde tala målet*. Det er ikkje mange som kann bruka målet. Fyrst når ein kann bruka nynorsken likegodt som rixmål, då er målsaki gjennomført. Me legg byrði på dei, som ikkje vil bruka det; ellers lærer dei bymålsfolk vårt mål, dei lærer ikkje å tala det. Me lærer nok skriva landsmål, men ikkje å tala. <Sjølv> Endå til i tysk og fransk og eng[elsk] skal læraren bruka t[ysk], fr[ansk] og eng[elsk], men når det gjeld nynorsken so skal dei ikkje kunna det. Av dette vert her two mål i landet, men dei lærer berre å tala rixm[ål] på skulen. Dei fleste missar det heilt, dei få freistar knota litt. Etter at ein er komen ut att lyt ein til å byggja upp målet sitt med mykje stræv og bal, og likevel lærer ein ikkje å målføra seg. All kunnskap er komen inn på

rix[mål], så dei finn ikkje ord. Skal du finna godt mål lyt [du] til dei gamle ulærde. Dei har ikkje vore på skularne og fenge målet sitt øydt. Ein lærd mann kann berre rix[mål] med landsmålsendingar. Me må ikkje få tvo mål. Kann ikkje få det, me lærer det aldri. L[avik] vil spyrra um det er rett å gå herifrå fyrr me [...?]^[Fj]

ORDSTYRAREN bad folk halda seg til framlegget. Telegram frå Aarrestad.^[Fg]
Telegram frå Aarrestad og Marta Nordli.^[Fh]

[ANFINN REFSDAL] Sendemennerne var komne saman og skulde driva praktisk politik. Men det som Lavik kom med var alt anna. Då var Hægstad sitt framlegg mykje betre. – Jau, det laut nok skriftleg opplæring til. Ein laut fylgja prof[essor] Hægstad og ta sigte på gymnasi og universitetet. Ei skriftleg prøve i landsmål til avgangseksamen måtte ein ha. So langt var alle samde. Men koss denne prøva skulde vera, var det ymse meiningar um. Hægstad hadde helder ingen ting sagt um koss denne prøva skulde vera. Steinsvik vilde i “Den 17de”, at den eine *stilen* skulde vera på landsmål. Tal[aren] trudde dette var eit upraktisk krav. Ei atterforteljing var nok. Til Lavik vilde han seia, at me fekk sjå til å samla no og ikkje kløyva. Me måtte ikkje skilja folket i vikværingar og sogningar, rygar og håloygar. Når me var so langt komne, at ein av dei verste måletarane i tinget hadde stade og sagt eingong, at det sjølvsgatt ikkje var *landsmålet* han vilde tillivs, so syntte dette leidi me laut stemna. Me laut gå saman, riksmålsfolk og landsmålsfolk.

[REFSDAL] var ikkje samd med Lavik. Det var praktisk politik med no laut inn på. Vilde at me *no* skulde fylgja Hægstad i hans framlegg um umskiping av dei høgge skular. Han torde ikkje vera med på at med kravde ein *stil* på landsmål. Ei *attforteljing* i attåtålet. Sterkare kontrol i eksamen. Kravde me norsk *stil*, so vart dei eit skrik landet yver. Var samd med Hægstad i at der måtte eit umtak med universitetet. Men dette kravet må koma etter kravet til artium. Vilde ha *samling* i målspursmålet. Det viste seg no, at målkarakar som var komne til dei høgste stillingar ikkje torde.^[Fg]

[REFSDAL] vilde driva praktisk politikk, ikkje so som det Lavik kom med. Refsdal vilde slutta seg til Hægstad. Me måtte vita kva me vilde når me sende brev til styringsmagterne. Kva vil me ha framsett. Me krev styring med gymnaset og universitetet. Statsmagterne skal hjelpe oss i dette. Me er samde um ei skriftleg prøva. Kva slags prøva? Me skal krevja at statsmagterne skal gå med på det at dei politiske parti kann vera med på det. Me fær dei ikkje med på “17. mai” sitt program. Me skal ikkje kløyva landet i målvegen. Me må gjera det soleis at me kann få byfolk med på det. Begge stilar på eit mål til artium, men ei skriftleg tillegsprøva i det andre målet. Då er dei nøydde til å læra landsmål skikkeleg. Dei må ikkje sleppa med attest, der

måtte kontrol til det. Det er gale å setja fram eit so stort krav som ein norsk stil til artium. Det vert for sterkt mot skulefolki. Me må skilja millom det me kann få fram med eingong og det som fyrst kan setjast igjennom seinare. Kravet til universitetet er for stort og sterkt. Han var elles samd med Hægstad, og vilde ha det ut frå sin synsstad. Artikkel i Vg og elles mange andre ting i livet um oss, so ser me at her er stor framgang for målet og at me no snart kann gå steg for steg framover samla.^[Fh]

[OLAV MIDTTUN] Studentmållaget bad um, at den eine stilen til artium måtte verta på landsmål. Når studentane bad um dette, so var det avdi dei nyst sjølve var komne nybakte or millom- og studentskulen, so dei hadde enno væl i minne, kor ille til [det] stod.

[MIDTTUN] Framlegg frå Studentmållaget. Talaren sanna at bondegutane i millomskulen og gymnasi i målvegen vert tynte. Difor kjem studentarne no og krev ein målstil til artium og sluttar seg elles til framlegget frå Hægstad.^[Fg]

[MARIUS HÆGSTAD] svara Refsdal, at med skriftleg prøve til artium hadde han meint norsk stil. Men han skyna vel, at so langt nådde ein ikkje med det same. Ein laut lempa seg etter dei lærarkrefter ein hadde å gjera med. I fyrsten vart denne prøva vel helst som ei atterforteljing, sidan fekk ein med kvart strama kravi. – Til Lavik vilde han berre seia, at ein for gale, når ein tala so mykje um den store skilnaden her var millom dei tvo *talemåli* i landet. Her *var* ikkje den skilnaden som folk vilde ha det til. Det stend *mykje* betre til, en ein trur. Lavik sa, her var so mange målmenner som tala dansk med norske endingar. Tal[aren] vilde helder seia, her var fleire i landet som tala *norsk* med danske endingar. Me var på god veg. Fram då, men i *samla* fylking!

[HÆGSTAD] Han var samd med Refsdal i at “stil” i gymnaset ikkje kunde takast urimeleg strengt. Talaren tala varmt for det livande “talemålet” i by og bygd.^[Fg]

[HÆGSTAD] Vilde greida ut litt um prøva i nynorsk. Her var ikkje so stor skilnad på rix og nynorsk. Her er eit norskt mål med danske endingar. Han tala mot Lavik. På seminara her i byen tala lærarane landsmål [...] Prof[essor] Wille trudde me skulde få lov til å skriva norsk ved filol[ogisk] og theolo[gisk] eksamen. Han nemnda [sic] og [...] Knudsen.^[Fh]

[IDAR HANDAGARD] Det var ei gamal ovtru dette, at byfolki var danske, og berre landsfolki norske. *Talemålet* i byane var av norsk rot, det med. Tal[aren] vilde stydja framlegget til prof[essor] Hægstad. Koht hadde

come med eit tillegg til dette som gjekk ut på å krevja prøve i nynorsk til avgangsprøva for alle embættsmenn. Det med var eit rimelegt krav som han vilde vera med på.

[HANDAGARD] Det måtte vera slutt på denne avgjorde skilnaden på bymann og bygdamann. Me skulde vidare slutta å tala um *riksmål* og *landsmål*, men um norsk og dansk, liksom dei talar um irsk og engelsk. Han vart samd um at me kravde tilleggsprøva i landsmål ved studenteksamen.^[Fg]

[HANDAGARD] var bygut. Men bygutane og vilde gjerne læra norsk. Det var stridt og tungt for han. Me skulde kalla målet vårt norsk. Han var samd med Hægstad, trudde det var godt å få ei prøve til embættseksamen. Han stydjer Hægstad.^[Fh]

[RASMUS STEINSVIK] vilde takka Hægstad for den gode innleidingstalen; men lika ille, at han gav kravet ei tyding som kunde smaka Refsdal. Me vil ikkje laga smottur for politikanane. Det me krev er so rimelegt, at me kan ikkje slå av. Ein må hugsa på, at det gjeld ikkje eit krav for iår eller neste år. Fyrst 13 år heretter vil verknaden av kravet nå ut i livet. Det var sagt, at kravet vert for stort for skulane. Ikkje dersom dei tek undervisningi på rette måten. Norsk-læraren lyt slutta med å plukka alle norske ord ut or skuleguten; han lyt tvertimot leida guten til folkemålet, so han der kan læra naturleg stil og norske ord. Landsmålet vert då den naturlege skriftformi. Frå landsmålet gjeng han so vidare til riksmålet. På denne måten tek dei det ved lærarskulane. Fylgjen er, at dei fleste helder vil skriva ein stil på norsk mål, og ei tilleggsprøve i det andre. Kravet hev dertil den fyremunen, at riksmålet på denne måten vert norskare, og der kan verta den samvokster som alle ynskjer. – Refsdal meinte at det vilde reisa seg eit skrik mot kravet; Tal[aren] trudde, at den gyldendalske filial her i byen vil ta brodden av dette skriket. Det gjeld berre, at me formar kravet greidt og klårt, og samlar oss um dette med norsk stil til studenteksamen. Til trygd mot mistyding vilde tal[aren] fyreslå innsett i Hægstads forslag ordi: “den eine skriftlege prøva” istadenfor “skriftleg prøve”.

[STEINSVIK] Han var usamd med at me no skulde forfuska saki slik at den fyrste og beste politikan kunde smetta seg i frå det. Kravet til Refsdal var mykje *ringare*. Det vilde gå som det hev gjort på lærarskularne. Læresveinarne vil skamma seg for ikkje å kunne skriva bae måli. Embættsmennene lyt finna seg i å gå til det *levande folkemålet* etter grunnlaget for sitt mål.^[Fg]

[STEINSVIK] Han vilde få tala så lengje han vilde. Han var glad i Hægstads fyrste tale. Men no sidste gong totte han at han “p[r]eika som ein skjelm”. Studentane og dei som skriv sine stilar på norsk eller dansk, so vil han verta brennmerkt. Det vilde ikkje vera verre å læra tvo mål i gymnasi enn no i lærarskularne. Det vil tvinge lærarane til å leggja undervisningi si meir nær til folkemålet. Folkemålet det skal vera grunnlaget. Lærer dei norsk folkemål, vert rix umsett folkemål. Me skal ha norsk stil for alle til artium, då fyrst lærer ein måli skikkeleg. Mange klagar over at dei ikkje kann norsk retteleg. Me må koma dei til møtes. Det vil verta skrik, men me kann klara oss over det. “Gyldendal” hev teket skriket. Her går ei norsk bylgja, denne bylgja må me nytta. Me fekk det aldri fram elles. Me kunde vinna fram litt etter litt.^[Fh]

[STEINSVIK] [...] I frå akademici hadde talaren ofte fenge klage for at dei ikkje skriva norsk og dermed nå folket. Sette fram det framlegget: “Den eine skriftlege prøva på nynorsk”.^[Ff]

ORDSTYRAREN les upp framlegg frå Hægstad, Lavik, Studentmållaget, Koht, Hognestad, Steinsvik.^[Fh] — Framlegg frå Hægstad, Lavik, Studentmållaget, Koht og Hognestad.^[Ff]

[MATIAS SKARD] Lavik hadde med styrke og nerke halde fram, at *talen* var det viktugaste. Sjølv sagt. Men her galddet det å få motmennerne våre til å vyrda oss. Sjølv greiddet me oss nok. Det var ingen fåre i so måte. Men i alt anna var tal[aren] samd med Lavik. L[avik] vilde gjera oss til separatistar. Nei, me fekk stå samstelte. Her *var* tvo kulturar i landet. Solenge her det var, var helder ikkje sernorske skular på sin plass. Tal[aren] vilde ha *alle* skular so norske, som folket vårt til kvar tid var. Han vilde slå fast, at til høgare daning høyrde kjenskap både til norsk og dansk-norsk kultur. Elles hadde me all grunn til å sjå ljust på framtidi. Det var greiddet å sjå kva leid det bar. Alt no var *alle* born i landet best tente med å få si opplæring på landsmål, so norske var dei i røyndi. Den dagen kom nok, då riksmålet vilde stupa upp i landsmålet, og me berre hadde eitt mål i landet – det norske målet. – Tal[aren] var med på, at ein berre sette fram *eitt* krav – den eine skriftlege prøva til artium på landsmål. Men so laut ein samstundes sjå etter, at skulelovi vart fylgd. Og ein måtte krevja, at minst tridjeparten av alle norsktimane gjekk til nynorsken. På alle lærarskulane laut ein sjå og få lærarar som kunde bære mål.

[SKARD] Lavik heldt med styrke fram grunnen i målsaki: *talen*. Men statsmagterne kunde ikkje hjelpe oss til det, men dei skulde hjelpe oss til vyrdnad for målet vårt hjå

motstandarane våre. Han var elles heilt usams med Lavik i slutten. Lavik vilde kløyva landet. Men me vilde samla landet, og læra alle til å kjenna vår norske kultur. Lat oss samla oss, og berre taka det eine som Hægstad hev kome med, samla oss um å få den høgre daning på nynorsk.^[Fh]

[SKARD] Me måtta beda riksmålsfolket hava vyrdnad for arbeidet. Resten skulde me Gud skje lov klara sjølve. Her var tvo kulturar og tvo mål. Difor vilde me ikkje ha [...] på norsk. Riksmålskultur hadde alt mist mange av hjarterøtene sine. Framlegg: [...] ^[Ff]

[PETER CHR. VOSS] vilde beda målmennerne fara varlegt og bruka so lite tvang som råd var. Skulen laut ha songbotn i heimane. Ein fekk fara med lempe og ikkje avmerka grensene for sterkt enno. Fyrst fekk ein taka atterforteljing, sidan kunde ein alltid gå lenger med kvart. – Men det var noko som var visst, vilde ein nå noko større i eit mål, laut ein skriva det. Dette kom so væl fram i ein skulestrid i hundradåret som var, um latinsk stil i skulen. – Det laut og koma til det, at lærarane var væl inne i landsmål. Han hadde i si tid harma seg over, at Steinar Sch[j]øtts sogu-verk ikkje vart bruka i skulane, berre avdi dei var på landsmål, endå dei var mykje betre en dei andre lærebøker av same slaget, ein hadde den gongen.

[Voss] Være forsiktig med alle tvangsregler. Kraverne måte finde klangbund i hjemmene. Han kunde ikkje gå med på *stilen*. Forslaget måte [sic] for det første holde sig i rummelige former. Måtte koma til *eitt* mål.^[Ff]

[OLA E. BØ] totte ein skulde ikkje klaga på riksmagterne. Dei hadde gjort meir, en me til dessar hadde magta å setja i kraft. Det var væl nok å ha rome klæde, men dei fekk ikkje vera større helder, en at ein vann å fylla deim ut. Det fanst jamvel bygder der dei siste tvo brevi frå kyrkjestatsråden ikkje enno var uplesne. Solenge her var tvo mål i landet, laut ein rekna med dette. Kvar fekk velja det målet som låg for honom. So fekk livet gjera resten og føra målutviklingi i rette leidi. – Tala elles varmt for å skipa eit politisk bondeparti, eit parti som kunde setja tering etter næring.

[BØ] Riksmaktene hadde gjort alt me kunde krevja. Me måtte sjå å fylla dei “klær” som riksmaktene hadde gjeve. Var samd med Hægstad sitt framlegg. Me hadde *tvo* mål, og det fekk me rekna. Det vilde gå av seg sjølv, at folk heldt seg til *sitt* morsmål. Han vil vidare segja at me måtte få *bondevit* liksovel som bondemål. Me måtte taka skeidi i ei onnor hand.^[Ff]

[PEDER HOLTER] var lærar ved ein lærarskule på austlandet og skyna ikkje kvi austlandsskulane skulde vera mindre norske en vestlandsskulane. Austlandet var likso norsk som vestlandet. – Det var elles væl nok å koma med kravet um skriftleg prøve i nynorsk til artium. Men det var ikkje nok. Millomskulane laut med. Millomskulane var ikkje berre fyreskule til gymnasi, alvist på austlandet var det dei ungdomsskulane som vart mest bruka. Fekk dei berre ei skriftleg prøve, dei med, laut dei snart setja seg inn i landsmålet. Meinte ei atterforteljning var nok. Kom med framlegg um dette.

[HOLTER] Kom med protest mot at berre vestlandet skulde få norske lærarskular. Alle måtte stå sams i dette kravet. Skulde det vera skilnad, so måtte det vera austlandet som fekk mest. Han nemnte so millomskulen. Der måtte gjerast noko der. Det skulde gå lett å få med skriftleg om millomskulen.^[FF]

[JAKOB NAADLAND] studde dette framlegget til Holter um å ta millomskulane med. Ein fekk ikkje berre satsa på millomskulane i byane, men dei beste skulane utover bygderne, som skjemma ut målsansen hjå folk. Um prøva til artium vilde han seia, at han fyrr hadde meint, at skulelovi kravde nok. Men røynsla hadde synt honom, at det ikkje var for stort krav at alle skreiv eine stilen på landsmål. Rektor Voss åtvar mot tvang. Det skriket vilde ein få høyra, koss ein for åt. Aldri slå av på rettwise, rimelege krav. Det vert ikkje meir “tvang” for den eine leiren en for den andre. Då seminarlovi vart til, såg ein til å få so og so mange timar til *muntleg* opplæring. Det same laut ein halda strengt på i gymnasi. Ein fekk sjå og få lærarar som tala landsmål. Og so fekk ein ikkje vera for godtrugne, um børen no blæs med.

[NAADLAND] Han og vilde at millomskulane skulde vera. Det hadde fyrr vore stridt um “prøva” eller “stil”. Kunde ikkje skyna at det var for mykje kravt ein “stil” artium. Det var ingen annan ting å koma ifrå det på. Det måtte verta tilmælt so at so mange timar i mundleg undervisning i gym[naset]. Talaren visste ikkje um læresveinar eller norsklærarar fekk *tala* norsk i gymnaset.^[FF]

[NIKOLAUS GJELSVIK] Ein kunde sjå på framlegget til Hægstad frå mange synsstader. Han for sin part vilde sjå på det det frå akademisk synstad. – Frå lærarskulane gjekk det kvart år tri til fire hundrad elevar ut. Dei kunde bae måli. Dei hadde fenge opplæring både i landsmål og riksmål. Og so hørde desse folki til dei mest utvalde og evnerikaste i by og

bygd. Samstundes gjekk det ei tri–fire hundrad studentar um året ut frå studentskulane. Dei høyrde til folk flest. Dei hadde gjenge millomskulen og halde fram i gymnaset utan nokor sers drivfjør. Og dei hadde ingi opplæring fenge i landsmål. – På denne måten kom det akademiske standet reint i bakevja, og det kunde han, som akademikar var, ikkje finna seg i. Studentane laut læra landsmål. Hadde ikkje noko imot Koht sitt tillegg helder. Tal[aren] høyrde av Hægstad, korleis dei hadde stelt til undervisningsplanen; skulde det ikkje vera på tidi å koma fram i stortinget med ein spurnad um, koss det hadde gjenge til at denne planen hadde vorte som han var. Kven hadde ansvaret?

[GJELSVIK] Han vilde sjå dette framlegget (Hægstad) frå ein akademisk synsstad. Seminaristarne kunde no bae måli. Studentarne kunde ikkje. Difor det akademiske hamna snart i bakleksa. Seminaristar kom frå alle landslutar. Til millomskularne kom serleg folk frå byarne. Gjekk med på Kohts tillegg.^[FF]

[NILS TRYTI] vilde stydja Lavik. Tal[aren] for sin part var sjølv eit offer for riksmålsuplæringi. Han kunde nok skriva landsmål, men å tala det var verre. – Å gjera lærarskulane på vestlandet fullnorske var ingen urett mot austlandsskulane, for dei *var* lenger komne i målvegen der, det let seg ikkje negta. Men um denne planen høvde nett no, var eit anna spursmål. Tal[aren] trudde ikkje det og vilde råda Lavik til å ta framlegget sitt attende. – Det var netupp motmennerne våre som for nokre år sidan vilde lura oss med ein sovoren plan. – Heldt på Hægstads framlegg og tillegget frå Koht. Ein laut ha lov å krevja, at han som vilde verta embætsmann på landet, fekk høveleg opplæring til dette. Ein insjenør laut læra det som høyrde hans arbeid til, det same fekk ein skrivar eller prest på landet gjera. Heldt på, at den eine *stilen* til artium skulde vera på landsmål.

[TRYTI] Det at ein kunde *tala* norsk var av den største betydning. Det var difor godt det som Lavik kom med. Men me kunde gå so langt endå.^[FF]

[JOHANNES LAVIK] hadde ikkje tenkt han skulde fenge so stor motburd for so rimelegt eit krav. Meinte som fyrr, at ein laut laga det so, at bondeguten fekk *all* opplæringi si på norsk. Tal[aren] kunde aldri ha drøymt um, at målmennerne sette so småe krav. Det var underlegt å høyra av slike folk, at det einaste me kunde krevja var ei prøve i “bisproget”.

[LAVIK] Takka for studnaden av Nils Tryti endå han tok i mot med sorg. Det var ikkje meining i at norskundervisningi heime i bygderne låg under undervisn[ingi] på mellomskulen. Riksmål med landsmålsformer! Han hadde lyft saki so høgt yver jordi at dei slapp halda på med dette i all æva.^[FF]

[HENRIK KAAARSTAD] takka Hægstad avdi han so væl hadde synt, kva urett landsmålet hadde lide. Totte elles ikkje, det var so reint lite vunne, um ein fekk berre ei atterforteljing på norsk til studentprøva. Han var ikke samd med Lavik. Vilde ha ein lærarskule som høvde åt heile det norske folket. Solenge her *var* både riksmålsfolk og landsmålsfolk i landet, laut ein rekna med dette.

[KAAARSTAD] Er det ein norsklærer med godhug, so vil han greide å driva folk fram til eksamen på bae mål. Liksovel vilde han tykkja det var mykje vunne med eit attåt-prøva. Me skulde ikkje tala med vanvyrdnad um attåt-prøva. Han hadde set at austlands-elevarne kunde ord [...]^[FF]

[HALVDAN KOHT] trudde det fekk gjelda for oss målfolk med, at me ikkje kravde i ei lov større ting en me magta å setja igjennom. Heldt med Hægstad i at den skriftlege prøva til artium laut vera berre ei atterforteljing. Me hadde ikkje lærarkrefter til meir. I dei tri eller halvfjorde åri med hev havt landsmålsupplæring ved universitetet, hev berre 15 kandidatar teke landsmål til embætseksamen. Og so ringt stend det til, at um ein i landsmål fær 6, stryk ein ikkje likevel, men fær vitnemål um, at ein kan vera lærar i landsmål. Meinte at ei prøve i landsmål for alle kandidatar som gjekk ut, var væl turvande.

[KOHT] “Skriftleg prøva i landsmål til artium”. Me skulde ikkje gjeva lover som me ikkje kunde fylla. “Ein yvergang til *stil*”. Tilleggsprøva i landsmål ved universitetet ikkje noko nytt krav. Og kunde me få det gjennom, so [...]^[FF]

[ODDMUND VIK] var ikkje viss på um det var verdt å krevja prøve både til artium og til embætseksamen. Vilde helst halda på Koht sitt framlegg. Men anten Hægstad eller Koht sitt laut ein krevja. Elles vilde ikkje han skilja seg ut. Heldt stemna på bae framlegg, kunde han godt vera med på bae. – Til Lavik vilde han seia, at ein laut agta seg so ein ikkje skilde arbeidet i by og bygd. Trudde ikkje bygderne greidde seg væl, dersom ikkje byane kom med.

[VÍK] Tidi var ikkje inne til brigde um lærarskularne. Det trengst arbeid umkring i by og bygd. Ikkje skilnad millom by og land i dette spursmål. “Normalplan”. Bonnevie. Umskiping i millomskulen måtte stå i samhøve med tilhøve i *folkeskulen*.^[FF]

[JENS HÆREID] Målmennene vart glade, då dei såg uprit frå arbeidarmøtet på Hamar. Dei venta, at no skulde det verta ei atterreisningstid for landsmålet. Og so kom tal[aren] hit på målmannsstemna og hørde, at me skulde atterreisa målet – med ein stil til artium. Større krav torde målmennene seg ikkje til å setja. Det minste ein laut krevja av riksmagterne var landsmåsupplæring både ved studentskulane, millomskulane, amtsskulane og ved alle ungdomsskular. Og ein laut få høvelege lærebøker på landsmål. Fekk ein deim ikkje ut på annan måte, laut staten kosta det. Tal[aren] sa som Seland i 1898, at målfolk bør ikkje vera smålatne i kravi sine.

[HÆREID] Han tykte kravet var for lite. Var skuffa yver “målhovdingarne”. Landsmål i alle skular som hev statsstudnad. Pengar til lærebøker på landsmål.^[FF]

[Den 17de Mai, 10.2.1906]

[MARIUS HÆGSTAD] Ingen ynskte meir en han, at det skulde verta stil til avgangsprøva i gymnasi. Men me laut vera kloke. Landsmålsprøve seier pædagogisk sett det same som stil. Rektor Voss var truleg den av alle som hadde tala der på møtet, som tingmennene vilde høyra mest på i eit sovore skulespursmål, og han var av denne meining. Steinsviks framlegg um stil sa nett det same som hans eige framlegg um *prøve*. Ein laut gå same vegen. Men agitationen imot desse kravi vart ikkje den same. So mykje gjorde ordlyden. – Men såg han, at storparten av sendemennene heldt på “stil” kunde han godt gå over til Steinsvik, han med.

[HÆGSTAD] vilde ha avrøysting.^[FF]

[ANDERS HOVDEN] Kjære rektor Voss, ikkje meir umrit, ikkje meir skodde! Lat oss ha klare linur. Lat oss alvisst *sigta* på blinken. Blinken, det er Steinsvik sitt forslag. – Det var godt to i bondegutane, dei var “racedyr”. Og dei *vilde* studera, dei vilde up i hovdingesæti i landet. Men so vilde dei ikkje forkvaklast på vegen. Stil til artium laut det vera. Og so fekk ein sjå og få meir norsk inn ved universitetet. Prestelærer Støylen til dømes

vilde meir en gjerne få pålegg um å læra ifrå seg på norsk mål. – Um vestlands- og austlandsmål vilde han berre seia, at det var mykje betre og greiare mål på austlandet enn på vestlandet. Aldri nokonstad hadde han fenge større motburd avdi han tala norsk en på *vestlandet*. Og kvar “riksa” målfolki mest? Jau, på vestlandet. – Elles laut me setja krav ikkje berre til riksmagterne, men fyrst og fremst til oss sjølve. Me laut tala målet vårt so godt me kunde. Det var ingen meister fødd. Å stå og høyra advokat Voss – som ein elles kunde skyna var son til rektor Voss – å høyra honom tala reinspika landsmål, var so gildt, at hjarta kunde hoppa i bringa på ein. – Alle bondegutar laut heretter tala landsmål. Ein mann som knota “riks” og ikkje tala sitt eige naturlege heimemål, vart som klumsa å sjå til – han såg ut som eit fe og ikkje som ein mann som var skapt i Guds bilæte. – Heldt elles ikkje med Lavik. Vilde ikkje kløyving, men samling. Han var slett ikkje rædd dansken. Tok sjølv upp danske ord rett som det var, når det hōvde honom. Mange småe bekkifar som frå alle kantar sigande ut i målelvi og gjorde ho stor og breid og megtig.

[HOVDEN] Me hadde havt nok av skodde. Det var for bondegutarne han vilde krevja ein “stil”. Tala for austlandet i målspursmålet.^[FF]

[KLAUS SLETTEN] Då arbeidarane sette upp “gjenreising osb” tykte målmennerne me laut take eit tak. Talaren kunde ikkje vera samd i eit so lite krav som “skriftleg prøva”. Var med på Koht sitt tillegg.^[FF]

[ANDERS VASSBOTN] meinte, at ein stil på norsk til artium var det minste kravet målfolki no laut setja. Men fekk ein det igjenom, var og store ting vunne for målsaki.

[VASSBOTN] Vilde gjerne vera med på praktisk politik, men var rædd denne klokskapen skulde føra burt i inkjevetta. Målsaki var ikkje dømd fordi um dette framlegget (Steinsvik) ikkje fekk fleirtal dei fyrste åri. Vilde me skulde (me) samla oss um berre ein “stil”.^[FF]

[JØRGEN MIDTTUN] Han vilde ikkje me skulde “krevja”, men gjeva tingmennerne ei rettleiding. Utyver landet gjeng det med kraft.^[FF]

[JAKOB KORNBREKKE] vilde me skulde få prestar som tala norsk. Alle som vilde kunde nok. Han for sin part hadde teke til å tala landsmål. Med god vilje gjekk det nok. – Presten Hognestad hadde sett fram forslag um, at ein laut krevja av kyrkjestyret, at dei snart godkjende umsetjingi av alterbok og kyrkjeritual på norsk. Dette kravet vilde han gjerne stydja. Det laut i det heile gå ein sjuande-juni igjenom den norske målreisingi med. Ho laut verta som elvi um våren til ingenting meir kunde stansa ho.

[KORNBREKKE] Me måtte krevja full jamstelling for landsmål og riksmål. Bad um at målmannastemna vilde vera med på å minna um kyrkjeritualet.^[FF]

[ANFINN REFSDAL] Hægstad si tolking av framlegget kunde han godt gå med på. Alle var samde um, at eingong laut ein koma so langt, at den eine *stilen* til artium vart på landsmål. Men spursmålet var, um ein skulde krevja so mykje *no*. Steinsvik sa, ein fekk setja upp eit krav som ikkje berre galdt for denne tingbolken, men og for dei neste 17–20 år. Men var det um å gjera å setja upp framtidskrav, so var det ikkje nok å krevja berre norsk stil til artium. Det var då vel eit einaste fullnorskt mål me kravde. Han totte me var væl hjelpte med Hægstads forslag og Koht sitt tillegg. Ei atterforteljing på landsmål var meir en nok. Det var nok for byungdomen, som tala riksmål. Og det var nok for landsungdomen, som kunde landsmål fyrr. Det galdt ikkje her å setja kveik i landsungdomen. Den kveiken var stor nok fyrr. Vore han sosant berre klok nok. Sette ein derimot fram kravet um norsk *stil*, gjekk det so, at skulefolk vilde reisa bust imot det og prova, at dette kravet var umogelegt å setja igjenom. Og so stod ein der. Då fekk politikaane nettupp eit smothol.

[REFSDAL] Talaren “vilde” ikkje mindre enn dei andre. Men det galdt å krevja klokt. Gjekk imot Steinsvik. Han meinte, at Steinsvik sitt framleg var eit tilbakesteg. For *begge* stilane kunde vera på landsmål. Skriftleg undervisning i gymnaset vilde segja nokso mykje. Med det fekk ein byguten med. Gjekk me no med på “stil”, so vilde der kome so sterk protest frå skulefolk, so at tingmennerne vart skræmde burt frå programmet. Me måtte syta for kontrol. Imot Gjelsvik sa han, at me trong ein interpellation i tinget. Me måtte samla vår kraft til verksamt arbeid.^[FF]

[IVAR MORTENSSON] Dette var det fyrste målting i landet. Og folk venta av det, at det i ei bråvending skulde skapa um alle ting. Men det var no hosta mykje kravt. Det det galdt um, var å finna eit godt *politisk* program.

Det laut vera eit ord med magt i, eit mål som på eingong var praktisk og greidt og samstundes so stort at det var noko å trøysta seg etter. Det laut vera som ei raud norsk fane som glødde upp alle norske hjarto. Ei sovore norskdomsfane hadde ein fenge i Stensvik sitt krav um norsk stil til artium. Ingen skulemeister skulde få forkvakla det for oss. Tapa me på det, so tapa me med ære. Men so fekk motmennerne våre agta seg næste gongen, når sinnet tok oss. Sigeren var oss viss. Alt ungt, demokratisk, alt som hadde *rot* i Norig, åtte og framtidi.

[MORTENSSON] [...] Steinsvik er den gløggaste politikaren i landet. Når St[einsvik] kjem med eit framlegg gjeng eg med på det, då han er mannen som ikkje svik. Han er ikkje digtar, men praktikar. Han finn lite som talar mot St[einsvik]. Me skal ha eit politisk program, ikkje eit arbeidsprogram. Me må ha ei sak me kann arbeida for, ei vitug sak, men den må vera stor og megtig, so me kann samla oss um den. Den er praktisk, steg for steg frametter. Me hev arbeidd so, og må fortsetja slik. Me hev eit fyredøme no i lærareksamen, at dei skriv ei oppgåve i kvart mål. Me må få det fram for studentarne og. Minoriteten vil då kverva burt. Me vinn mykje ved dette framlegg frå Steinsvik. Det er strider med småfolk og storfolk. Fram med det demokratiske og det som hev rot i Norig. Ei greid sak, ei stor fane. Ingen kann snjo unna det.^[Fk]

[MORTENSSON] Dette var det fyrste mål-ting. Me hadde no ei politisk oppgåva. Og me hadde berre ein politikar millom oss – Steinsvik. Han var den klokaste politikar i landet. Programmet måtte bera merkje av norsk vilje. Fyrr var det gjort godt arbeid i dei andre skular. No var det dei høgre skularne som stod att.^[Ff]

[MARIUS HÆGSTAD] Når han hørde folk la slik vikt på ordlyden av framlegget, den som i røyndi hadde so lite å seia, kunde han godt gå over til Steinsviks form.

[HÆGSTAD] Når det vert lagd slik vekt på ordlagi, gjekk han attende til sit fyrste framleg.^[Fk]

[HÆGSTAD] gjekk yver til det fyrste framlegget sitt.^[Ff]

ORDSTYRAREN las upp Hægstad sit 3. framlegg, der han tok Koht sit inn.^[Fk]

[RASMUS STEINSVIK] meinte, det var Hægstads eige forslag han heldt fram. Både Hægstad og han hadde fyrr, kvar frå sin synsstad, kome til det, at kravet laut vera norsk stil til artium. Dette synte, at kravet var naturlegt

og rett. – Det hadde vore sagt, at det ikkje hastar. Men det er nettupp det det gjer. Der er mange og megtige rottur som gneg på den norske målroti; ein må ikkje drygja, til dei gneg roti av. – Der stend det eit grønt tre atmed vegen; folk riv kvister og greiner av og tek med seg heim til pynt i stova, til treet stend der ribba og turka. Ein kallar slikt vandalisme, endå der er som ein meining i denne ribbing. Men kva skal ein kalla denne dagvisse og årvisse tyning av vårt norske folkemål? Kven hev gagn eller glede av, at vårt norske mål vert lugga ut av oss frå den fyrste dag me set oss på skulebenken? Det er verre en vandalisme, dette; det er folketyning, folkemord.

[STEINSVIK] Hægstad og han var frå serskildte synstader kome til det same.^[Fk]

[STEINSVIK] sa at ei rotta gnog på målet vårt kvart år, det hasta å få det igjen[n]om. Der må setjast stoppar at målet vårt vert tynt kvar dag.^[Fk]

[STEINSVIK] sa at både han og Hægstad var komne til det som no vart sett fram i Hægstad sitt framlegg.^[Ff]

[PEDER HOLTER] sette fram tilleggsforslag um å krevja skriftleg prøve til millomskuleeksamen med.

[HOLTER] Han vilde ha eit tillegg til det nye Hægstad-framlegget. Det gjekk ut på, at og millom skulen skulde taka prøve i landsmål[.]^[Ff] [Det er uklårt om Holters innlegg kom her eller noko tidlegare.]

ORDSTYRAREN las opp eit *framlegg*, tillegg til Hægstad sit framlegg.^[Fk]

[Den 17de Mai 13.2.1906]

[MATIAS SKARD] Det var ikkje verdt å koma med formange tillegg. Fekk me fleirtal i tinget for denne eine store tingen, fekk me nok snart dei mindre praktiske tingi. Han vilde råda Holter til å ta framlegget sitt attende. Gjekk alt som påtenkt, vilde me snart få ein kavnorsk millomskule midt på tjukkaste austlandet.

[SKARD] Trudde ein ikkje skulde koma med for mange tillegg og krav. Fær me norsk stil til artium fastslege, vil norsk til millomskuleeksamen koma av seg sjølv.^[Fk]

[OLAV MIDTTUN] vilde ha *stil* til artium. Skikkeleg stil. Skulane skulde ikkje sleppa med mindre. Me såg koss dei hadde skulka undan lovi av 1896.

Koht sa, det stod so ille til med lærarkrefter i norsk – det var ikkje ferdig meir en 15 filologar i landsmål. Nei nei, men det var helder ikkje meir en 16 gymnas utanfor Kristiania, og av dei 40 filologane som no skulde upp til embåtseksamen, var væl so dei tjuge gode målmenn. So det stod ikkje so reint verst til, helder.

[MIDTTUN] <vilde frå stude> me studentar vil ha ein skikkeleg stil, ikkje noko halvgjort til eksamen. <Til Koht> Me hev berre 15 filologiske kandidatar, sa Koht, men eg kan segja at det finst berre 16 gymnas, og av desse er det mange i Kristiania, der med studentar kunde taka på oss arbeidet. Set me upp krav um stil studenteksamen, kjem millomskulen med av seg sjølv.^[Fk]

[MIDTTUN] Han var glad for at nokon kunde samla seg um “stil”. Med det fekk me ei visse for at norskundervisninga vart god.^[Ff]

[TORGEIR BJØRNARAA] Det var ikkje greidt for oss radikale, sa’n. Han hadde sete og høyrte på dei forslagi som var framsette her ikveld, og totte, det var smått stell. Men so kom det eine tilleggsforslaget etter hitt og då ljøsna det eingrand. – Ein kom ikkje alltid lengst med å vera “klok”. Me hadde ikkje vore “kloke”, i gamal meining, sjuande juni i året som var. Hadde med det vore, vilde me ingenting fenge igjenom. Det gjekk ei nasjonal bære over landet no, og den laut me nytta. Her var noko som heitte “å kjenna si besøgelsestid”. Me hadde slik ei “besøgelsestid” i målvegen no, og han vilde vona, me nytta ho. Me skulde nettupp koma med *store* krav no, og so setja alt inn på å få dei igjenom. – Han vart glad då han høyrde, ein vilde ta millomskulane med på programmet. Han var sjølv lærar på ein millomskule ned i Askim og visste koss det var. Frå fyrst av hadde han tala sætisdalsmålet sitt, og ingen hadde set noko større surt til han for det. Men so tok skuleungane til å brjota på landsmål, og so fekk dei skjenn av dei hine lærarane. Kva skulde so *han* gjera! Jau, for ungane si skuld laut han tala riksmål. So no låg dei og “riksa” nede i Askim, alle mann. Det var til å gråta seg sjuk av. Nei, millomskulane laut nok med. Me laut stella det so, at ungane slapp å forkvaklast ein dag lenger en naudsynlegt var.

I engelsk og tysk skal borni læra å tala framandmålet. Men so fjerre kravde ingen i landsmål. Landsmålet var verre stelt en jamvel engelsk og tysk i millomskulen. Dette laut rettast på. – Vilde elles stydja Lavik og tanken hans um heilnorske skular. Og borni turvte kje forlisa noko på

det. Jamvel riksmål kunde dei verta likso glupe i på slike skular som på dei vanlege riksmålsskulane. Ein fekk då gå den einaste naturlege vegen – fyrst læra barnet å skriva bygdemålet sitt, sidan landsmål, og tilslutt riksmål. For det var ikkje meiningi å stengja borni ute frå riksmålskulturen. Me laut ha *den* med. – Å stilla kravi til bae kantar, var det eine rette.

[BJØRNARAA] Det hev lenge set smått ut i ordsiftet, men no tek det til å lysna. Der er eit ord i riksmål som heiter å “ha sin besøgelsestid”. Eg trur målsaki no hev denne si besøgelsestid. No lyt med setja kravi og sjå å få deim gjennomførde. No hev me <folkebylgja med> straumen med oss. Seinare kann det verta annleis. Eg vart overlag glad då eg hørde, millomskulen kom med i ordsiftet. For der gjeld det me fram um alt tek fatt, so ungarne ikkje lenger vert “forkvakla”. Lavik sin tanke um reine norske skular vil eg få lov å stydja. Me lyt få lov til å byggja på eit heilt norsk grunnlag frå botnen av. Sameleis lyt byborni få lov til å læra riksmålet heilt. Og so skal me møtast på halvvegen.^[Fk]

[BJØRNARAA] Liksom me kravde styret og gjorde stort i sumar, soleis må me taka det i målvegen og. Målsaki hev no “sin besøgelsestid”, og me må nytta dette. Vilde gjerne at millomskulen skulde koma med, desse skularne som meir enn noko andre skular hev forkvakla norsk skuleungdom. Me måtte krevja, at landsmål i det mindste vart jamstelt med engelsk og tysk. Dei laut berre ha attforteljing i det dei hadde lese. Talaren meinte at det var gagnlegt å få fullnorske skular. By og land laut gå sine vegar.^[Ff]

[IDAR HANDAGARD] hadde tenkt å stydja Steinsvik, men såg, det trongst ikkje. Han totte ikkje Refsdal var den kloke i dette høve, men tvertum Steinsvik. – Heldt med Lavik i, at me laut ha heilnorske skular. Men det var kanhenda betre, um einskildmenner tok tanken upp.

[HANDAGARD] Eg hadde tenkt å stydja Steinsvik, men no trengst det ikkje. I Prof[essor] Hægstad sitt framlegg står landsmål. Dette vilde det vera godt um me kunde få retta til nynorsk. Eg vil og få lov å stydja Lavik sin tanke um heilnorske gymnas.^[Fk]

[HANDAGARD] Han vilde at vi skulde byta “landsmål” med “ny-norsk”. Hægstad gjekk med på det.^[Ff]

[SVEN MOREN] So mange kloke og vituge folk hadde tala her ikveld, so han meinte seg ikkje til å koma med noko nytt. Han vilde fortelja, at dei var med i målreisingsarbeidet “aust i morkom” med. Og so fekk me arbeida kvar på vår kant. For dei kravi me sette, laut me elles ikkje gløyma kravet

til oss sjølve. Mange kalla seg målfolk som aldri tinga eit norskt blad eller kjøpte ei norsk bok. Skulde me nå noko, laut her arbeidast. Arbeidet med å granska bygdemåli måtte ikkje gløymast under alt dette andre. Her var tildømes herlege skattar av norsk *humor* gjøymde i dei norske bygdemåli, og dei måtte samlast upp og bergast, fyrr det var forseint.

[MOREN] trudde det var godt der vart sett krav til statsmagterne. Mange vilde ikkje ha politikk i målsaki. Me måtte vinna so mykje for målet vårt som for rix[målet]. Me måtte stilla store krav til oss sjølve, så me lærer å tala målet vårt sjølve. <Målet vårt> Arbeidet for målet vårt veks jamt. Men me lyt setja større krav til oss sjølv, stydja norske blad, norsk bokavl og alt som norsk er. Alle som kallar seg målmenn lyst arbeida ålvorleg. Ellers vilde han nemna arbeide for bygdemålet. Det førde beint inn i landsmålet, og synar at rix[målet] var ikkje vårt rette mål. Der var for lite bygdemål i landsmålet, og difor også forlite av bygdekultur. Me vantar t.d. humor i målet vårt, enno me i bygdemålet hev mykje av det. Me dyrkar for mykje poesie, segjer sume, med noko rett. Me lyt få friskleik yver landsmålet vårt. Til det vil arbeid med bygdemål hjelpe. Eit norskt mål i Norig.^[Fk]

[MOREN] Det er godt og gagnlegt at der vert stilt krav til statsmagterne. Samtykte i at målstrævet vert politik. Solenge som det vantar so mykje på jamstelling, kann me trygt gjera det. Arbeidet ute på bygdene skal og føra oss fram. Det er gildt, at det kjem so mange med frå alle landsens kantar. Det er ikkje sagt dei er alle målmenner i gagnet. Me bør stilla krav til oss sjølve. Det vert for lite arbeidt med å stydja målblad og målbøker. Arbeidet med bygdemåli løner seg betre enn anna arbeid i målet. Det vil læra oss at bygdemåli er norske. Riksmålet og. Der er kome for lite bygdemål og bygdekultur inn i målet. Landsmålet hev fenge for lite humor i seg. Landsmålet kunde verta eit mål for løjge og for skjemt, kanskje meir enn noko anna mål. Arbeidet med bygdemåli vilde hjelpe. Det er kome krav. Me fær syna at me hev ei livsens magt til å nå målet.^[Ff]

[PEDER HOLTER] visste ikkje kva som var det rettaste, anten å la forslaget sitt verta ståande, eller å ta det attende. Han vilde traude gjera vondt med framlegget sitt. Men for honom stod det so, at det var vigtigare å få millomskulane med en jamvel studentskulane. Uboteleg skade gjorde millomskulane her på austlandet, so som dei var no. Alle storbrukarane på austlandet sende borni sine på desse skulane, og på den måten voks det upp ein storbondeflokk som ingi kjensle atte korkje for norsksdom eller nationale hugmål.

[HOLTER] Det er kravet um norsk i millomskulen. Desse skular gjer mykje skade som dei no er. Ofte vert det drive ap med det. Dei lyt ofte berre umsetja til dansk-norsk. Motstanden mot nynorsk kjem mykje frå folk som berre hev teke millomskulen. Han

vilde ha skriftleg prøve til millomskuleeksamen, enten ein liten umsetjing eller ein gjenforteljing. Då skal dei få full kjennskap til nynorsken. Då vil den riva dei nye nye med seg. Då må me få lærarar, som kann nynorsk.^[Fk]

[HOLTER] Hadde tenkt seg um det var klokt å taka tilbake kravet um norskt mål i millomskulen. Millomskulen gjer stor skade på austlandet[.] Lærarane driv ap med landsmålet. Elevarne må umsetja det til rix, når dei les det. For austlandet er det den ungdomsskule, dei fær si opplæring på. På millomskularne hev dei betre tid å læra landsmål på en på folkeskularne. Ein kunde difyr krevja at dei fekk skriftleg opplæring i landsmålet. Då vert dei og nøydde til å læra landsmålsgramatik og rettskriving. Lærarane må kunna undervisa i landsmål. Var uviss um ein skulde setja dette upp som ein serskild post i programmet[.]^[FF]

[BERNT STØYLEN] Det leid snart til midnattes tider. Mykje godt hadde vore tala der ikveld. Kunde ein berre sosant *liva* etter det, hadde han nær sagt. Folk venta seg mykje av dette møtet, og sendemennene laut sjå og ikkje gjera denne voni tilskjemdar. Kva dei so vedtok, laut det merkast, at *alle* stod bak. Me såg, til kva kant vinden bles. “Morgenbladet” og “Aftenposten” var venlege, og “Verdens Gang” endå meir. Kor lenge dette vilde vara var ikkje godt å seia. Det kom an på Mohn, det. – Dermed so galdt det å verta samde um eit greidt krav. Og eit sovore krav var norsk stil til artium. – Han var syrgjeleg einig i alt som hadde vorte sagt um millomskulane. Det var ei stund, so han totte, han laut gå med på kravet, han med. Men alt væl ettertenkt trudde han det vilde vera best um Holter tok forslaget sitt attende, so ein slapp å røysta over det. Røysta ein det ned, gjorde ein skade. Og vedtok ein det, kalla ein alle “potentatane” i by og bygd til kamp. Og det var reint i utrengsmål. For i røyndi vann ein plent det same, um ein berre kravde norsk stil til artium. Dette kravet vilde jamvel riksmålsfolki finna rimelegt. “Desse studentane lyt no læra so mangt, korso, dei,” vilde folk tenkja. Kravet vilde nok seinare nå vidare og lenger ned. Det galdt no å velja dei greie, klåre linene. – Tal[aren] totte elles ikkje, at stemna heilt ut hadde gjort ifrå seg, solenge det ikkje hadde sendt ei minning til kyrkjestyret um å sjå etter at skulelovi vart fylgd. Elles skulde ein ikkje lasta *kyrkjestyret* – me kunde i vinter ha fenge fleire landsmålsprestar utnemnde – hadde me berre sosant havt deim!

[STØYLEN] Kunde me berre *liva* etter alt det som her er tala. Folk ventar seg mykje av dette møte. Derfor må her ikkje koma alt for lite. Lat det merkast at me alle vil at

den eine prøva til studenteksamen skal vera på nynorsk. Bladi hev andre meiningar i det siste. Lat oss samla oss og vera samde alle i hop. Då vert me ei magt. Holter sit framlegg like han godt og var glad i det. Men han bad Holter ta framlegget sitt attende[?]. For framlegget hans vil kalla fram alle potentatar i bygderne. Studentarne kann alltid læra litt meir eller mindre. Me må få målmenn i tinget og samla oss um eit greidt krav, då fær me nok retta på reglementet i millomskulen. Møte må og senda ei minning til skipingi og leda dei fylla kravi frå skulelogi. Me kann enten senda ei minning til kyrkjestyre, eller ein resolution, helst det fyrste. Minna og um målet i kyrkjerne. Me kunde få innsett mange prestar som skulde tala målet, men me hadde ikkje mennerne. Me må minna um dette krav.^[Fk]

[STØYLEN] Berre me kunde leva etter det me talar. Folk ventar seg mykje av dette møtet. Var glad for at ein ikkje berre kravde tilleggsprøva[.] Lat det merkjast at alle vil det. “Verdens Gang” og [“]Morgenbladet” er målvenlege.^[Ff]

[STØYLEN] [...] Det er um å gjera å vera einige, so ikkje bladi skal få noko å slarva um. Det er for gale med millomskulen. Alt vel ettertenkt! Vilde beda Holter um å sleppa røysta for framlegget. Vert det nedstemt kallar det fram alle potentatar i bygdene. Ein kann vera viss på å få eit greidt framlegg um målet. Difor skulde ein samla seg um det greide framlegget. Trudde ikkje at dette møtet hadde gjort det det skulde, når det ikkje vart send ein minning til kyrkjestyret um å spyrja etter: 1) um skulelogi vart etterfylgd som der sist vart påpeika av kyrkjeråden, – *dinest* å minna kyrkjestyret um at <det> arbeide for det norske mål i kyrkja, kunde det no vera på tide å hjelpa fram. I år vart det spurd etter slike folk. Ser eit folkekrav um dette. Målmannsstemna må minna um at dette krav må fylgjast.^[Fb]

[NILS TRYTI] meinte, at målmennerne til alle tider hadde vore for bljuge i kravi sine. Den gongen det vart sett fram krav um ein målprest, skolv heile målflokken. Men det gjekk igjenom. Ulukka var, at me alltid hadde kravt for-lite. – Men endå so vilde han beda Holter ta framlegget sitt attende.

[TRYTI] (tala landsmål): Me måtte ikkje blygjast. Me måtte krevja, endå um dei skreik nokso mykje. Han totte det muna no den siste halvtime. Han skyna, at målmennerne og *ville* noko. Han bad Holter taka framlegget sitt attende.^[Fk]

[TRYTI] Nemnde målmannsblygsla. Hadde gjeve seg i siste halvtimen. Minnte um kor rædde folk var søknader um ein målprest. Byrja no å skyna at målfolket og vilde noko. Vilde studja Støylens framlegg.^[Fb]

[STEFAN FRICH] trudde ikkje det gjekk an å bjoda norske studentar noko so smått som ei atterforteljing. Stil var då det minste.

[FRICH] Hadde ikkje stort segja, men han trudde, at studentarne vilde tott det var for lite med ei gjenfortel[jing]; det var for lite å bjoda studentarne.^[Fk]

[FRICH] trudde ikkje det gjekk å bjoda dei norske studentar noko so lite som ei gjenforteljning. No vonte han dei <skulde> ikkje skulde trengjast.^[Fb]

[PEDER HOLTER] hadde vondt for å tru, at forslaget hans skulde verta nedrøysta av soverne folk som her var tilstades. Ei onnor sak var det, um det gjekk igjenom i tinget. Det fekk stå si prøve. Han vilde halda på forslaget sitt.

[HOLTER] Hadde ikkje trudd, han skulde ræddast at hans tillegg skulde nedrøystast her ikveld. Han trudde dette var so rigtugt, at me måtte vedtaka det. Det var ikkje alle millomskular som var fyrskular for artium. Han held på sit framleg.^[Fk]

[HOLTER] Det var fortalt at kravet um målprøva kunde tydst soleis at det fylgde av seg sjølv i millomskulen. Vilde halda fast ved sitt framlegg – fordi der er so mange millomskular utan gymnas.^[Fb]

[HALVDAN KOHT] vilde røysta for Hægstads forslag, soleis som det lydde fyrst. Det var jo lett gjort å ta ved eit forslag, verre å setja det igjenom i tinget. Og endå um forslaget um stil fekk fleirtal i tinget, stod enno att å føra det igjenom i livet. Og det var verre.

[KOHT] tok upp Hægstad sit 1. framlegg, då han ikkje trudde me kunde gjennomføra dette siste krav. No måtte me ta det mindre. Kanskje me kunde få fleirtal i Storting og ein av prøverne på nynorsk. Koht trudde me lettast kunde samla oss um det minste framlegg. Han vilde ha greide ord.^[Fk]

[KOHT] vilde røysta for Hægstads framlegg. Vilde ikkje vera med på å setja upp eit krav som ein ikkje kunde få igjenom. Ein laut heller taka det som er mindre <også> (med omsyn på den skriftlege prøva). Var usams i at ein skulde setja upp eit krav som ikkje kunde få samling. Hægstads framlegg var uklårt. Hægstads framlegg måtte vera: norsk stil til artium no snart.^[Fb]

[MATIAS SKARD] bad Holter ta framlegget sitt attende. Det galdt å samla seg um *ein* ting, og det fekk vera norsk stil til artium. Og så laut ein halda kyrkjestyret strengt til å sjå etter, at skulelovi vart haldi. Minst fjordeparten av timane i “norsk” ved alle skular laut etlast landsmålet. Næst fyre Wexelsen gjekk av som kyrkjeriksråd, hadde tal[aren] skrive til kyrkjestyret og peika på, at det var for lite landsmål i Rolfsen si lesebok etter dei krav som skulelovi sette. Kyrkjedepartementet sende bod rundt i kring og “indhentede betækning”, som det heitte. Kom tilslut langt um lenge til

det, at det var nok so – det *var* forlite landsmål i Rolfsen. Kor mykje forlite, sa dei ikkje noko um. Um skulestyri tok berre ei side meir landsmål en som stod i Rolfsen, hadde dei soleis umfare skrivet frå kyrkjestyret. Og ein måtte ikkje tru at folk vilde halda seg for gode til soverne knip. Alle dei uærlege vedtaki i skulestyri som tal[aren] hadde kome over den tidi han hadde vore skuledirektør, var rett og slett uteljande. Han laut sjølv ut på bygderne og rota og finna dei fram. For slike uærlege vedtak agta dei seg væl for å senda til han. – Men no laut det snart verta ein ende på denne humbugen. Skulelovi skulde fylgjast. Og so laut målfolk syna departementet, at det ikkje nytta å senda ut adjunktar, som ikkje kunde eit ord landsmål. – I Stavanger amt hadde dei vedteke ein plan for ungdomsskulane der det heitte at ein skulde byrja uplæringi på det målet, som barnet tala.

[SKARD] trudde me laut fylgja Hægstad og samla oss um *ein* ting. Då vinn me mest. Han minna og um at kyrkjestyret måtte [...] skrivi deira vart haldne utyver landet. Han skreiv til kyrkjestyret og bad um greide ord. No hev me fenge eit brev, men jammen lyt ein få dep[artemente]t til å ta logi på fullt ålvor. Her var mykje vrangskap rundt um i landet. Her er stor humbug no, og den måtte me ikkje lata vara. Det er synd kor borni må stræva; det er fælt å høyra på. Her er noko gale, og det må ein skyna, so sant me hev pedagogisk sans. Alle må leggja seg for logi, og skal det. Me må få dugande lærarar i norsk, ikkje adjunktar ved lærarskulen som ikkje kann nynorsk. Studentarne må og kann lett læra å skriva ei av oppgåvorne til artium på nynorsk. I ungdomsskularne må ein læra fyrst bygdemål, så landsmål med gramatik, og so riksmål. Det er vegen og det gjeng godt.^[Fk]

[SKARD] Vilde fylgja Hægstads. Det er um å gjera få alle samla. Støylens framlegg um påminning til kyrkjestyret <tykt var> trengdest. <Ein må ikkje bruka meir en> No er der endeleg kome eit dep[artements]-brev um at der er for lite landsmål i Rolfsen. Det er det leide med at dei ikkje hev sagt kor mykje der må til for å fylla lovi i målspursmålet. Hadde høyrte på kor <t godt bo> fortælande [fortærande] det var når borni lærde å knota når dei skulde fortelja td. bibelsoga. Meinte at forsamlinga måtte gjera ålvor av å senda ei påminning um at det ikkje nytta å senda ein adjunkt til eit seminar når han ikkje kunde landsmål. Ei frøken frå Trondhjem lærde landsmål på nokre få månader og fekk beste karakter. Det skulde soleis ikkje vera so svært vandt for studentarne. Hadde grunda på um der ikkje trengdest eit brigde i planen for ungdomsskulen. Det gjeng fælande godt, når dei fær si fyrste opplæring i landsmål.^[Fb]

[ANFINN REFSDAL] Fann det utrengjande no å segja meir, då han skyna kor vinden bles. Han bad oss innstendig taka Kohts framlegg. Det var det einaste vituge.^[Fk]

[REFSDAL] Kohts form var den mest logiske. Var rædd, at Hægstads framlegg gjekk ut på å få ei for vandsam prøva i landsmål.^[Fb]

Vedtak – valprogrammet

[Den 17de Mai 13.2.1906]

ORDSTYRAREN gjekk til avrøysting. Ein skulde røysta yver Hægstad sit framleg, dinæast serskild um ordi: “den eine prøva” og “ei prøva”. Ein skulde røysta yver 1 og 2 i Hægstad sit framlegg.^[Fk]

ORDSTYRAREN <gjekk då ut> vilde at dei skulde gå yver til avrøysting.^[Fb]

[MARIUS HÆGSTAD] las upp sitt framlegg.^[Fb]

ORDSTYRAREN: Røysterett berre for innbodne innbjodarar og for utsendingar.^[Fb]

Ordskifte um me skulde stemma fyrst yver Lavik sit framlegg.^[Fk]
Hægstads framlegg til avrøysting fyrst: “den eine skriftlege prøva” og “ei skriftleg prøva”.^[Fb]
Laviks framlegg fyrst til avrøysting.^[Fb]

[JOHANNES LAVIK] heldt fast på det.^[Fk]

[LAVIK] vilde ikkje fråfalla sitt framlegg, so som Hægstad hadde rådt han til.^[Fb]

[MARIUS HÆGSTAD] trudde det var fårleg å få det nedvotert. Me måtte samla oss um eit lite krav, som me har ordskifts um.^[Fk]

ORDSTYRAREN trudde me laut votera ned Laviks framlegg.^[Fk]

[BERNT STØYLEN] minnte um, at Lavik sitt framlegg var nok nedvotert for nokre år sidan.^[Fk]

[STØYLEN] meinte at Laviks framlegg i grunnen var nedrøysta for mange år sidan, då der var framme eit forslag um umskiping av lærarskularne.^[Fb]

[JOHANNES LAVIK] meinte dei kunne votera det ned lengje nok.^[Fk]

ORDSTYRAREN las upp Laviks forslag til avrøyting.

[Røysting:]

Laviks hovudframlegg: 9 for.

Laviks varaframlegg: 17 for.

1) Hægstad sitt framlegg [1] med undantak alternativet med serskild stemming um ordi “den eine” og “eine”: Samrøystes (117).^[Fk]

“Den eine skriftlege” [111 røyster?]

“ein skriftleg” 6 røyster

2) Hægstad [sitt framlegg 2] samrøystes (117).^[Fk]

9 røyster for Laviks.^[Fb]

Varaframlegg: 17 r[øyster] for.^[Fb]

Hægstads framlegg: med undantak av “ei skriftleg” samrøystes vedteke (117 r[øyster]).^[Fb]

Kohts tillegg: “den eine skr[iftlege] prøva”. Umtrent samrøystes (111 r[øyster]?) ei skr[iftleg] prøva[:] 6 røyster.^[Fb]

2) Hægstad samrøystes.^[Fb]

[Førehaving av] Holter sitt tillegg.^[Fk]

[ODDMUND VIK] bad um ordet. Han rådde frå å taka ved dette framlegg, då det var eit krav frå upplandsbygderne. Millomskulen var ein byskule, ikkje ein upplandsskule.^[Fk]

[VIK] rådde til at Holter skulde taka det [framlegget sitt] tilbake.^[Fb]

[PEDER HOLTER] fyeslo at me no skulde røysta yver um me skulde røysta um hans framlegg.^[Fk]

[HOLTER] Vilde ikkje gjera noko som var til skade for målsaki. Vilde at ein skulde røysta um det spursm[ålet] ein skulde vera med og røysta.^[Fb]

[JOHANNES LAVIK] rådde til å ta ei prøva til millomskulen.^[Fk]

ORDSTYRAREN trudde det var det same kor me røysta. Ingen måtte tru at målfolk var imot målet i millomskulen.^[Fk]

[TORGEIR BJØRNARAA] rådde til Holter sit framlegg.^[Fk]

[MARIUS HÆGSTAD] trudde ikkje dei hadde tenkt gjennom korleis det vilde gå no når dette me hadde vedteket vart kjendt. Han rådde frå at Holter heldt sit framlegg, og bad han taka den attende.^[Fk]

[IVAR MORTENSSON] vilde, ein skulde setja ut Holter sitt framlegg til eit seinare målmannsting.

[MORTENSSON] vilde naude stemma mot Holter sit framlegg. Han fyeslo det utsett til seinare målting.^[Fk]

[MORTENSSON] vilde setja inn Holters framlegg til neste målting.^[Fd]

[KÆMNAR HANSEN] hadde ikkje tenkt å seia noko på dette møtet der so mange gode folk hadde havt ordet. Men han vilde likevel beda Holter ta framlegget sitt um millomskulane attende. Det var ikkje verdt å kalla “snobben” til kamp. Det vilde verta ein feig strid, som attpå var i utrengs mål. Det var ikkje so meint, at millomskulane ikkje væl kunde trengja å verta norskare, en dei var.

[HANSEN] vilde stemma for alle målforslag; men me måtte stikka finger i jordi og lukta kvar ein no. Han måtte stemma mot Holter sit framlegg. Han vil stemma for det enno han var frå byen og tala rix[mål]. Han bad Holter ta framlegget sit *attende*.^[Fk]

[HANSEN] vilde at ein skulde stikka fingren i jordi og lugta, der ein er. Skald ikke snobberi til livs her i landet. Vilde at Holder skulde taka sitt[...?]^[Fd]

Då kl. var på lag 1, slokna dei store elektriske lampane, so det vart myrkt i hallen. “Men me hev ljøs innvertes”, ropte Hovden og stemde i: “Millom bakkar og berg ut med havet”. Og aldri hev me høyrte denne folkesongen vorte sunge med større liv og varme. Fyrr me var komne halvt på veg med

songen, tok andre lampar til å blenkja, so det vart atter ljost. Etter songen eit live for Ivar Aasens minne.^[D6.2.1906]

(Ljoset sloknad.)
Me song “millom bakker”.
Hovden tala for Aasen –
Me ropte hurra.^[Fk]

[ANDERS HOVDEN] bad å ropa Hurra for Ivar Aasens minne.^[Fd]

— — —

[ALEXANDER SEIPPEL] meinte ein kunde godt ta Holter sitt forslag upp. Han hadde tala med Løvland, og han sa det same. Å få norsk stil i gymnasi, var væl nok. Men endå viktigare var det å få det i millomskulen. Det var her snobben vart uppalen.

[SEIPPEL] fortalde at Løvland hadde sagt at der skulde vera skriftleg prøver i [resten av setninga vantar].^[Fk]

[SEIPPEL] Rådde til Holters framlegg.^[Fk]

[SEIPPEL] trudde det var rimeligt krav og rådde til det. Det var ikkje so vidtgående.^[Fk]

[SEIPPEL] meinte, ein burde ikkje vera rædd å koma med eit slikt krav i middelskulen.^[Fd]

[Det er uklårt om Seippel heldt eitt eller to innlegg. Det eine må ha kome her, men det er uklårt kvar det andre eventuelt kom.]

ORDSTYRAREN upplyste at *Holter* fyreslo sitt framlegg utsett til seinare møte.^[Fk]

[HOLTER] gjekk med på dette [utsetjing], dersom han såg det var fleirtal for det.^[D13.2.06]

[HOLTER] kom sjølv med forslag um å setja det ut til næaste målmannsting.^[Fd]

[TORGEIR BJØRNARAA] tok det upp att.^[Fk]

[BJØRNARAA] tok upp Holters framlegg.^[Fd]

[ODDMUND VIK] Fyreslo me røysta fyrst um utsetjing.^[Fk]

[VÍK] vilde hava avrøysting um det sku vera utsett til næste målmannsting.^[Fd]

[KÆMNER HANSEN] peika på at det var Holter sjølv som hadde bede um utsetjing.^[Fk]

Avrøysting um utsetjingsframlegg.^[Fd]

[TORGEIR BJØRNARAA] protesterer.^[Fd]

[MARIUS HÆGSTAD] hævda at det var lovleg.^[Fd]

Med stort fleirtal (70 r[øyser]) vart deretter Holter sitt framlegg utsett til ei seinare målmannsstemne.^[D13.2.06]

Avrøysting. Fleirtal for utsetjing.^[Fd]

Røysting um utsetjingsframlegget:^[Fk]
(ordskifte mil[lom] Hægstad og Bjørneraa.)

Avrøysting^[Fk] for utsetjing
mot utsetjing 28

— — —

Helsing frå [Lars] Eskeland.^[Fk]

[OPPSUMMERING AV PROGRAMVEDTAKET I DEN 17DE MAI]^[D6.2.1906]

Som sagt: fyrst leid fram mot kl. 1 kom det til avrøysting.

Fyrst vart eit framlegg frå bladstyar Lavik um heilnorske lærarskular i Kristiansand, Stord og Levanger og minst 1 heilnorsk gymnasium, nedrøysta mot 9 røyster. Eit anna forslag frå Lavik um eit brigde i lærarskulelovi vart nedrøysta mot 17.

Deretter vart framlegget frå professor Hægstad (punkt 1) med eit tillegg av Halvdan Koht (punkt 2) vedteke samrøystes. Framlegget lyder so:

“I arbeidet for at det nynorske målet skal vinna full rett i den høgre skulen og ved universitetet krev målmannsstemna no:

1. Den eine skriftlege prøva til artium skal vera på nynorsk (landsmål).
2. Prøve i nynorsk til alle embætskandidatar.”

Eit framlegg frå Koht um, at der istadenfor “den eine skriftlege prøva” skulde stå berre “skriftleg prøve” vart nedrøysta mot 6.

Eit framlegg frå adjunkt *Holter* um å ta millomskulane med vart sett ut til næste målmannsting (um 3 år).

Fråsegner

[Den 17de Mai 13.2.1906]

[ANFINN REFSDAL] [innskote ord over linja uleseleg] Hadde fenge som pålegg frå sin målring at der ikkje skulde verta lagt noko til hinder for å take kyrkjorne til bruk ved landsmålgudsteneste.^[Fc]

[REFSDAL] bar fram frå fulmagti si at kyrkjene lettare kann nyttast til målgudstenesta.^[Fk]

Studentmållaget sitt framlegg siste punkt vart lese upp.^[Fk]

Hognestads forslag: Um godkjenning av salmar osb.^[Fc]

1) einrøystes vedteke.

2) einrøystes vedteke.

Hognestad sitt framlegg samrøystes vedteke.^[Fk]

[JAKOB NAADLAND] bad um ordet for å minna at skulestyri skulde respektera landsmål, og at ein skulde krevja av kyrkjestyre at det sende alle skriv til skulestyri på det mål skulestyret sjølv brukte.^[Fk]

[NAADLAND] I mange skulekrinsar fører skulestyreformannen bøkene på norsk. Men so sender kyrkjedep[artementet] schema på rixmål. Målmannastemna krev at der skal verta sendt schema og rundskriv på bae mål. Skard hadde meint at ein fekk venta til dess at Gjelsvik hadde innsett skulelogi. Me måtte alle saman gjera noko her.^[Fc]

[Det følgjande kom midt i ordsiftet om skipinga av Norigs mållag, sjå s. 72.]

ORDSTYRAREN las upp ei bøn frå M. Skard til kyrkjestyren.^[Fk]

For folkeskulen. Samrøystes vedteke.^[Fk]

For amtsskularne.

Koht fyreslo utsett.

Steinsvik fyreslo utsett.

Skard gjekk forbi.

For lærarskularne.
Samrøystes vedteke.

- Skards bøn til kyrkjestyret opplesi.^[Fc]
Samrøystes vedteke. 1.
2. um amtsskularne[.] Skard tok attende det[.]
3. um lærarskularne. Samrøystes vedteke.

[OPPSUMMERING AV FRÅSEGNENE I DEN 17DE MAI]^[D6.2.1906]

Frå studentmållaget, frå skuledirektør Skard, frå prestelærer Støylen og frå presten Kornbrekke vart det nemnt ein del ting som målmannsstemna måtte be rette vedkomande (universitet og kyrkjeråd) retta på. Alt vedteke utan ordskiye.

Skard sitt framlegg:

“1. I landsskulelovi § 73 og byskulelovi § 64 er det fastslege, at borni skal læra å lesa både landsmål og vanlegt bokmål. Difor må inkje noko av dei tvo mål få mindre en tridjeparten av det sidetalet og det timetalet som vert bruka til lesnad i folkeskulen.

2. Nye lærarar som vert innsette på lærarskulane, må kunne bae mål.

3. Møtet bed kyrkjedepartementet syta for at det må vera skriftleg prøva i nynorsk ved amtsskulane.”

[Punkt 3 om amtsskulane er ovanfor referert som punkt 2. Det vart utsett på sundagsmøtet, men vedteke på måndagsmøtet, sjå s. 89.]

Norigs mållag vert skipa

[JOHANNES LAVIK] minna um at me måtte skipa ein organisation. Tvo måtar kann det gjersast, enten ei nemnd, eller skipa eit mållag. Det siste best.^[Fk]

[LAVIK] Sidan tala *Lavik* på nytt um å skipa eit fast mållag. So vart gjort.^[D13.2.06]

[LAVIK] opplyste um ein samskipnad. Hadde sett opp fyrebilsloger.^[Fc]

ORDSTYRAREN fyreslo møte imorgo i kl. 10.^[Fk]

ORDSTYRAREN kom med framlegg um at der vert utsett [sic] til imorgon. Lavik hadde ingenting mot det.^[Fc]

[JENS VEVSTAD] sa at me ikkje kunde ha møte imorgo for venstremøte.^[Fk]

[VEVSTAD] vilde hava det ikveld.^[Fc]

[Ein del av fråsegn-punktet kom her, sjå s. 70.]

Røysting um me skulde fortsetja.^[Fk]

Me heldt på.

Avrøysting um ein skulde halda på med møtet[.] Vedteke, då det vart so mange som skal på [vinstre]møtet.^[Fc]

[JOHANNES LAVIK] las upp framlegg til loger for *Norigs* Mållag.^[Fk]

[LAVIK] las upp fyrebilsloger for eit sams mållag for landet.^[Fc]

ORDSTYRAREN sette saki under ordskifte.^[Fc]

[ODDMUND VIK] spurde um det berre var ei samskiping av målmenn, eller um det <ikkje> var skiping av politisk parti.^[Fk]

[VIK] spurde etter um det var meiningi å skipa noko politisk parti med dette.^[Fc]

[HALVDAN KOHT] stydja Lavik og meinte me måtte ha samskiping og faste sendemannsmøte.^[Fk]

[KOHT] likte godt framlegget, avdi det dermed vart eit fast samskiping, sa ein kunde hava faste sendemannsmøte.^[Fc]

[JOHANNES LAVIK] rådde til.^[Fk]

[TORGEIR BERULVSON] hadde vore med laga logene, men vilde ikkje laga politisk parti, men berre samla målskipnadene rundt i landet. Det skulde verta ei fast skipnad. Rådde til å taka ved Lavik sit framlegg.^[Fk]

[BERULVSON] hadde vore med Lavik og laga loger. Meiningen var ikkje å skipa eige polit[isk] parti. Men så[...?] vert det då råd til å få eit nytt målmannalag att.^[Fc]

ORDSTYRAREN sa, me måtte ha møte i morgo.^[Fk]

[MARIUS HÆGSTAD] rådde til å taka ved Lavik sit framlegg.^[Fk]

[HÆGSTAD] lika godt framlegget. Foreslo at ein skulde røysta fyre eit slikt.^[Fc]

[KLAUS SLETTEN] svara Vik. Ingen hev gjort framlegg um at me skulde vera politisk parti. Men det Hægstad sit framlegg er vårt politiske program, og dette program må me få partierne til å vedtaka dette, og arbeida for det vedtak me hev gjort [sic]. Studde Lavik sit framlegg.^[Fk]

[SLETTEN] Alle polit[iske] parti må godkjenna målkravi, um dei vil få med seg målfolket.^[Fc]

[PEDER HOLTER] Ein bør få med menn ute i valkrinsarne til å <setja fram> kv[?] fram med målmennerne sine krav. Likte Laviks framlegg til skipnad.^[Fe]

[Det er uklårt om innlegget kom her.]

[ODDMUND VIK] hadde etter dette ingen ting mot Lavik, då dei som gjorde framlegget ikkje tenkte på polit[isk] parti, men berre til å skipa eit sammøte som dette.^[Fk]

[VIK] Når det var det, som er meiningen[?] vilde han ingenting hava mot det.^[Fe]

ORDSTYRAREN sette framlegget under avrøysting – *einrøystes*.

Dinæst og *samrøystes vedteke* fyrebels framlegg til loger.^[Fe]

Røysting um at me skulde laga samskiping, samrøystes vedteke.
Laviks framlegg til loger vedteke samrøystes.^[Fk]

[OPPSUMMERING AV SKIPINGA I DEN 17DE MAI]

Deretter samstøystes vedteke framlegg frå bladstyrar Lavik um med ein gong å skipa eit landslag for Norig. Fyrebelslover for dette laget, utarbeidde av “Det vestlandske mållag”, vart deretter framlagde av Lavik og samrøystes vedtekne.^[D6.2.1906]

Hr. bladstyrar!

Dei fyrebilslogerne som vart vedtekne fyr Norigs mållag, og som vart

framlagde av underskrivne, var ikkje utarbeidde av stjorni i vestlandske mållag. Dei var utarbeidde fyre møtet um sundagen av sendemennar til møtet, mest sendemennar frå vestlandet, Vest- og Austagder. For det høvde so at mange av desse var komne til å bu saman. Oslo 8. febr. 1906. *Johs. Lavik* ^[D10.2.1906]

Val av formann og styre

[Dei ulike fragmenta sprikjer når det gjeld rekkjefølgja på dei følgjande innlegga.]

[JOHANNES LAVIK] trudde me ikkje trengde velja med setlar.^[Fk]

[TORGEIR BERULVSON] meinte me måtte ha 3 styremennar i Oslo, og fyreslo Hægstad.^[Fk]

[BERULVSON] vilde hava tyngdi av styret på hovudstaden. 3–2 menn – ein frå aust- og ein frå vestlandet.^[Fe]

Hægstad samrøystes vald til formann.^[Fk]

[MARIUS HÆGSTAD] fyreslo Gjelsvik og Klaus Sletten.^[Fk]

[HÆGSTAD] samrøystes vald til formann. Vilde foreslå Gjelsvik og Klaus Sletten.^[Fe]

[HALVDAN KOHT] Steinsvik.^[Fk]

[JOHANNES LAVIK] Ein mann nordantil, ein vestantil, ein sunnantil.^[Fk]

[LAVIK] vilde hava 1 frå upplandi og 2 frå Xania.^[Fe]

[MARIUS HÆGSTAD] Me kunde ta ein frå upplandet, då det er lett å koma til. Vestantil: Lavik, nordtantil: Bjørnaali.^[Fk]

[HÆGSTAD] vilde hava ein frå Hamar.^[Fe]

[KLAUS SLETTEN] fyreslo Hognestad (el. Støylen), Steinsvik, Gjelsvik.^[Fk]

[SLETTEN] vilde hava ein skulemann helst Hognestad eller Støylen.^[Fe]

[OLAV MIDTTUN] fyreslo Lavik, tenkte og på Skard.^[Fk]

[MATIAS SKARD] kunde ikkje ta mot val, han gjorde det han kunde.^[Fk]

[ANTON MIKAL BJØRNAALI] sa han var for langt nordantil, fyreslo
Forfang.^[Fk]

[BJØRNAALI] vilde ikkje vera med, då han budde for langt nord. Fyreslog Ingv.

Forfang.^[Fe]

[Det står i Fe at Midttun heldt dette innlegget, men det må vera Bjørnaali.]

[ANDERS HOVDEN] likte ikkje at allt samlast i Kristiania. Berulvson,
Forfang.^[Fk]

[HOVDEN] vilde ikkje hava andre enn *ein*, frå Xania. Teologane hev nok å gjera. Frå
Innlandet Holter.^[Fe]

[HÆGSTAD] foreslog Gjelsvik frå Xania.^[Fe]

[HÆGSTAD] vile helst hava 3 frå Xania.^[Fe]

[Det er uvisst om han heldt dette innlegget her eller annan stad.]

[STEFAN FRICH] vilde helst hava alle 5 frå Xania.^[Fe]

[JOHANNES LAVIK] vilde berre ha tvo mann frå Kristiania.^[Fk]

[LAVIK] 2 frå Xania. 1 ifrå Nordlandet.^[Fe]

[TORGEIR BERULVSON] vilde ha tri i Kristiania, då det var lettast for å få
møte i styret.^[Fk]

[BERULVSON] vilde helst hava 3 frå Xania.^[Fe]

[ODDMUND VIK] rådde til å ta folk frå Kristiania.^[Fk]

[VIK] vilde helst hava styret frå austlandet, då det vart lettast.^[Fe]

[JOHANNES LAVIK] Me kunde ta varamenn frå Kristiania.^[Fk]

[JAKOB KORNBREKKE] studde Sletten um Hognestad.^[Fk]

[JOHANNES LAVIK] nemnde Gjelsvik, Forfang, Lavik, Berulvson.^[Fk]

[MARIUS HÆGSTAD] tala for austlandet.^[Fk]

[HÆGSTAD] vilde svært gjerne hava ein ifrå upplandet og heller 1 frå Xania.^[Fe]

[IVAR MORTENSSON] studde under.^[Fk]

[KLAUS SLETTEN] Ein styresmann her, ein der, men aldri koma ihop. Ein måtte samla styresmennene.^[Fk]

[SLETTEN] vilde ikkje at ein skulde gjera nokon rundgang. Vilde hava minst 3 frå Xania.^[Fe]

[RASMUS STEINSVIK] Hægstad styrer åleina, det er det beste, fær hjelp av varamennene.^[Fk]

[STEINSVIK] vilde hava berre *ein* frå Xania, for han kunde styra åleine.^[Fe]

[MATIAS SKARD] rådde til samla styresmennene.^[Fk]

[SKARD] vilde at ein skulde votera alternativt over hans og Steinsviks framlegg.^[Fe]

[IVAR MIDLANG] vilde tala.^[Fk]

[JOHANNES LAVIK] fyleslo Holter for Gjelsvik.^[Fk]

ORDSTYRAREN vilde gå til avrøysting med setlar (på 4 mann).^[Fe]

[TORGEIR BJØRNARAA] totte det var ein underleg måte å røysta på.^[Fk]

Skriftleg avrøysting.^[Fk]

Lavik	45 røyster
Gjelsvik	38 røyster
Holter	33 røyster
Forfang	31 røyster

Berulvson	21 røyster
Steinsvik	15 røyster
Hognestad	14 røyster

[Varalista vart supplert på måndagsmøtet, sjå s. 86.]

[OPPSUMMERING AV VALET I DEN 17DE MAI]

Til formann for “Norigs mållag” vart professor *Hægstad* vald samrøystes. Dei andre i styret vart: bladstyrar *Lavik* (Bergen), dosent *Gjelsvik* (Oslo), adjunkt *Holter* (Hamar) og lærar *Forfang* (Trøndelagen).^[D6.2.1906]

Då møtet slutta kl. 2 vart det ropt eit tri gonger tri hurra for ordstyraren, advokat Voss, og det var han ærleg verd. I eit kjøyr stod han på ordstyrarlassen frå kl. 5 til kl. 2.”^[D6.2.1906]

⌘ Referat frå møtet mandag 5. februar

[Den 17de Mai, 6.2.1906]

Nytt møte vart sett igår morgo; ein samrødde seg um kva som no er å gjera for målet ut over landet. Skulestyrar *Kaarstad* fortalde um arbeidet i Volda på Sunnmør. Det var ein mann som der tok arbeidet upp for 20–30 år sidan, lærar Per *Riste*. Han møtte seig motburd, men arbeidde likso seigt sjølv. Og frukterne av strævet var, at norsken no er innførd i alle skular og er einaste undervisningsmål.

Seinare hadde professor *Høgstad*, Ingvald *Sakshaug*, skuledirektør *Skard* og fleire andre ordet.

Me skal seinare koma med eit utdrag av ordsiftet frå møte. [Det kom aldri.]

[Fragment i ligg til grunn for det følgjande]

[HENRIK KAARSTAD] [Blanke linjer. Med lita skrift:] Per Riste.

Er der noko vinning for borni å få all opplæring på norsk? Der uppe hjå oss er det på målet. Læregutarne talar målet når dei hev prøva på skularne. Dei er under slik[t] press frå borni. Me hadde ein censor som ikkje var norsk, som trudde det måtte sænka [sic] undervisningi. Men då han hadde høyrte på måtte han sanna, at dei lærde betre med landsmål. Laga mål? Borni skynar alle dei læresveinar som er frå alle Kantar av landi, då dei hev normalmålet. Når rix lyde, er det eit framandt mål for borni. I skulen må me få borni til å læra norsk, få inn norske skulebøker, so læraren fær godhug for målet. Då kan me føra målet heilt inn.

Det andre han nemnde var Blix sine salmar. I år hev det gjenge dugeleg fram. I Nordfjor[d] har det sett myrkt ut. I sumar var 7 av 11 lærarar i ei

sokn på lærarkurs. Dei fekk i 10 sokner innført Blix-salmarne. Dertil 3 el[ler] 4 [utviska ord] som hev teke Blix-salmar. På Sunnmøre 7 sokner [der] Blix-salmarne nyttast, 5 herad som hev målet i skulen.

Å peika på framgangslinerne no er vandt. Det beste krav er at me alltid nyttar målet vårt i tale, når me kjem saman. Me må freista få alle vedtak, alle loger på norsk. (Meieri, ungdomslag o.s.b.) Me må koma etter.

[KAARSTAD] Vilde ikkje *innleida* [um] emnet, men vera fyrste talar. Der er i målarbeidet tri slag bygder: *dei som søv*, *dei som er komne noko på veg* og *dei som er komne heilt fram* som langt som norsk lov gjev løyve. Eg vil minna um Per Riste, ein stabbestein i målarbeidet i Volda. Han byrja med å *tala* barnet sitt mål. Borni fekk lære katekismestykke på landsmål utan bok. Bibelsogo fortalde han på *sin* måte. Det neste stig var å få den norske boki lovfest inn i skulen. No er målet mitt innført i skulen i Volda. Er det no noko vinning for borni å få undervisningi heilt på norsk? På lærarskulen syner det seg. Bondegutarne greider det praktiske arbeid best, men og byværingarne vert og forstodne. Men dei når ikkje so langt inn. Difor skipar dei seg etter borni sitt mål. Det beste prov på, at landsmålet ikkje er eit laga mål. Borni skynar dialekten frå alle landsens kantar. Det siste år hev det synt seg, at det var prover for Blix-salmarne. I Nordfjord hadde det set myrkt ut for målarbeidet. I sumar var 11 lærarar for å lære norsk. 7 av desse var målmenn. Dei reiste heimatt og fekk Blix-sal[marne] inn i tvo av dei tre soknerne. Dette møte hadde stemna vel den beste veg: *bruka* målet i alle høve. Alle lover og samskipnader i bygderne må verte på landsmål.^[Fa]

[MARIUS HÆGSTAD] Det var gildt å høyra, korleis det hev gått fram med nynorsken på dei kantar der Kaarstad er ifrå. Men også mange andre stader hev det same gått fyre seg. – Når ein tek upp arbeidet for norsken i kyrkja eller skule, lyt ein vera overlag vare med å reisa strid i bygdi. Ein lyt tala med folk og freista yvertyda deim, i det heile må ein fyrst sjå å få stemning upp for det i bygdi. Og når det fyrst er kome so langt at ein kann tenkja på å føra inn norsken i skulen, bør ein ikkje taka det som så mange stader hender, byrja med toppen, og freista føra han i alle klassor på ein gong. <Det kan tidt vera gale.> Nei, lat heller dei øvste klassorne og dei eldste borni fara, når berre ein kann få med småskulen. *Abc* på norsk, og sidan halda fram med norsken for desse.

Når 7 år er gått, er so skulen heilnorsk. I alle høve bør målmenn brukta norsken sin. Serleg vil eg be – det fell meg nett no inn – alle landsfolk skriva norsk til byfolki. Soleis når ein skriv til handelsmannen i byen. Eller

berre um der er t.d. “Aftenposten” det gjeld um å tinga. Skriv norsk. Det gev byfolka vyrndad for landsmålet.

Austlandet held no å koma med i målrørsla. Austlendingane hev lenge set på landsmålet som eit vestlandsk mål. Men, landsmålet er ikkje berre vestlandsk. Endå flatbygderne på austlandet <tek til å> skal koma med um ikkje so lenge. Når soleis Bø herad i Telemarki er kome med i målrørsla, då er me straks nede på breidaste flatbygdi.

Enno ein ting til: Det finst mange folk som er ivrige målmenner og snakkar svært mykje for målet. Men kjem ein inn på dei: Held dei 17de mai, kjøper dei landsmålsbøker? Nei, då gjer dei ikkje det. Eg vil segja til alle: Kjøp landsmålsbøker og styd landsmålsbladi. I dei siste år hev bokavlen vår teke seg svært fram. Det finst svært mykje fint skrive på landsmål no. Og alle bør lesa og kjøpa desse bøker. –

[HÆGSTAD] tykte det var gildt å høyra frå Volda. Der syntet det seg, kor stort det er når berre *ein* mann stend bak. Det var gjerne framgangsmåten i bygderne. Det måtte ikkje verta *krig* i bygdi, men taka til med borni. Der måtte i ungdomslag og elles fyrebuast. Det laut takast til i ABC-klassa. Når så klasse vert oppflytt so gjeng det av seg sjølv å holde [!] fram med målet. Sju år etter kunde dei so kunna å tala um landsmål. Å føra inn einskilde born var og godt. I Sogn var det mykje gjort på den måten. Men det mest grundleggjande var å få tak i ABC-klassarne. T. minnte um, at me måtte [utegløymt: nytta] målet vårt når me skriver til byen. Tinga på blad, [s]kriv til handelsmenn, alt på landsmål. Berre det litle ord “løyst” på brev er eit flagd. T. trudde at folk no tok til å skyna saki. Det gjorde støkk her, når Bø tok målet i bruk i skulen. Det nærma seg Skien. Han meinte, at det serskilt [var] vestlandet som av forsynet hadde fenge den oppgåva å føra denne saki fram. Men no kom arbeidarane på Hamar. Folk her i byen tykte då at dei stod på ein vulkan. Me måtte ikkje venta heile hopen skulde kunna taka denne saki. Det var fyregangsmennerne som laut bera saki fram. T. bad folk halda målblad og kjøpa målbøker. Målmennerne laut sjå å skaffa borni sine åndeleg føde på landsmål. “Næmingen” var eit lite godt blad, ein leikarvoll for borni.^[Fa]

[INGVALD SAKSHAUG] Hægstad nemnde litt frå Trøndelagen. Det er no helst hans skull [sic] at det er so mange som tek upp landsmålet der. Der er i det heile stor framgang for landsmålet i Trøndelagen. Me kunde berre ynskja der nord at landsmålet fekk noko meir av vårt eige, det trøndske talemål <yver> i seg.

Det er ei røynsle frå dei skularne der nord, der lands-<målet er inne>-måls *abc* er innført, at borni lærar snøggare å lesa, enn dei som skal temja

seg upp med landsmålet. Den tid kann vel i det heile heller ikkje vera så langt burte, då målet i skularne der nord vert berre eit einaste, og då vert det landsmålet. Det kann der ikkje vera nokon tvil um.

Landbruksskulen: Det vilde hjelpa svært på for denne skulen, når ein kunde få innsett dei landbruksskulebøker me hev på riksmål til norsk. Det er ein slem ting at me ikkje hev norske bøker på landbruksskulen.

Til slutt vil eg berre peika på kor stort vinn det er for landsmålsarbeidet: at Blixsalmarne vert tekne i bruk. Og arbeidet for dei er i godt gjenge i Indtrøndelagen.

Det hev vore tala um lærebøker på landsmålet. Eg vil <berre> få lov å nemna at Trønderlaget hev gjeve ut Bibelsoga til Støylen. Skulde me ikkje arbeida for å få henne meir utbreidd.

[SAKSHAUG] kunde helsa Hægstad med gneist. Då professoren var i Trøndelagen fekk han høyra at det var *vestlandsmål* han for med. Nor var den talen slutt. Han kunde nok ynskja at der kom meir Trøndar-mål med i landsmål; men det vart deira sak. I Trøndelagen var folk no for ålvor tekne til å tenkja yver kva der er å gjera for målet i skulen. T. fortalde at folk var misnøgde med den skiping, at borni skulde hava landsmål i dei nedste klassar, men riksmål i dei øvste. Det var i år på hans skule (seminar) [...] 20 som vilde hava landsmål, men der var so mange som skulde inn på Mære landbruksskule og laut hava hjelp i riksmål, so dei kunde koma inn der. Her måtte gjerast ei rådbot. Me måtte få umsette lærebøker umsette [sic]. Med Blix-salmarne gjekk det no bra. T. vilde spyrra, um det kunde verta gjort noko med Høyers bibelsoga. Det vilde tena saki.^[Fa]

[MATIAS SKARD] Bibelsoga til Støylen, som Sakshaug nemnde, er ei bok som me skulde havt innført i alle skular. Hels lalle lærarar kring land og strand og bed dei arbeida for at den boki vert meir kjend.

<Hægstad> Det hev vore mykje tala um at ein i alle høve skal bruka landsmålet. Det er ein tanke som er [eg?] mest vil verja meg mot. For ein skal vera "nidkjær", men nidkjær med vit. For ofte kann ein gjera skade med å bruka landsmålet. Det finst høve der ein kann støyta folk frå ein god tanke med å bruka landsmålet.

Diværre vakna me ikkje fyrr med hadde lagt seminarerne våre til byane, so seminaristarne laut dra seg med byborn på bymålet.

Departementsbrev. Å fara smått og fredeleg er det beste. Dei skriv so sjeldan til skuledirektørarne. Me er [...] til for å svara. Men lèt bøkene på målet smygja seg inn eitt etter eitt. Mange stader innfører dei målet

heilt. Ikkje forklaringi. Skard fekk liva [...] under Wexelsen, men når samlingsministeriet [regjeringa Michelsen] kom fekk han trykk, og det frå målmenn.

Landsmålet skal behandlast etter dei same pædagogiske reglar som rix. Landsmålet er der ikkje jamstelt. Det lyt skulestyri retta på. Ellers klaga til skuledirektøren.

Leseboki. Var der ikkje tale um landsmål, so før ikkje inn Rolfsens læsebok, då den er skriven for byborn. Han er Kristianialitteraten som ser bondeborni frå eit glas i Kristiania. Austlids er mykje betre. Me må få borni glad i målet. Serleg ved å syngja målet. Ved å lera dei poesie. Då kjem målet lett og reint inn. – Endeleg “Norsk Barneblad”. Det er ei skam kor lite dei hjelper fram det. Få det inn enten i heim eller skule. Det er ei velsignad god gjerning. Det er ei stor skam, at dei ikkje held barneblad.

“Kronprins Olav”, den boki er det verste i målvegen. Kunde ikkje måmennerne fenge ei slik bok ut, dei og. Eller “Kom lad os synge”. Legg arbeid for å få ut slik barnelesnad. Dei brukar “stemninger”, nyttar vinden og fær strødd L[ands]mål utyver landet.

Skulen som hev statsstudnad må ikkje kunna setja målet utanfor.

[SKARD] Det var ille, at det fanst ein folkeskule i landet som ikkje hadde Høyers hellige solga. Byskularne trong henne og framom alt trong prestarne henne. Han lika ikkje, at det skulde stå namn under desse stykki i Næmingen. Når det var tale um bruksmålet alltid, så måtte me ikkje gløyma å vera “kloke”. [Så følgjer nokre blanke linjer, men truleg framleis same talar etterpå.] I lesebokspursmålet vilde T. segja, at Rolfsens lesebok var for Kristianiaskulen. Austlids bok var laga for landsborni. Og så måtte læraren ikkje gløyma å syngja målsongar med borni. Læraren måtte og arbeida for “Norsk barneblad”. T minnte um ei bok som heitte “Kronprins Olav”. Kunde ikkje målfolk få til noko liknande slik likefram barnelesnad [og med det] gjere storverk for målarbeidet.^[Fa]

“Dei vil alltid”

Med stor kraft vart sunge “Dei vil aldri [sic] klaga å kyta”.^[Fa]

Ordstyraren sa frå der var 19 talarar. Dei måtte vera stutte.

[JONAS VELLESEN] hadde vore lærar [i] 46 [år]. Han hadde tenkt på korleis ein skuldi læra borni lesa. Ein måtte lære krjupa fyrr ein lærde gå. Ein måtte

byrja med abc. Det gjorde han. Ordbilæte er den *største vansken for målet*. Byborni lærer ofte lett landsmål. Det er lett og forstå. – Ein fær borni til å lesa meir uttrykksfullt [sic] på landsmål. Han let borni lesa i “Norigs sogē”. Han heldt seg ikkje etter leseboki, men let borni gå til kateteret og lesa eit stykkje etter kva bok eller blad han vil. Dette er gildt. Den *eine* må lesa so alle hine skynar det. Han var i tvil, um det var logleg.

[VELLESEN] Når me skal læra borni lesa so må me læra deim å “krjupa fyrr ein abc”. I hans skule bruka dei ikkje ABC. Ordbilæte var den største vanske. På landsmål vart lesnaden meir uttrykksfull. Han heldt seg ikkje so strengt til leseboki. Han let borni gå på kateteret og lesa gjerne av andre bøker.^[Fa]

[MATIAS SKARD] Ein kann tryggt driva på fram til skulestyret forbyd det.

[JONAS VELLESEN] Men ein må og lera borni skriva målet for å få dei til heile målmenner.

[MATIAS SKARD] bad um ordet utom rekkja. Når der er innførd rixmålutgåva, *kann læraren la borni læra etter landsmålsutgåva og læraren skal bruka borni sitt mål, so ein kann trygt lesa og gjera soleis og bruka målet*.

[OLA E. BØ] Lika betre møte[t] i dag enn i går, då me no var komne til å tala um det som var det innste i målarbeidet. Me må tru på saki vår, då veks det fram.

Læreskeid for embætsmenn her i byen. Mange hadde tala um det. Det var gildt å få embætslov på målet. Det er godt å få målet ovanfrå. Lat oss få dette fram, læreskeid.

Når må no les mindre bøker og blad, er det avdi me misser våre hugmål. Mange brenn, men brenn inne. Folket læ[...?] burt. Livet er so stridt og verdsleg, med mykje borging, so det [...?] til bøker. Me må ta djupare ned. Han hadde otte for, at dei fine no kunde gi saki vår eit ulivssår. Det er på landet me hev roti for strævet vårt: no er den [i] fåre. Fåre også for dei politiske parti. No er partio oppløyste, folk ser seg um etter program og grip so målsaki. Målmenner må huksa på at her er tvo kulturar, og at me vel folk som hev den rette heimlege syn, den rette bondekulturtankegang. Me lyt umskipa rikslivet. Sjølvstendesaki er gjennomførd. Den har storkararne

uppe, og dei hev øydt mykje av folkemergen i oss og då kann knapt morsmålet berga oss lenger. Målsaki er ei landssak, bondesak. Me må få bondevit inn i riksstyret vårt. Han hev fare på austlandet og hev der fenge kjensla av at folket gjerne vill ha ei letting her, og dei treng det. Me må få bondevit inn. Me må få det rette livssyn inn i politikken vår.

[Bø] var samd med at me tok på å fylla desse loverne som hadde stridst um i går. Kunde det vera råd å få mål-skeid for arbeidsfolk. Han trudde det var mange som gjerne *vilde* læra, men ikkje hadde høve til det. Han hadde otte for “dei fine” som fekk tak i målsaki og gav henne eit ulivssår. Det teiknar til, at alle politiske parti no vilde taka målsaki upp. Dette måtte me nytte. Me laut leggja band på tingmennerne.^[Fa]

[JON MANNSAAKER] Hægst[ad] hev sagt at det var eit mirakkel at bondegut[arne] greidde seg so godt. Me måtte ha skikkeleg underbygnad. Gode skulebøker, me lyt ofra noko, få bøker på nynorsk. Skulebøker umsette på norsk.

[NILS FJELLANGER] Han hadde lite hug til å fortelja korleis han heime arbeidde for målet. Hev læraren hauglagt målet, fekk ein nok målet inn på einkvan måte. Sjølvne målborni er likevel noko av dei beste målstridarar. Ei gjenta verka mykje ved å få bibelsogra inn, og ho fortalde godt. Bø var i villråde kven ein skulde velja på? Me måtte velja folk som vilde og kunde tala målet.

[FJELLANGER] Me skulde ikkje gløyma dei trugne arbeidarar umkring i skulekrinsarne; Det var ei gjenta som gjorde det største for målsaki i Lindås.^[Fa]

[PETER HOGNESTAD] Tala um krav frå folkeskule, amtskule, lærarskule, studentskule! Målet var eit krav som måtte inn heilt igjennom. Det var lettare å få tankane sine fram på heimemålet sit. Det alar sjølvstendige tankar. Det vil syna seg med studentarne. Dei vil koma til same røynsla. Dei som skriv målet fær det betre. “[...?] til”, sa ei dame ved Notodden. Målfolket hev eit betre middel til å få emnene sine fram som Rixmålsfolket vil misunne oss. Hench: “Dete har bugten og begge ender; men hav barmhjertighed med os gamle”. Tonen i VG sin artikkel. Vårt stræv hev vokstervon. Dei andre missunner oss.

Målsaki hev havt ei skrivetid. No fær me ei taletid. Trykkjet vert so sterkt, at mange lyt til å tala målet, endan dei er i byarne. Berre landsmålstalar.– Me må [få] folk til å misunne dei folk som kann tala landsmål. Me må skriva alt på målet, skriv heilt til Kongen. No skal me av rixmålsmenn krevja at dei kann bruka vårt mål, eller so skal me målfolk berre skriva på landsmål.

[HOGNESTAD] Hadde på lærarskularne set kor landsmålet gjorde folk greidare. Me måtte sjå å syna riksmålsfolk, at me fann meir tilrettes med norske ord. Dei skulde missunna oss. Me var no komne til ei “taletid”, som me fyrr hadde havt ei *skrivetid*. Kravet um norske *tale* på ungdomsstemnor t.d. Og så var det eit spursmål um me ikkje no skulde skriva *alle* brev på norsk.^[Fa]

[FREDRIK VOSS] vilde gjerne tala igår, men kunde ikkje igår då han var styrar av møtet. Det var lærarar og skulefolk som til dess hev halde fram målsaki og verka i skulen. Men dei er og vaksne folk. Me lyt få målet inn i bladi våre, spreid våre eigne blad, og sjølv skriva i rixmålsblad på landsmål. Ein fær det inn i alle blad mest no. I denne vegen må ein gå vidare. No vert her vel noko strid. Då må målmennerne i striden skriva på målet.

[VOSS] Til denne tid hadde det vore skulefolki som hadde bore målsaki fram. Men no fannst der vaksne [!] og. Og her vilde T. nemna bladi. Dei fleste blad vilde visst no taka stykker på landsmål, berre dei var gode.^[Fa]

Varamenn i styret for *Norigs Mållag*: Berulvson, Hognestad, Steinsvik, Sletten, Hovden.

Varamenner vart: Berulvson, Steinsvik, Hognestad, Sletten, Hovden. Kassestyrar adjunkt Holter.^[D8.2.1906]

[IDAR HANDAGARD] Vilde leggja eit godt ord inn for “Næmingen”. Han vilde og nemna noko um Studentmållaget. Det vart skipa i striden med Bjørnson.

Han bad um at me måtte få nokon til å skriva upp målføre rundt i landet. Å gjeva ut bøker er eit pengespursmål. Me treng berre pengar. Då skal me få fleire av dei største skaldar på norsk og det treng me. Me må få slikt på norsk. Hjelp mållaget!

Me må hjelpa våre eigne blad, ikkje heila riksmålsbladi. Me må få norske storblad, lik “Aftenp[osten]”.

[HANDEGARD] trudde borni i “Næmingen” laut hava den gleda å sjå namni sine. Han vilde minna um Studentmållaget og arbeidet det gjer. Folkeskrifterne og målføri. Å gjeva ut bøker er eit pengespørsmål. Difor måtte det koma tilstudningsmenn med. Minnte um umsetjingsarbeidet av klassikarar.^[Fa]

[ANDERS HOVDEN] Totte det igår og inatt var ei hugnadstund. Mortenson dansa på kne og føter, og Støylen. Lat oss ikkje vera arg på byarne eller på alt som er frå byarne.

No er det ei taletid for målet. No må me tala, tala målet. Beint fram er vissaste vegen. Me må ikkje ha målstrid, men tala det alltid og skriva det alltid. Me må vera heilvende og vera oss sjølve, men unngå strid. Me skal tåla “innflyttarmålet”, men <ikkje> vyrda vårt eige mål, og strevja vyrdnad for det.

Me må lesa. Bøker og blad er den største magt i livet no kanskje. Hurra for målmenn frå byarne som tala målet.

Vyrdnad for målet vårt.

[HOVDEN] Kvelden fyreåt var ein av dei hugnalegste stunder. Me skulde ikkje sjå so surt til byarne. Mogleg å skriva! “Rett fram er einaste vegen”, sa Bismark. Det skulde vera vår politik.^[Fa]

Ordstyraren las upp Skard sit framlegg soleis som det skulde sendast til kyrkjestyret med betre ord. *Samrøystes vedteke*.

[NILS TRYTI] tala målet. Han nemnde Skard si fortolkning at skuleborn kann lesa kva bok dei vil heime, er rett; men kyrkjestyret er ikkje meint so.

Målmennene er mykje idealistar. Studentmållaget hev sleget inn på den rette vegen. Ein måtte få tinga folkeskrifterne årvist, som “Syn og Segn”.

Ein lærar kann lett søkja å få rett til å halde kvelsskule på målet. Ein kan og stydja kommunebiblioteket og syta for at ein fær målbøker inn. Det kann ein lett gjera. Me må vera forretningsfolk og mjelka skilen so godt me kann. – Rixmålsbladi måtte ein på ein måte stydja.

[TRYTI] Kyrkjestyret hev ein gong sendt ut eit skriv um at skulebøkene *heime* ikkje kan vera på anna mål enn det som er vedteke i skulen. Han spurde, um det ikkje kunde gå å verta tingarar på skrifterne åt Studentmållaget. Me måtte få målbøker i boksamlingene.^[Fa]

[MARIUS HÆGSTAD] bad styret i Norigs Mållag møta i morgon kl. 1.

[NIKOLAUS GJELSVIK] fortalde at ein kunde få “Norske folkeskrifter” i rekkja.

[GJELSVIK] gav Tryti det svar, at for 5 [?] kr[oner] vart alle skrifter sendt frå Norsk mållkontor.^[Fa]

[INGVALD SAKSHAUG] vilde spyrja Skard um hans framlegg for ungdomsskolen.

[NILS SIVERTSEN] vilde vita um læseboki i ungdomsskolen i naturfag. Me kunde få [...?] ei god bok der, då me ikkje hev noko skikkeleg bok. Helder ikkje i folkeskolen hev me gode bøker. Det er ikkje godt med umsette skulebøker. Me må ta upp arbeide for lære bøker.

[SIVERTSEN] <bad um at> Me lyt no sjå å få bøker for ungdomsskolen på landsmål. I naturfag stend det ille ti. I barneskulen stend det og ille til. Dei fleste er laga for byskulen.^[Fa]

[JAKOB KORNBREKKE] Me må nok skriva i rixmålsblad, men lat oss ikkje gløyma våre eigne blad. Landsmål er det beste uttrykk for våre tankar og det grip hjarta mest både hjå store og små. “Upphavsboki”. Seippel måtte ofta den tid han kunde på å få Bibelen umsett. Hognestad måtte og få tid til å arbeida med Bibelen. Me må ha den på nynorsk fyrst. – Me måtte ha samanheng i vår kultur. Her var enno strid mil[lom] aristokrati og demokrati. Det gjeld og [uleseleg ord]. Han totte det var syrjeleg med all den utenlandske kapital. Me måtte ikkje selja vårt dyra fedraland, luta det ut i smått. Me hev ikkje freista reiste den kapital som tiltrengst.

[KORNBREKKE] I mange måtar er eg usamd med Hovden. Me bør heller gå fram som Skard meiner. Der er mange hensyn å taka. Professor Seippel og Hognestad laut få meir tid til umsetjingsarbeidet av Bibelen. Striden um målsaki er inst inne ein strid millom aristokrati og demokrati. ... Og me må ikkje gje frå oss eigedomane våre: fossar, gruver o.s.b.^[Fa]

[GUNNAR RYSSTAD] Her er krav frå alle kantar. Arbeidet er mangfeldt. Det galdt serleg å få målsaki til ei kultursak. Speltile. Me måtte sjå saki frå både lands- og bysystsstad.

Kva er best for oss målfolk, um staten vart skild frå kyrkja? Han nemnde det berre som noko å tenkja på. Saki vår må underbyggjast. Me måtte krevja saki vår gjennomførd.

[RYSSTAD] Når det er tale um å gå landsmålet inn i kyrkja, so blir spursmålet her: Skal kyrkja verta høyrte frå staten. Kva er til størst bate for målarbeidet. Ei speltile på norsk.^[Fa]

[IDAR HANDAGARD] Det var ikkje alltid at bønderne studde bygutane i å tala norsk. Bondeungdomslaget her. Speltile er godt å stydja seg til. T.d. i Tyskland, der berre høityske hev sin studnad. Me måtte få ei arbeidsnemnd til det.

[HANDAGARD] hadde sjølv vore inne på tanken um ein norsk speltile. Det vilde vera noko for byfolk. Dei kunde få høyra *god* norsk tale.^[Fa]

[MATIAS SKARD] Dep[artemente]t har aldri sagt kva bok der skal brukast i heimane. Skulestyret segjer kva bok der skal krevjast, dvs. den skal vera lågmålet for det borni skal læra i faget; det er det krav læraren kann selja til heimen, og borni skal kunna den, um han vil. Men no skal læraren få borni til å fortelja på eit eget mål, og då kann dei lera det i kva bok dei vil. Berre undantak er der dei skal kunne noko utanboks ordrett.

[SKARD] Departementet kunde ikkje lova skrive noko som Tryti nemnde. Dei hev berre sagt, at ikkje *foreldri* kunde avgjere målspsursmålet i ein krins. Men når lekserne vert lærde so er der ingen ting å segja på det um der vert brukte målbok heime.^[Fa]

Framlegg frå Skard um landsmål i amtsskulen.

Ordstyraren las upp framlegget. [Referert ovanfor s. 71.]

Framlegg um Amtsskularne.^[Fa]

[MARIUS HÆGSTAD] vilde me skulde gå inn på det me kunde og få Stortinget til å gjera det når dei gav bevilgning.

Det norske Samlag strævar med skulebøker på norsk. Me må få fleire bøker i samle slag. Men me vantar menner til å gjera dette. Dei danske-norske bøker er ofte skrevne frå by-synsstad. Me må få målet inn i høge skular og i fagskularne, då dei er dei folk som skal laga lærebøker.

Når ein får inn Blixsalmarne, må ein bruka dei. Der må ved kvar

gudstenest vera minnst ei salme av Blix. Det må målmenn syta for. Ein må helder ikkje krevja avrøysting fyrr ein er heilt visse um å vinna. Då kjem der ikkje attendeslag.

Hægstad måtte no gå, men takka alle dei som hadde møtt fram, alle dei gilde folk. Det regtug[e] er at me kvar einskild arbeidar trufast og godt. Me vert styrkt av dette å vera saman, og kann no arbeida betre når me kjem heim i bygderne. “Takkk for styrkjingi De hev gjeve meg.”

[HÆGSTAD] Det norske Samlaget arbeider alt dei kann med læreboki på norsk. Men det skortar på *menn*. Og so må Blix-salmarne verta *sungne* når dei vert “tekne i bruk”. Minst *ein* salme [for] kvar preik.^[Fa]

Ordstyraren takka Hægstad og vona han vilde arbeida dagleg som formann i Norigs Mållag.

[ENGSET] Norske jordbruksskular. Me må få målet inn der og. Heile norske jordbruksskular. Me måtte få landbrukshøgskulen og meir norsk. Me måtte få praktiske bøker nær livet.

[ENGSET] spurde om det ikkje kunde gå få ein landbruksskule fullt på landsmål.^[Fa]

[MATIAS SKARD] upplyste at landbruksskulen i Sætesdalen er heilnorsk.

[SKARD] Eg har ein landbruksskule i Sætesdalen.^[Fa]

Skard sit *framlegg samrøystes vedteke*.

Ordstyraren minna um Arne Garborg. Me er som drengar mot honom. Hurra for han.

“Gud signe Norigs land”.

Møte enda med at advokat Voss ropte eit “lenge live Arne Garborg, den mannen som hev gjenget fremst i striden”, og “Gud signe Norigs land”.^[D6.2.1906]

⚔ Lover for Norigs mållag

[Den 17de Mai, 6.2.1906]

Loverne som skal gjelda til næste målmannsting lyder soleis:

Norigs mållag.

§ 1. Norigs mållag hev til fyreloga å fylka målmennerne til samarbeid fyr den norske målreising.

§ 2. Med i laget er dei større målkrinsar, skipa av serlag i bygd eller by, som melder seg til å vera med i Norigs mållag og som held seg etter dei loger som er vedtekne fyr det. Serlag kan ogso beinveges vera med i laget.

§ 3. Laget hev sendemannsmøte som vert samankalla av styret og som avgjer lagsspursmål og vel styre. Sendemannsmøte skal haldast i god tid fyre kvart stortingsval og elles når det er naudsynlegt.

§ 4. På sendemannsmøtet hev kvar målkrins rett til å hava so mange sendemänner som der er i valkrinsar i målkrinsen, desutan hev kvart serlag rett til å hava 1 sendemann. Hev eit lag meir en hundrad lagsmänner kan det senda 2, meir en tvo hundrad 3 o. s. fr., men då ikkje meir en 5.

§ 5. I lagsskatt svarer kvar målkrins minst 2 kroner fyr kvar sendemann, som det hev rett til å senda. Serlag som ikkje er med i nokon målkrins, svarar minst 5 kroner fyr kvar sendemann.

§ 6. Sendemannsmøtet vel formann fyr laget ved sers val, 4 andre styresmenne og 5 varamenne.

§ 7. Desse loger gjeld til 1ste sendemannsmøte.

✻ Utsendingane

Innleiing

Me veit ikkje sikkert kven som var til stades på målmannsstemna 4.–5. februar 1906. Det har likevel late seg gjera å rekonstruera ei utsendingsliste som ikkje burde vera så langt frå sanninga.

Den viktigaste kjelda er lista over *påmelde* utsendingar som vart prenta i *Den 17de Mai* 3. februar 1906, altså dagen før utsendingsmøtet opna. Ho inneheldt 103 namn og vart seinare supplert. Den komplette lista er prenta i NM 1915, s. 2–6, og inneheld 131 namn. Held ein så påmeldingslista saman med referata, finn ein endå sju personar som tok ordet på møtet, men ikkje stod på noka offisiell liste – fire på sundags- og tre på måndagsmøtet. Utsendingslista nedanfor tel såleis 138 personar.

Referatet fortel at 117 var til stades under røystingane kring midnatt sundag. “117 utsendingar” heitte det òg i det fyrste oppslaget i *Den 17de Mai* (6. februar, sjå ovanfor s. 25). Ein grunn til differansen mellom 138 på utsendingslista og 117 avgjevne røyster kan vera at ikkje alle påmelde møtte, eller at nokon hadde gått på røystetidspunktet. Referata seier ikkje noko om at det var namneopprop eller røysteteljing på andre tidspunkt enn under røystingane kring midnatt.

Ein annan grunn til differansen kan vera at heller ikkje alle på utsendingslista truleg hadde røysterett. Som ein kan sjå av kunngjeringane, måtte ein vera utsending frå eit lag for å få røysterett. Av påmeldingslista går det positivt fram at 95 representerte 52 ulike organisasjonar. For dei andre 36 står det berre oppført kva stad dei kom frå. Somme kan likevel ha representert lag. Til dømes står kyrkjesongar Jørgen Midttun i påmeldingslista berre oppført med “Austagder”, men på ein handskriven lapp i referatet (Fd) står det at han kom frå Austagder ungdomslag.

I tillegg til dei valde utsendingane kunne innbydarane og “framståande målfolk” møta med røysterett. Då møtet gjekk til vedtak, minna ordstyraren om “Røysterett berre for innbodne innbjodarar og for utsendingar” (s. 65). Det møtte (minst) 13 innbydarar, men berre tre av dei (Bjørnaali, Rysstad og Støylen) møtte utan å representera noko lag. Dei tre stod heller ikkje på påmeldingslista, men me veit dei var der, fordi dei hadde ordet. Så det kan godt ha vore fleire innbydarar og “framståande målfolk” til stades og røysta utan at dei hadde ordet og såleis figurerer i noko referat.

Talet på utsendingar vart òg opphavet til ein liten avispolemikk (sjå ovanfor s. 29). *Gula Tidend* skreiv at det møtte 117, “Innbjodarane irekna”. *Den 17de Mai* svara med at det møtte 117 “umframt innbjodarane”, og at det “møtte elles ikkje berre 117, men 134. Derimot var ikkje alle desse utsende frå noko mållag; nokre fåe, som Saakvitne frå Ulvik, møtte utan å vera utsending.” Men dette gjer oss ikkje så mykje klokare.

KJELDER OG MANGLANDE OPPLYSNINGAR

På lista nedanfor er utsendingane freista identifiserte med fullt namn, bustad i 1906, fødestad, fødselsår og yrke. Utanom det ein får ut av påmeldingslista og referata, er opplysningane hovudsakleg henta frå folketeljinga 1900. Dei mest kjende er òg biograferte i *Norsk Allkunnebok*, somme dessutan i *Store Norske Leksikon* eller ei av dei to utgåvene av *Norsk Biografisk Leksikon*. På denne måten har det lukkast å identifisera 115 av dei 138 utsendingane. For dei 23 uidentifiserte står det “?” i leveår-kolonna.

For seks av dei 115 er dessutan identifikasjonen usikker. Det er då opplyst i merknadsfeltet, og dei har gjerne spørjeteikn etter stad/fylke. I nokre tilfelle er alternativa likevel slik at ein sikkert kan slå fast kva fylke dei var fødte i. Eit særskilt problem er dei tre utsendingane frå Mållaget ved lærarskulen på Levanger. I NM 1915 heiter det at dei var frå lærarskulen på Levanger, men i *Den 17de Mai*, 3.2.1906, står det at dei var frå lærarskulen på Elverum. Her er det lagt til grunn at lista frå 1915 er rett, men skulle dei visa seg å vera frå Elverum likevel, vil det få følgjer for den geografiske fordelinga.

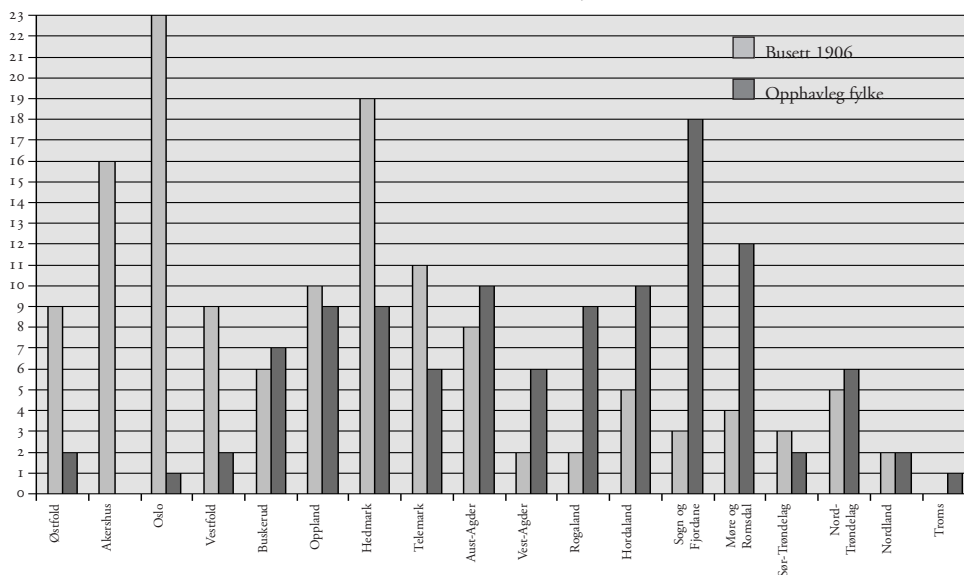
Dei usikre og ukjende kan nok relativt lett identifiserast og verifiserast gjennom bygdebøker, anna lokalhistorisk litteratur, lokalhistoriske arkiv

og personaliaarkiv. Men det var ikkje mogleg med tida som stod til rådvelde for denne publikasjonen. Me vonar difor at dei som skulle koma over manglande opplysningar, *sender dei til Noregs Mållag*. På nettstaden www.nm.no vil det liggja ei oppdatert utsendingsliste der me vil leggja til dei opplysningane som kjem inn.

ENKEL UTSENDINGSSTATISTIKK

Fleire kommentarar både i samtida og ettertida har gått på at målmannsstemna var austlandsdominert. Det er det ingen tvil om dersom ein legg til grunn kvar utsendingane budde i 1906: heile 75 prosent av utsendingane høyrde heime i dei åtte austlandsfylka (frå Hedmark/Østfold til Telemark). Den korte innkallingsfristen, årstida og kommunikasjonstillhøva gjorde det vanskeleg for målfolk i andre landsdelar å møta. Frå heile Nord-Noreg møtte berre to utsendingar – i praksis berre éin (Jon Try frå Vefsn) sidan stortingsrepresentant Bjørnaali budde i Oslo. Flest utsendingar kom frå Oslo, så følgjer Hedmark, Akershus, Telemark og Oppland.

UTSENDINGAR MÅLSTEMNA 1906 ETTER FYLKE

Me kjenner temmeleg sikkert bustadfylket i 1906 for 137 av dei 138 på utsendingslista (den eine ukjende er "Engset"). Dei er fordelte i kolonnene til venstre. Dei 112 som me så langt kjenner fødestaden til, er fordelte i kolonnene til høgre.

Ser ein derimot på kvar utsendingane var fødde, blir biletet eit heilt anna. Dei åtte austlandsfylka stod etter dette “etniske” kriteriet berre for ein tredel av utsendingane, dei fire vestlandsfylka for 43 prosent. Då blir Sogn og Fjordane det klårt best representerte fylket på målmannsstemna (18 utsendingar) med Møre og Romsdal på andre og Hordaland og Aust-Agder på delt tredje plass. Det me frå dei siste tiåra kjenner som det nynorske kjerneområdet, teiknar seg såleis tydeleg av alt på stemna.

Kvinner var det ikkje mange av på målmannsstemna. Ingen tok ordet, og dei seks på utsendingslista var E. Gjelsvik, K. Mortensson, M. Sletten, Blekan, Longva og Myrvang. Dei tre fyrste var profilerte målkvinner attåt å vera gifte med framståande målmenn; dei tre siste var lærarskuleelevar (Hamar og Levanger). Frå andre kjelder veit ein at kvinnesaksdronninga Fredrikke Marie Qvam og truleg andre målkvinner var tilhøyrarar (Bjørhusdal 2001, s. 142). Kvinnedeltakinga skilde seg neppe ut frå andre landsmøte og landsfemnande organisasjonar.

Både mållag og andre lag som dreiv målarbeid, kunne senda utsendingar til målmannsstemna. Det fanst på dette tidspunktet ti gonger så mange ungdomslag som mållag. To tredelar av dei 52 organisasjonane som me veit var representerte, var likevel mållag (lokale lag eller fylkesmållag). Berre ein tredel var ungdomslag. Det er eit tydeleg teikn på at målarbeidet på dette tidspunktet i stor grad var skilt ut frå ungdomsrørsla i eigne mållag, iallfall i austlandsfylka der dei fleste utsendingane kom frå.

Me kjenner yrket til 95 av utsendingane gjennom dei yrkestilane dei sjølv gav opp då dei melde seg på. Yrka til endå 29 er kjende frå andre kjelder. Dei fordeler seg slik:

Yrke	Uts.	Prosent
Skulefolk (folkesk, folkehøgsk, mellomsk, gymnas, lærarsk)	67	54
Ymse embetsmenn og akademikarar	23	19
Gardbrukarar	9	7
Bladstyrarar og forfattarar	8	6
Næringsdrivande	6	5
Rikspolitikarar	6	5
Funksjonærar	5	4
Sum	124	100

Dette er neppe overraskande. Dei som stod bak Noregs Mållag var med andre ord ein allianse av skulefolk med folkeskulelærarar i klårt fleirtal, og akademikarar med humanistar og teologar som dominerande undergrupper. Som ein ser, var det ikkje mange som kalla seg gardbrukarar, og ein av dei ni var diktaren Anders Vassbotn. Men ei rad andre, ikkje minst mange folkeskulelærarar og kyrkjesongarar, hadde òg gardsbruk.

Ser me til slutt på aldersfordelinga, var målmannsstemna ei etter måten ungdomeleg forsamling. Snittet på dei 115 me kjenner alderen på, var 39,3 år. Eldstemann, og den einaste over 70, var truleg 74-åringen Ole Thorvik frå Larvik, men her er identifikasjonen usikker. Yngste deltakar var 19-åringen Aslaug Myrvang frå Storelvdal i Hedmark som representerte Mållaget ved lærarskulen på Hamar. Men då må ein ta med at me ikkje kjenner alderen til fem av dei andre lærarskuleelevane på møtet.

FORKLARINGAR TIL UTSENDINGSLISTA

I lista er utsendingane alfabetiserte etter namn.

For kolonne 3 og 4 gjeld det at informasjon som er lagd til i denne utgjevinga, står i [klammer].

- (1) '1–131' nummererte i den rekkjefølgja dei stod i påmeldingslista og i NM 1915.
'0' = hadde ordet i ordsifta sundag eller måndag, men stod ikkje i påmeldingslista (7 personar).
- (2) Er oppført som i påmeldingslista, men med to små endringar:
 - forkortingar er skrivne heilt ut (td. u.l. = ungdomslag)
 - der det ikkje er heilt sikkert at stadnamnet viser til ein organisasjon, står namnet i parentes
- (3) Er skrive slik som i utsendingslista. Somme førenamn er uvisse – sjå merknadsfeltet. I nokre få tilfelle er reine skrivefeil retta utan at det er presisert.
- (4) Er skrive som i påmeldingslista.
- (5) Eitt årstal = fødselsår.
'?' = personen ikkje identifisert i folketeljinga 1900 eller andre biografiske kjelder eller omtaler.
- (6) og (7) Følgjer skrivemåte og fylkesinndeling/fylkesnamn 2006.
 - (6) Stortingsrepresentantar er oppførte med heimstad sjølv om dei budde i Oslo.
 - (7) strengt etter fødestad i folketeljinga og tek såleis ikkje omsyn til at størstedelen av oppveksta kan ha vore andre stader
- (8) Her er opplyst om avvik i skrivemåten av namn, om opplysningar er usikre, om utsendingane stod på innbydarlista og om sivilt yrke for stortingsrepresentantar.

Utsendingslista

(1) NR	(2) REPRESENTERTE	(3) NAMN	(4) YRKESTITTEL	(5) LEVEÅR	(6) FYLKE/STAD BUSETT 1906	(7) FYLKE/STAD FØDD	(8) OMTALER/ MERKNADER
108	Valdres fylkeslag	Alfstad, Knut [O.]	Gardbrukar	1870	Opp, Øystre Slidre	Opp, Øystre Slidre	Alvestad i utsendingslista
35	Nes ungdomslag	Bakken, J. Angel	Lærer	1867	He, Nes	He, Nes	
18	Lyngdals ungdomslag	Berget, Tjostolv	Kyrkjesongar	1874	Bu, Numedal	Bu, Numedal	
8	Egde- og Telelaget	Berulvson, Torgeir	Høgskulestyrar	1864–1950	AAg, Landvik	VAg, Evje	
49	Austfoldlaget	Bjørnaraa, T[orgeir]	Lærer	1864–1951	Øs, Askim	AAg, Valle	
0	--	Bjørnaali, Anton Mikal	Stortingsmann	1867–1949	No, Vefsn	No, Vefsn	Innbydar: budde i Oslo
118	Maallaget Hamar	Bjørva, C.	Lærer	?	He, Hamar	He?	
114	Maallaget paa lærarskulen, Hamar	Blekan, Laura	[Lærarskulelev]	?	He, Hamar	He?	
67	Faaberg maallag	Brekke, Knut	[Folkeskulelærer]	1860	Opp, Fåberg	MR, Vanylven	
24	Vestfoldlaget	Brekke, Per	Lærer	?	Ve, Holmestrand	Ve?	
29	Vestre Slidre maallag	Bø, O[la] E[iriksson]	Høgskulestyrar	1867–1917	Opp, Vestre Slidre	Opp, Nord-Aurdal	
22	Vestfoldlaget	Dalland, Olai	Lærer	1864	Ve, Våle	Ho, Manger	
60	Elverom maallag	Eftesrøl, [Olav Andreas]	Skulestyrar	1863–1930	He, Elverum	VAg, Fjorland	
98	(Drøbak)	Ege, Hans	Bokhandlar	1853	Ak, Drøbak	Rog, Eigersund	
40	Austrmannalaget	Eldevik, [Lars]	Lærer	1860	He, Nes	SF, Davik	Står 'Eldsvik' i utsendingslista
126	(Aal)	Ellingsgard, [Ola O.?)	Lærer	1871–1956	Bu, Ål	Bu, Ål	
0	--	Engset, ?		?	?	?	Usikker identifikasjon; berre måndagsmøtet

3	Lindaas maallag	Fjellanger, Nils	Kyrkjesongar	1872	Ho, Lindås	Ho, Lindås	
71	(Torshus)	Forfang, Ingv[ald]	Høgskulelærar	1873–1966	STr, Orkanger	NTTr, Mosvik	
36	Austmannalaget	Frich, Stefan	[Skulemann]	1844–1927	Opp, Lillehammer	MR, Hjørundfjord	
80	Maalkassa	Garborg, Arne	[Forfatar]	1851–1924	Ak, Asker	Rog, Tine	
124	(Gierpen)	Garborg, Jon	Gardbrukar	1855	Te, Gierpen	Rog, Tine	
91	Bondeungdomslaget	Gjelsvik, Eugenie		1874	Oslo	Utlandet	Fødd Kallhardt
45	Akershuslaget	Gjelsvik, Karl	Gardbrukar	1868	Ak, Jessheim	SF, Vevring	
75	Det norske samlaget	Gjelsvik, N[ikolaus]	Docent	1866–1938	Oslo	SF, Vevring	Innbydar
65	Maallaget “Liv”	Gjeltén, Elias	Lærar	1857	He, Os	He, Os	
131	Uppstryn maallag	Glomnes, M[atias]	[Lærar]	1869	SF, Stryn	SF, Stryn	
116	Maallaget paa lærarskolen, Hamar	Grini, Alv	[Lærarskulelev]	?	He, Hamar	He?	
12	Bø maallag	Griwi, [Gjermund]	Stortingsmann	1867	Te, Bø	Te, Bø	Siv. yrke overrettsakfører
127	(Treungen)	Grova, Olav H.		?	Te, Treungen	Te?	
27	Ungdomslaget “St. Olav”	Grøstad, Haakon	Kyrkjesongar	1869	Bu, Snarum	Bu, Snarum	
88	Studentmaallaget	Hamre, Anders	[Student]	1878–1934	Oslo	SF, Naurdal	
79	Det norske samlaget	Handagard, Idar	Kand.med.	1874–1959	Oslo	MR, Kristiansund	
25	(Sandeford)	Hansen, ?	Kæmner	?	Ve, Sandefjord	Ve?	
97	(Lommedalen)	Haugen, Kristen		?	Ak, Bærum	Ak?	
38	Austmannalaget	Havig, Sv[erre]	Adjunkt	1864–1955	He, Hamar	No, Vefsn	
86	Studentmaallaget	Heggstad, Leiv	[Student]	1879–1954	Oslo	NTTr, Namsos	
34	(Brandbu)	Helle, Salve	Lærar	1880	Opp, Brandbu	AAg, Valle	
21	Vestfoldlaget	Hille, E[irik]	Lærar	1866	Ve, Sem	VAg, Mandal	
2	Bondeungdomslaget Ervingen	Hirth, Eirik	Lærar	1873–1962	Ho, Bergen	Ho, Voss	

56	(Mork i Romerike)	Hiaasen, A[ndreas O.]	Lærer	1868	Ak, Aurskog	Bu, Sigdal	
85	Maalkassa	Hognestad, Peter	Prest	1866–1931	Oslo	Rog, Time	Innbydar
62	Maallaget ved lærarskulen, Levanger	Holtebu, Olav	[Lærarskuleelev]	1883	N ^{Tr} , Levanger	AAg, Herefoss	Eller laget på Elverum?
37	Austmannalaget	Holter, P[eder]	Adjunkt	1868–1937	He, Hamar	He, Hamar	
20	Vesfoldlaget	Holth, [Anton]	Bygmeister	1857	Ve, Sem	Ve, Rannes	
43	(Krødsherad)	Hovden, Anders	[Prest]	1860–1943	Bu, Krødsherad	MR, Østra	
111	Ungdomslaget Heimdal	Hylland, [Johannes?]	Lærer	1853	Te, Ytre Vinje	Te?, Vinje	Usikker identifikasjon og stad
76	Det norske samlaget	Hægstad, M[arius]	Professor	1850–1927	Oslo	MR, Ålesund	Innbydar
0	--	Hæreid, Jens	[Lærer]	1867	Oslo	SF, Årdal	
52	(Fredrikshald)	Høidal, Johan M.	[Kjøpmann]	1869	Øs, Halden	Øs, Tine	
30	Bagn maallag	Islandsmoen, Olaus	[Folkkehøgskulestyrar]	1873–1949	Opp, Bagn	Opp, Bagn	
95	Fjærtøflaget	Joleik, Marius		1884	Oslo	SF, Florø	Fødd Andersen
32	Ungdomslaget Fram	Jørstad, Knut	[Sparebankkasserar]	1853–1933	Opp, Øystre Slidre	Opp, Øystre Slidre	
105	Miklagilde	Kjørstad, Knut		?	Oslo	Oslo?	
77	Det norske samlaget	Koht, Halvdan	Kand.mag.	1873–1965	Ak, Bærum	Tr, Tromsø	Innbydar
10	Vinje maallag	Kornbrekke, [Jakob]	Sokneprest	1850–1927	Te, Vinje	AAg, Høvåg	
51	Maallaget "Heimatt"	Kristiansen, ?	Lærer	?	Øs, Fredrikstad	Øs?	
64	(Stai)	Kvisli, Knut	Skulestyrar	1869–1956	He, Stai	AAg, Vegårshei	
73	Møre og Rauma maallag	Kaarstad, H[enrik]	Skulestyrar	1856–1927	MR, Volda	SF, Innvik	
19	Vesfoldlaget	Langeland, Olav	Lærer	1866–1936	Ve, Våle	VAg, Hægeland	
1	Vesmannalaget	Lavik, [Johannes]	Bladstyrar	1856–1929	Ho, Bergen	Ho, Hosanger	
102	Risør og Søndeled maallag	Lindstøl, Tallak	Lensmann	1857–1925	AAg, Risør	AAg, Søndeled	

63	Maallaget ved lærarskolen, Levanger	Longva, Frk.	[Lærarskuleelev]	?	NTi, Levanger	NTi?	Eller laget på Elverum?
41	(Litlehamar)	Lunde, Einar	Kjøpmann	?	Opp, Lillehammer	Opp?	
15	(Arendal)	Lundegaard, Nikolai	Kand.jur.	1883–1910	AAg, Arendal	AAg	
47	Austfoldlaget	Lyeche, H[arald]	Doktor	1866	Øs, Fredrikstad	Bu, Drammen	
57	(Lørenskogen)	Løkingard, Olav	Lærer	1880	Ak, Lørenskog	Bu, Ål	
93	Bondeungdomslaget	Løland, Rasmus	[Forfatter]	1861–1907	Ak, Asker	Rog, Sand	
81	Maalkassa	Løvland, [Jørgen]	Utanriksminister	1848–1922	Oslo	AAg, Evje	
101	(Skotterud)	Mandt, Gunnar	Lærer	1869	He, Skotterud	Te, Kviteseid	
0	--	Mannsaaker, [Jon]	[Student]	1880–1964	Oslo	Ho, Odda	Berre måndagsmøtet
7	Rygjelaget	Mauland, Torkell	Lærer	1848–1923	Rog?	Rog, Time	Budde kanskje i Oslo 1906
121	(Skien)	Melsom, Hans	Jarnvegsmann	1875–1940	Te, Skien	Ve, Stokke	
90	Studentmaallaget	Midlang, Ivar	[Student]	1882	Oslo	SF, Vik	
119	(Austagder)	Midtrun, Jørgen	Kyrkjesongar	1855	AAg, Øystad	SF, Eivindvik	Etter ref. representerte han Austagder ungdomslag. Påmeldingslista seier at både "Kyrkjesongar Midtrun" og "Olav Midtrun" møtte frå "Austagder", men dette må vera ei dobbeltoppføring.
87	Studentmaallaget	Midtrun, Olav	[Student]	1883–1972	Oslo	Ho, Kvinnherad	
4	Lærdals maallag	Mo, Jens	Handelsmann	1877	SF, Lærdal	SF, Lærdal	
13	Gjerstad maallag	Mo, Tor	Gardbrukar	?	AAg	AAg?	
59	(Trysil)	Moren, Sven	[Forfatter]	1871–1938	He, Trysil	He, Trysil	
66	(Litle Elvarden)	Mortensson, Ivar	Teolog	1857–1934	He, Alvådal	He, Alvådal	

107	Kvendelaget i Litle Elvoldal	Mortensson, Karen		1866–1929	He, Alvda	He, Alvda	
17	(Kongsberg)	Mortensson, Per	Bergneister	1855–1927	Bu, Kongsberg	He, Alvda	
50	Austfoldlaget	Mundal, [Olav]	Lærer	1866	Øs, Sarpsborg	SF, Balestrand	
55	Fet ungdomslag	Musum, A. A.	Kyrkjesongar	?	Ak	Ak?	
115	Maallaget paa lærarskolen, Hamar	Myrvang, Aslaug	[Lærarskuleelev]	1887	He, Hamar	He, Storevda	
39	Austmannalaget	Nergaard, Sigurd	Lærer	1873	He, Elverum	He, Åmot	
61	Maallaget ved lærarskolen, Levanger	Neraas, N.	[Lærarskuleelev]	?	NTi, Levanger	NTi?	Eller laget på Elverum?
46	Akershuslaget	Nesse, Ivar		1881	Ak	SF, Sogndal	Usikker identifikasjon
42	(Eidsvoll)	Nesse, Sigurd	Lærer	1852–1955	Ak, Eidsvoll	SF, Vik	
122	(Krsund N.)	Nisja, ?	Bladstyrar	?	MR, Kristiansund	MR?	
128	Seljord maallag	Naadland, [Jakob]	Skulestyrar	1870–1957	Te, Seljord	Rog, Hetland	
120	(Krsand S)	Ohnstad, [Borolf]	Lærer	1877	VAg, Kristiansand	SF, Aurland	
106	Nynorskfylkingen	Oksvold, [Andreas]	Stortingsmann	1862	NTi, Sparbu	NTi, Sparbu	Siv. yrke lærar
31	Maalringen "H. Wergeland"	Onstad, Ivar		1882	Opp, Øystre Slidre	Opp, Øystre Slidre	
112	Vik maallag	Refsdal, [Anfinn]	Stortingsmann	1839–1920	SF, Vik	SF, Vik	Innbydar; siv. yrke lærar
69	(Selbu)	Reitan, Jørgen	Skulestyrar	1871–1944	STi, Selbu	STi, Ålen	
28	Ungdomslaget "St. Olav"	Rimeslaaten, [Ole?]	Lærer	1878	Bu, Snarum	Bu, Snarum	Usikker identifikasjon. Alternativ: Torgeir, f. 1880
117	Maallaget paa lærarskolen, Hamar	Ruden, Anders	[Lærarskuleelev]	1885	He, Hamar	Opp, Gran	Usikker identifikasjon
0	--	Rysstad, [Gunnar]	[Stortingsmann]	1867–1928	AAg, Valle	AAg, Valle	Innbydar; siv. yrke gardbrukar; berre måndagsmøtet

99	(Trøgstad)	Røkke, Jens	Lærer	1877	Øs, Trøgstad	NTi, Skarval	
68	Trønderlaget	Sakshaug, Ingv[ald]	Høgskulestyrar	1864	NTi, Inderøy	NTi, Inderøy	
78	Det norske samlaget	Seippel, A[lexander]	Professor	1851–1938	Oslo	VAg, Kristiansand	Innbydar
58	(Aasnes)	Sivertsen, Nils	Lærer	1877–1955	He, Åsnes	STi, Bjugn	
9	Egde- og Telelaget	Skard, Matias	Skuledirektør	1846–1927	VAg, Kristiansand	Opp, Øyer	
94	Bondeungdomslaget	Sletten, Klaus	[Kontorleiar]	1877–1946	Oslo	Rog, Høyland	Innbydar
92	Bondeungdomslaget	Sletten, Margit		1874–1958	Oslo	Opp, Gausdal	
130	(Bærum)	Slotsvik, P.	Lærer	?	Ak, Bærum	Ak?	Usikker identifikasjon – redaktør Peter Slotsvik, Eidsberg i Østfold, var neppe lærer i Bærum i 1906
84	Maalkassa	Steinsvik, R[asmus]	Bladstyrar	1863–1913	Ak, Asker	MR, Volda	Innbydar
48	Austfoldlaget	Stumberg, H[ans]	Gardbrukar	1863	Øs, Id	Øs, Id	
0	--	Støylen, [Bernt]	[Prestelærer]	1858–1937	Oslo	MR, Sande	Innbydar
23	Vestfoldlaget	Sætre, Andr[eas]	[Lærer]	1863	Ve, Ramnes	MR, Sande	
5	(Ulvik)	Saakvitne, [Sjur?]	Lensmann	1872	Ho, Ulvik	Ho, Granvin	Usikker identifikasjon, men mindre truleg at det er Hans S. (f. 1839), lensmann på Vossestrand 1900
96	(Lommedalen)	Tasserud, Hans		?	Ak, Bærum	Ak?	
103	(Larvik)	Thorvik, [Ole?]	Lærer	1832	Ve, Larvik	MR?, Volda	Usikker identifikasjon
109	Vinje maallag	Tjønn, Aasmund	Løitnant	1883	Te, Vinje	Te, Vinje	
123	Vefsen og Mosjøen maallag	Try, [Jon]	Bladstyrar	1864	No, Mosjøen	VAg, Søgne	
26	(Svelvik)	Tryti, Nils	Lærer	1869	Ve, Svelvik	SF, Vik	

125	(Skonevik)	Tveit, ?	Lærer	?	Ho, Skånevik	Ho?	
70	Rennebu maaling	Ulset, Joh. J.	Lærer	1873	STr, Rennebu	MR, Straumneset	
72	Sunnmøre ungdomssamlag	Vassbotn, Anders	Gardbrukar	1868–1944	MR, Volda	MR, Volda	
104	Miklagilde	Varne, Jonas		?	Oslo	Oslo?	
44	Akershuslaget	Vellesen, [Jonas]	Kyrkjesongar	1842–1915	Ak, Enebakk	Rog, Bjerkreim	
14	Gjerstad maallag	Vevstad, Jens	Gardbrukar	1880–1947	AAg, Gjerstad	AAg	
6	Bondeungdomslaget i Savanger	Vik, Oddmund	Bladstyrar	1858–1930	Rog, Savanger	Ho, Øystese	
110	Ungdomslaget Heimdal	Vinge, J.		?	Te, Ytre Vinje	Te?	Usikker identifikasjon og stad
0	--	Voss, [Peter Chr.]	[Skulestyrar]	1837–1909	Oslo	Ho, Bergen	
82	Maalkassa	Voss, Fredrik	Advokat	1869–1929	Oslo	Oslo	Innbydar
89	Studentmaallaget	Voss, Johan Fredrik	[Student]	1883–1966	Oslo	Ho, Haus	
129	(Kviteseid)	Vaa, Tor	Gardbrukar	1864	Te, Kviteseid	Te, Rauland	
16	Ungdomslaget „Vegard“	Vaage, Olav	Gardbrukar	?	AAg, Vegårdshei	AAg?	
100	(Blaker)	Vaarum, O[lav]	Lærer	1862	Ak, Blaker	Opp, Øystre Slidre	
53	Thorsneslaget	Ystad, A[ndreas]	Lærer	1879	Øs, Borge	NTr, Inderøy	
33	(Gran)	Øygard, S[igvat]	Lærer	1867	Opp, Gran	SF, Balestrand	
83	Maalkassa	Aanesen, N[ils]	Advokat	1860	Oslo	Te, Porsgrunn	Innbydar
11	Ungdomslaget „Samhald“	Aarhus, Nils	Lærer	1872	Te, Vinje	Te, Vinje	
54	Thorsneslaget	Aarskoug, P[eder]	Lærer	1863	Øs, Borge	MR, Hjørundford	
74	Ungdomslaget „Ivar Aasen“	Aarsæther, Karl		1878	MR, Ålesund	MR, Ålesund	
113	Maallaget paa lærarskolen, Hamar	Aasen, Einar	[Lærarskulelev]	?	He, Hamar	He?	

✻ Litteratur

- Almenningen, Olaf (red.). (1981). *Målpolitiske artiklar 1905–1920*. Oslo: Noregs boklag.
- Almenningen, Olaf m.fl. (1981). *Måltreising i 75 år. Noregs mållag 1906–1981*. Oslo: Fonna forlag.
- Almenningen, Olaf. (1984). *Målstrev og målvokster 1905–1913. Organisering, ideologi og arbeidsoppgåver*. Oslo: Samlaget.
- Almenningen, Olaf m.fl. (2003). *Studentar i målstrid. Studentmållaget i Oslo 1900–2000*. Oslo: Samlaget.
- Bjørhusdal, Eli. (2001). *Målkvinner før 1900*. Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet, 12. Volda: Høgskulen i Volda.
- Eskeland, Ivar. (1956). *I strid for norsk mål. Noregs mållag 1906–1956*. Oslo: Noregs mållag.
- Folketeljinga 1900, Digitalarkivet [www.digitalarkivet.no].
- Grepstad, Ottar. (2006). *Viljen til språk. Ei nynorsk kulturhistorie*. Oslo: Samlaget
- Haugland, Kjell. (1971). *Striden kring sidemålsstilen. Ein studie i språk og politikk i åra 1906–07*. Bergen–Oslo–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Hem, Per Eivind. (2005). *Jørgen Løvland. Vår første utanriksminister*. Oslo: Samlaget.
- NM. (1915). *Norigs maallag. 1906–1914*. Ved skrivaren premierløytnant Edv. Os. Oslo: Norigs maallag.